

DE LOKALE BELASTINGEN IN EEN NIEUW KLEEDJE

1. In het Staatsblad van 12 februari 1987 verscheen de merkwaardige wet van 23 december 1986 «betreffende de invordering en de geschillen ter zake van provinciale en plaatselijke heffingen»¹, waarmee een belangrijke hervorming wordt ingeluid op het stuk van de vestiging, de invordering en het contentieux van de lokale belastingen, even voor de grote principes van dit formeel fiscaal recht — het kleedje van de lokale belastingen — hun tweehonderdste verjaardag zouden vieren.

Tevoren moesten de lokale belastingen door het leven in een harlekijnpak², ooit nog gesneden naar de opvattingen van de Franse revolutie³, dat in de loop van de geschiedenis volslagen uit de mode was geraakt. Achterhaalde *distinguo's* — tussen directe en indirecte belastingen, aandeel- en omslagbelastingen, en al dan niet «met het patent analoge taken betreffende naamloze vennootschappen en commanditaire vennootschappen op aandelen» — maakten het de lokale fiscus en de belastingplichtige alleen maar moeilijk, aangezien hun verwaarlozing noodlottige gevolgen kon hebben⁴. Bovendien was de regeling gaandeweg verspreid geraakt over een ingewikkeld, dispaaraat complex van wetten en wetsbepalingen⁵, waarin niemand goed zijn weg vond.

Ter wille van de rechtszekerheid⁶ werd met de wet van 23 december 1986 de invorderings- en geschillenprocedure zoveel mogelijk geharmoniseerd en vereenvoudigd, ten voordele zowel van de lokale fiscus als van de belastingplichtige. Voor deze laatste werd bovendien de rechtsbescherming versterkt, waar artikel 6 van de wet van 6 juli 1987 «tot wijziging van sommige bepalingen van de provinciewet»⁷ nog een schepje bovenop heeft gedaan. Hierna zal echter blijken dat de wetgever zijn vereenvoudigings- en harmonisatiedrift soms wat op de spits heeft gedreven, en de gevolgen daarvan niet steeds voor ogen heeft gehad. Sommige nieuwe kleren van de lokale belastingen zijn immers geleende kleren, en passen niet al te best.

Vooraleer de hervorming die met dit alles werd doorgevoerd, van naderbij wordt bekeken, moge nog worden gezegd dat zowel de wet van 23 december 1986 als artikel 6 van de wet van 6 juli 1987 voortspruiten uit parlementaire initiatieven, respectievelijk uit een wetsvoorstel⁸ en een amendement bij een wetsontwerp⁹, waarmee is aangetoond dat ook wetten die in onze parlementaire vergaderingen zelf worden uitgedroefd¹⁰ — *rari nantes in gurgite vasto* — belangrijke hervormingen tot stand kunnen brengen.

I. Werkingssfeer van de wet van 23 december 1986

2. Naar luid van haar eerste artikel is de wet van 23 december 1986 toepasselijk op de door de provincies, de gemeenten, de agglomeraties en de federaties van gemeenten gevestigde belastingen, met uitzondering van de aanvullende belastingen of opcentiemen op de belastingen van het Rijk, de gemeenschappen en de gewesten.

In tegenstelling tot het minder precieze begrip «heffingen» dat in de titel van de wet wordt gehanteerd, wordt aldus met artikel 1 bewerkstelligd dat de wet slechts geldt

¹ Aan deze wet werd reeds aandacht besteed door W. LAMBRECHTS in de rubriek «Wetgeving in kort bestek», *R.W.*, 1986-87, 2805; X, «Provinciale en gemeentelijke belastingen — geschillen — invordering — wetgeving», *Fiscale Koerier*, 1987, 139-142; A. TIBERGHEN, «Stille, maar nodige hervorming», *De Standaard*, 2 april 1987, 15; F. AMERIJCKX, «Nieuwe regeling voor invordering en geschillen ter zake van provinciale en plaatselijke belastingen», *T.B.P.*, 1987, 490-493.

² Aldus senator Cooreman, *Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 1, 2.

³ Voor alle details raadplege men onze studie *Behoorlijke rechtsbedeling bij geschillen over directe rijksbelastingen*, Antwerpen, 1987, 154-171. Cf. eveneens T. VERSÉE, «Het beroep op de rechter in belastingzaken», *R.W.*, 1967-68, 114-117; A. GIRON, *Dictionnaire de droit administratif et de droit public*, II, Brussel, 1895, 174 e.v.

⁴ Voor een recent voorbeeld leze men Cass., 12 juni 1986, *J.D.F.*, 1987, 99, *Ann. Dr. Liège*, 1986, 460, met noot van B. DE CLIPPEL en G. VAN FRAEYENHOVEN, «Les recours en matière de taxes analogues à la patente: plaidoyer pour une réforme du contentieux des taxes locales».

⁵ O.a. de wet van 29 april 1819 «houdende bepalingen, ter verzekering van de rigtige invordering der plaatselijke belastingen» (*J.O.*, 1819, nr. 15, 2); de artt. 135-138 van de Gemeentewet van 30 maart 1836, als gewijzigd door de wet van 27 mei 1975 (*B.S.*, 22 augustus 1975); de wet van 22 januari 1849 «qui modifie les lois sur les patentes» (*B.S.*, 24 januari 1849); de wet van 22 juni 1865 «relative à la compétence des députations permanentes pour statuer sur les réclamations en matière de contributions directes» (*B.S.*, 24 juni 1865); de wet van 5 juli 1871 «qui apporte des modifications aux lois d'impôts» (*B.S.*, 6 juli 1871); de wet van 22 juni 1877 «apportant des modifications à la législation des patentes» (*B.S.*, 26 juni 1877); de wet van 11 april 1895 «apportant des

modifications à la législation sur la contribution personnelle» (*B.S.*, 18 april 1895); de artt. 603, 3°, en 608, 5°, van het Gerechtelijk Wetboek van 10 oktober 1967.

⁶ In zijn dubbele — soms tegenstrijdige — betekenis: technische voorspelbaarheid van de gang van het recht, en zekerheid dat recht zal geschieden.

⁷ *B.S.*, 18 augustus 1987.

⁸ *Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 1, voorstel van wet betreffende de geschillen ter zake van plaatselijke heffingen, ingediend op 4 november 1982 door senator Cooreman c.s.

⁹ *Parl. St. Kamer*, 781, 1983-84, nr. 5, amendement van volksvertegenwoordiger De Beul bij het wetsontwerp van 16 november 1983 tot wijziging van sommige bepalingen van de hoofdstukken II van titel VII en I van titel IX van de Provinciewet.

¹⁰ Wel werd het aanvankelijke wetsvoorstel-Cooreman enigszins aangepast in samenspraak met universitaire deskundigen en afgevaardigden van de Ministeries van Binnenlandse Zaken en Financiën (*Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 3, 2; *Parl. Hand. Senaat*, 5 juni 1985, 2797; *Parl. St. Kamer*, 446, 1985-86, nr. 5, 2), en werd met het amendement-De Beul een oud advies van de Raad van State opgevestigd.

voor de invordering van en de geschillen over *belastingen*, dit zijn betalingen, eenzijdig en gezagshalve opgelegd door de overheid, ten einde haar de middelen te verschaffen om in haar uitgaven van alle aard te voorzien, waartegenover geen rechtstreeks evenredige, laat staan individualiseerbare tegenprestatie vanwege die overheid staat. De wet is derhalve niet toepasselijk op *retributies*, dit zijn vergoedingen die de burger betaalt voor direct aanwijsbare diensten van de overheid, waarvan de burger bovendien niet verplicht is gebruik te maken¹¹⁻¹².

3. Vervolgens geldt de wet slechts voor de belastingen van de provincies, de gemeenten en de agglomeraties en federaties van gemeenten¹³, en niet voor die van de staat, de gemeenschappen, de gewesten en de polders en wateringen. Aanvankelijk was gepoogd deze beperking tot de lokale belastingen onder woorden te brengen met de zinsnede «alle besturen die bevoegd zijn om belastingen te heffen op een deel van het grondgebied van het Rijk», met uitzondering van de wateringen¹⁴ en het Rijk zelf¹⁵. Aangezien daarmee evenwel ook de gemeenschaps- en gewestbelastingen in de werkingssfeer van de wet zouden terechtkomen, wat evenmin de bedoeling was¹⁶, werd uiteindelijk gekozen voor een exhaustieve opsomming¹⁷.

4. Met het tweede lid van artikel 2 werden ten slotte nog

«de aanvullende belastingen of opcentiemen op de belastingen van het Rijk, de gemeenschappen en de gewesten» uit de werkingssfeer van de wet gesloten. Meteen is de toepassing van de wet niet alleen beperkt tot belastingen die door lokale overheden worden *geheven*, doch vooral tot die welke door die overheden ook nog worden *ingevorderd*¹⁸. Zo heffen de provincies, de gemeenten en de — enige bestaande — agglomeratie opcentiemen op de onroerende voorheffing¹⁹. Deze uiteraard lokale belasting wordt evenwel ingevorderd door de ontvanger der rijksbelastingen, samen met en overeenkomstig zij de procedure bepaald voor de nationale belasting waar zij bijkomen²⁰. Meteen worden de geschillen over deze opcentiemen beslecht samen met en/of zoals de geschillen over de hoofdsom waarop zij berekend zijn²¹. Vervolgens heffen de meeste gemeenten en de Brusselse agglomeratie een aanvullende belasting op de personenbelasting²², waarop de regels betreffende de vestiging en de invordering van die (nationale) personenbelasting, en meteen haar geschillenregeling toepasselijk zijn²³⁻²⁴. Daaraan wenste men niet te raken, te meer daar de procedure inzake directe rijksbelastingen voortaan goeddeels zal worden toegepast op de door de lokale besturen zelf ingevorderde lokale belastingen²⁵⁻²⁶.

¹¹ J. VAN HOUTTE, *Beginselen van het Belgisch belastingrecht*, Gent, 1979, 3 en 6; A. MAST en J. DUJARDIN, *Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht*, s.l., 1985, 469.

¹² Met deze laatste precisering is gezegd dat de zgn. «verhaalbelastingen», waarmee de overheid uitgaven voor werken ten voordele van slechts een deel van de bevolking, geheel of gedeeltelijk op die bevolking «verhaalt», wel degelijk (bestemmings)belastingen zijn, aangezien die bevolking niet de keuze krijgt al dan niet het genot te hebben van de uitgevoerde werken, die een *opgelegde* dienst zijn.

¹³ Sedert de opheffing van de vijf randfederaties door de wet van 30 december 1975 (*B.S.*, 23 januari 1976) bestaat op dit ogenblik alléén de (niet bijster bloeiende) Brusselse agglomeratie. Aangezien echter zowel art. 108*bis* Grondwet als de wet van 26 juli 1971 houdende organisatie van de agglomeraties en de federaties van gemeenten nog in de mogelijkheid voorzien van meerdere agglomeraties en federaties — deze laatste kunnen nog steeds zonder meer door de Koning worden opgericht (W. 26 juli 1971, art. 2, § 3) — werd in de wet van 23 december 1986 de meest ruime formule opgenomen (*Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 3, 4; *Parl. St. Kamer*, 446, 1985-86, nr. 5, 3; *Parl. St. Senaat*, 357, 1985-86, nr. 2, 2).

¹⁴ Omdat hun «organisatie vrijwel geen moeilijkheden oplevert» (*Parl. St., Senaat*, 348, 1982-1983, nr. 1, toelichting bij het wetsvoorstel, 4).

¹⁵ *Ibid.*, 4 en 6.

¹⁶ Opgemerkt moge worden dat naar luid van art. 14 van de gewone wet van 9 augustus 1980 tot hervorming der instellingen het — nationale — Ministerie van Financiën «instaat voor de dienst van de belastingen voor rekening van en in overleg met de gemeenschap of het gewest», waarmee tevens kennelijk werd bedoeld dat voor de invordering en de geschillen van die (alsnog schaarse) communautaire en regionale belastingen de regels van de rijksinkomstenbelastingen worden toegepast (cf. *Behoorlijke rechtsbedeling...*, op. cit., 134).

¹⁷ Cf. *Parl. St. Senaat*, 345, 1982-83, nr. 2, advies van de Raad van State, 1-2; *ibid.*, nr. 3, verslag van de commissie voor de binnenlandse aangelegenheden, 3.

¹⁸ Het is dan ook in die betekenis dat de notie «lokale belastingen» in deze bijdrage moet worden begrepen. Gemakshalve gaan wij er ook nog van uit dat de provincies, net zoals de agglomeraties, federaties en gemeenten, eveneens «lokale» besturen zijn.

¹⁹ Art. 351 W.I.B., art. 48, § 1, 3°, W. 26 juli 1971; art. 3, W. 7 juli 1972.

²⁰ Artt. 138 Gem. W.; 207 W.I.B.; 178 K.B. W.I.B.

²¹ Art. 267 W.I.B.; K. MEES, «Gemeentebelastingen», *Adm. Lex.*, V°, 1960, 66/1, nr. 98; A. VAN HOLDER en R. VEKEMAN, «Provinciebelastingen», *Adm. Lex.*, V°, 1960, 41-42, nr. 72.

²² Art. 352 W.I.B.

²³ Art. 356, derde lid, W.I.B.

²⁴ Over eventuele — o.i. betwistbare — afwijkingen van deze regel, wanneer het geschil niet de (nationale) grondslag van de (lokale) opcentiemen of aanvullende belasting betreft, cf. M. FEYE en C. CARDYN, *Procédure fiscale contentieuse*, Brussel, 1958, 77-78 en 186-188; K. MEES, *loc. cit.*, 66/1, nr. 98; A. VAN HOLDER en R. VEKEMAN, *loc. cit.*, 42-43, nr. 74; A. TIBERGHEN, *Inleiding tot het Belgisch fiscaal recht*, Antwerpen, 1986, 278 en 289; E. SCHREUDER, «L'impôt communal et ses lois», *J.D.F.*, 1980, 22; R. WILKIN, *Les taxes communales*, Brussel, 1934, 125-130; P. VAN ORSHOVEN, *Behoorlijke rechtsbedeling...*, op. cit., 276-278.

²⁵ Artt. 7, tweede lid, en 10 van de wet van 23 december 1986. *Infra*, nrs. 15, 39 en 48.

²⁶ De door het laatste lid van artikel 1 van de wet van 23 december 1986 gepreciseerde beperking komt reeds tot uiting in de woorden «door de (lokale besturen) *gevestigde* belastingen» in het eerste lid, aangezien de vestiging, d.i. de vaststelling van de belastbare grondslag en de vereffening van de belasting of het toepassen van het tarief, steeds gekoppeld is aan de invordering. Vestiging en invordering vloeien immers ineen in het opmaken van een kohier of een dwangbevel. Dit heeft tot gevolg dat lokale besturen slechts die belastingen vestigen die zij ook nog zelf invorderen, terwijl hun opcentiemen en aanvullende belastingen door de nationale fiscus worden «gevestigd». De wetgever was er blijkbaar van overtuigd dat «vestiging» hetzelfde betekent als «heffing», wat in het gewoon spraakgebruik inderdaad het geval is, zodat hij onbewust moeilijkheden heeft vermeden.

II. Vestiging en invordering van de belasting

A. Terugblik

5. Om de wet van 23 december 1986 in het juiste daglicht te plaatsen is het nuttig de vroegere regelen inzake de vestiging en de invordering van de lokale belastingen in het kort te schetsen²⁷. Deze verschilden in de eerste plaats naargelang het om provinciale of gemeentelijke²⁸ belastingen ging, vervolgens voor directe en indirecte belastingen, ten slotte, bij de directe belastingen, voor de aandeel- en omslagbelastingen.

6. Het onderscheid tussen *directe* en *indirecte* belastingen was de *summa divisio* van de fiscale procedure, zowel op het stuk van de invordering van de belasting als van het contentieux²⁹. In tegenstelling echter tot de rijksbelastingen, waarvoor het onderscheid tussen directe en indirecte belastingen in feite willekeurig is geworden, en met een louter organiek criterium wordt afgedaan, namelijk aan de hand van de administratie van het Ministerie van Financiën waaraan de invordering van de belasting is toevertrouwd³⁰, moest voor hetzelfde onderscheid binnen de lokale belastingen een zogenaamd administratief criterium worden gehanteerd, dat berust op de heffingstechniek van de belastingen, en dat sterk beïnvloed werd doordat de directe belastingen destijds, wegens het vermoeden van relatieve rijkdom dat zij vestigden, actief en passief kiesrecht meebrachten³¹, waarvoor een min of meer stabiele rijkdom noodzakelijk werd geacht³². Direct werden dan de belastingen genoemd die een min of meer duurzame toestand troffen, die periodiek werden geïnd, in principe door rechtstreekse aanslag van de persoon die zich in deze toestand bevond, op basis van een kohier opgemaakt voor een bepaalde periode. Indirect waren de belastingen die werden geheven op gebeurtenissen — materiële feiten of rechtshandelingen — van toevallige of voorbijgaande aard, en die geïnd werden van de persoon die daarvoor tegenover de fiscus verantwoordelijk is³³. Het spreekt vanzelf dat dit criterium niet altijd gemakkelijk toe te passen was³⁴, laat staan door de burgers, voor

wie uiteraard niet onmiddellijk duidelijk was dat er een verschil bestond tussen bijvoorbeeld een belasting op het bouwen en op gebouwen, of tussen het aansluiten op de riolering en op het aangesloten zijn. Aangezien het onderscheid evenwel beslissend was voor de te volgen invorderings- en geschillenprocedure, leidde het tot talloze betwistingen, en tot bij geschillen fatale vergissingen.

7. Het onderscheid tussen *aandeel- of quotiteitsbelastingen* en *omslag- of repartitiebelastingen* was gemakkelijker te maken. De eerste zijn belastingen waarvan de belastingverordening slechts het bedrag bepaalt dat door de individuele belastingplichtige zal worden betaald indien aan bepaalde voorwaarden is voldaan, terwijl de totale opbrengst voorlopig onbekend is en slechts als «verwachting» in de begroting kan worden geraamd. Bij de tweede soort belastingen daarentegen is het totaal bedrag van de belasting die in haar geheel zal worden geheven, op voorhand vastgesteld, waarna het aandeel van de individuele belastingplichtigen achteraf wordt bepaald, door omslag van dit totaal³⁵. De meeste van de hierboven reeds vermelde verhaalbelastingen behoren thans tot deze laatste soort.

8. In het tot dit jaar bestaande systeem moesten *directe gemeentebelastingen* eerst worden ingekohierd, d.w.z. opgenomen in een lijst van de belastingplichtigen, met vermelding van het bedrag van de verschuldigde belasting. De historische verklaring daarvoor schuilt in de omstandigheid dat de directe belastingen — die het meest rechtstreeks op de relatieve rijkdom van de belastingplichtigen waren gericht — destijds alle repartitiebelastingen waren. Om deze belastingen te kunnen omslaan was uiteraard een «rol» van de eraan onderworpen belastingplichtigen nodig, en dit typisch verdelingsinstrument was het kohier³⁶.

De inkohiering van de *aandeelbelastingen* was het werk van het college van burgemeester en schepenen³⁷. De kohieren van de *omslagbelastingen* daarentegen werden door de gemeenteraad vastgesteld, bovendien in twee fasen: eerst voorlopig, waarna ze gedurende vijftien dagen ter inzage moesten worden gelegd van de gemeentenaren om hen in staat te stellen bezwaren te formuleren, vervolgens definitief³⁸. Al deze kohieren moesten ten slotte door de bestendige deputatie van de provincieraad uitvoerbaar worden verklaard³⁹.

De invordering van de directe gemeentebelastingen werd beheerst door de regels bepaald voor de directe rijksbelas-

eigenlijk bestaat uit een combinatie van verschillende criteria, dezelfde gemeentelijke verhaalbelasting achtereenvolgens direct, indirect en opnieuw direct te noemen (zie C. CAMBIER, *Principes du contentieux administratif*, Brussel, 1964, II, 282-283).

²⁷ J. VAN HOUTTE, *op. cit.*, 63.

²⁸ Cf. *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, *op. cit.*, 51, 135, 147 en 154.

²⁹ Op grond van zijn algemene bevoegdheid tot uitvoering van de beslissingen van de gemeenteraad (art. 90, 2°, Gem. W.), *in casu* het belastingreglement en de begroting waarin telkenjare de opbrengst van de belasting moet worden ingeschreven.

³⁰ Art. 135 (oud) Gem. W. Voor de agglomeraties en federaties: art. 4, K.B. 30 mei 1972.

³¹ Art. 137 (oud) Gem. W. Voor de *agglomeratie*belastingen geschiedde dit door de gouverneur (W. 26 juli 1971, art. 48, § 3, eerste lid).

²⁷ Voor alle details raadplege men M. FEYE en C. CARDYN, *op. cit.*, 396-408; K. MEES, *loc. cit.*, 52/1-63/1; A. VANHOLDER en R. VEKEMAN, *loc. cit.*, 33-42.

²⁸ Enkele beperkte afwijkingen niet te na gesproken deelden de agglomeratie- en federatiebelastingen het procedurele lot van de gemeentebelastingen (art. 48, § 3, W. 26 juli 1971; K.B. van 30 mei 1972 houdende de nadere regelen inzake invordering, beroep en vervolging met betrekking tot de belastingen van de agglomeraties en de federaties van gemeenten, *B.S.*, 6 juni 1972).

²⁹ Dit is nog steeds het geval inzake rijksbelastingen.

³⁰ *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, *op. cit.*, 136-137.

³¹ De toenmalige artt. 47 en 56 Grondwet; cf. *ibid.*, 164-165.

³² Cass., 10 januari 1878, *Pas.*, 1878, I, 74.

³³ J. VAN HOUTTE, *op. cit.*, 67; M. FEYE en C. CARDYN, *op. cit.*, 1-2; Brussel, 22 februari 1877, *Pas.*, 1877, II, 104; Cass., 10 en 31 januari 1878, *Pas.*, 1878, I, 74 en 106; Brussel, 11 januari 1884, *B.J.*, 1884, 165; Cass., 1 mei 1916, *Pas.*, 1915-16, I, 353, inz. de conclusie van procureur-generaal TERLINDEN; 20 februari 1951, *Pas.*, 1951, I, 414; 26 september 1961, *Pas.*, 1962, I, 114; 4 december 1962, *Pas.*, 1963, I, 422; 2 mei 1967, *Pas.*, 1967, I, 225; 17 december 1968, *Pas.*, 1969, I, 363; 28 maart 1980, *Pas.*, 1980, I, 939; R.v.St., 11 mei 1978, *T.B.P.*, 1978, 363.

³⁴ Zo is het Hof van Cassatie erin geslaagd, omdat dit criterium

tingen⁴⁰, inzonderheid op het stuk van de kennisgeving van de kohieren⁴¹ en van de «dwangmatige» invordering, die doorgaans «vervolg» van de belasting wordt genoemd⁴². En daarbij genoot de gemeenteontvanger hetzelfde roerend voorrecht als de nationale fiscus⁴³. Of hij ook de wettelijke hypotheek van de schatkist⁴⁴ kon inroepen werd echter fel betwist⁴⁵.

9. *Indirecte gemeentebelastingen* hoefden niet te worden ingekohierd, en konden door de ontvanger zonder meer worden ingevorderd, met een gewone, desnoods mondelinge uitnodiging, naarmate de belastbare feiten zich voordeden. Daarbij golden de regels bepaald door de wet van 29 april 1819⁴⁶, die de gemeente twee mogelijkheden bood om onwillige belastingplichtigen aan te pakken. Ofwel betekende de ontvanger een door het college van burgemeester en schepenen geveerd dwangbevel, d.i. een uitvoerbare titel die rechtstreeks kon worden uitgevoerd⁴⁷, ofwel daagde de gemeente, vertegenwoordigd door het college van burgemeester en schepenen, en na machtiging van de gemeenteraad, de onwillige voor de gewone rechtbank⁴⁸. In beide gevallen werd het gemene procesrecht toegepast. Van enig voorrecht van de lokale fiscus was geen sprake.

10. De kohieren inzake *directe provinciebelastingen* van hun kant moesten worden vastgesteld en uitvoerbaar verklaard door de gouverneur⁴⁹. Voor de invordering werd eveneens toepassing gemaakt van de regels inzake directe rijksbelastingen⁵⁰, inzonderheid op het stuk van de vervolging van de belasting⁵¹. Uitzondering hierop vormden de provinciebelastingen op de slijterijen van gegiste of geestrijke dranken, waarvan de «inning» — vestiging en invordering — aan het (rijks)bestuur van douane en accijnzen is toevertrouwd⁵².

De invordering van *indirecte provinciebelastingen* was nergens geregeld, tenzij eventueel met de belastingverorde-

ning zelf, zodat eenvoudig het gemene recht werd toegepast. Een onwillige belastingschuldige diende derhalve voor de rechtbank te worden gedaagd.

B. Opheffing van het onderscheid tussen directe en indirecte belastingen

11. Zonder veel omhaal heeft de wet van 23 december 1986 met de hierboven geschetste regeling afgerekend. Om te beginnen werd het eeuwenoude onderscheid tussen directe en indirecte lokale belastingen opgeheven⁵³, eenvoudigweg door alle gevolgen ervan weg te nemen, of preciezer, door er geen enkel gevolg meer aan te verbinden en de meeste wetsbepalingen waarin dit destijds geschiedde, expliciet op te heffen⁵⁴. Ook aan het onderscheid tussen de aandeel- en omslagbelastingen werd op dezelfde wijze elk procedureel belang ontnomen.

Voortaan worden in principe alle lokale belastingen «bij wege van kohieren ingevorderd»⁵⁵, d.i. de heffingstechniek die voorheen voor de directe belastingen was gereserveerd. De wetgever heeft echter de mogelijkheid laten bestaan dat «de belastingen die niet bij wege van kohieren worden geïnd, (...) contant (worden) ingevorderd tegen afgifte van een kwitantie, van een plaat, van een onderscheidingsteken of van een vignet»⁵⁶, waarbij werd gedacht aan het marktgeld, de hondenbelasting, en de belastingen op fietsen en bromfietsen en op de afgifte van administratieve stukken⁵⁷.

Meteen is het onderscheid tussen *kohier-* en *contante belastingen* in het leven geroepen, waaraan evenwel minder belangrijke gevolgen werden vastgeknoopt, op het stuk van de informatie van de belastingschuldige en van het administratief toezicht⁵⁸, en dit laatste dan nog uitsluitend voor de besturen die niet zelf hun kohieren uitvoerbaar verklaren.

Hoewel aan de lokale besturen met de gecombineerde tekst van de artikelen 2 en 8 van de wet van 23 december 1986 formeel de keuze werd gelaten tussen kohier- en contante belastingen, blijkt uit de parlementaire voorbereiding dat kohierbelastingen als de regel moeten worden beschouwd⁵⁹. Die regel geldt derhalve ook voor vele voorheen niet ingekohierde, maar evenmin contant geïnde indirecte belastingen⁶⁰. De wetgever heeft echter niet uitgelegd wan-

⁴⁰ Art. 138, tweede lid (oud), Gem. W.

⁴¹ Wat geschiedt met een aanslagbiljet (art. 208 W.I.B.; art. 180 K.B. W.I.B.). De precieze inhoud van het aanslagbiljet was nergens bepaald. De rechtspraak leidde echter af uit zijn functie — het ter kennis brengen en meteen het bestaan aantonen van een uitvoerbare titel (het kohier) en het mogelijk maken van reclamatie — dat het de naam van de belastingschuldige, de aard van de belasting, het aanslag- of dienstjaar, het belastbaar tijdperk, de belastbare grondslag en het bedrag van de verschuldigde belasting moest vermelden (cf. H. VANDEBERGH, «Vermeldingen op het aanslagbiljet inzake directe belastingen», *Fiskofoon*, 1982, 7-14.

⁴² Artt. 208 W.I.B.; 195 tot en met 227 K.B. W.I.B.

⁴³ W. 11 april 1895, art. 4. Cf. artt. 313-315 W.I.B.

⁴⁴ Artt. 316-323 W.I.B.

⁴⁵ E. SCHREUDER, *loc. cit.*, 20-21; M. FEYE en C. CARDYN, *op. cit.*, 401.

⁴⁶ Art. 138, derde lid (oud), Gem. W.

⁴⁷ Art. 1, W. 29 april 1819.

⁴⁸ Art. 7, laatste lid, W. 29 april 1819; art. 148 Gem. W.

⁴⁹ Art. 13, *in fine*, W. 5 juli 1871.

⁵⁰ Art. 13, eerste lid, W. 5 juli 1871.

⁵¹ Artt. 171-227 en 239 K.B. W.I.B. Hier was dezelfde betwisting gerezen over de wettelijke hypotheek ten voordele van de provincie (A. VANHOLDER en R. VEKEMAN, *loc. cit.*, 41-42).

⁵² Art. 47 van het K.B. van 3 april 1953 tot coördinatie van de wetsbepalingen inzake de slijterijen van gegiste dranken (*B.S.*, 4 april 1953). Art. 47bis van die gecoördineerde wetten (ingevoegd door art. 30 van de W. 6 juli 1967) bepaalt dat daarbij dezelfde procedure, voorrecht en hypotheek gelden als inzake accijnzen.

⁵³ Niet zonder (impliciet) protest of onbegrip, cf. *Parl. St. Kamer*, 446, 1985-86, nr. 3, amendementen-Nols, 1-2; *ibid.*, nr. 5, commissieverslag, 2-3.

⁵⁴ Art. 11 W. 23 december 1986. De voor de agglomeratiebelastingen nog relevante regeling van het K.B. van 30 mei 1972 werd niet uitdrukkelijk opgeheven, doch is ten onder gegaan door het impliciet opheffen — *lex posterior derogat priori* — van haar wettelijke grondslag, nl. art. 48, § 3, van de wet van 26 juli 1971, naar luid waarvan de Koning de nadere regelen bepaalde inzake invordering, vervolging en «beroep» met betrekking tot de agglomeratie- en federatiebelastingen. Thans zijn deze regelen immers in een formele wet opgenomen.

⁵⁵ Art. 2, W. 23 december 1986.

⁵⁶ Art. 8 W. 23 december 1986.

⁵⁷ *Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 3, commissieverslag, 4 en 8.

⁵⁸ *Infra*, nrs. 12-13.

⁵⁹ *Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 1, toelichting bij het wetsvoorstel, 4; *ibid.*, nr. 3, commissieverslag, 4; *Parl. Hand. Kamer*, 23 juli 1986, 1699.

⁶⁰ Uit een circulaire van 29 juli 1987 (*B.S.*, 11 augustus 1987),

neer van de kohiertechniek mag worden afgeweken en de belasting «contant» mag worden ingevorderd. Blijkbaar had hij ingezien dat kohieren in de praktijk slechts kunnen worden opgesteld voor min of meer voorspelbare belastbare feiten⁶¹, zodat belastingen slechts contant mogen worden ingevorderd wanneer zij onmogelijk vooraf kunnen worden ingekohierd⁶².

C. Overzicht van de nieuwe vestigings- en invorderingsregeling

12. De vestiging van kohierbelastingen wordt uiteraard aangevat met het opmaken van het kohier. Naar luid van artikel 3, § 1, van de wet van 23 december 1986 geschiedt zulks voortaan door de uitvoerende colleges van de respectieve lokale besturen, behalve voor de provincie, waar deze taak bij de provinciegouverneur berust. Gezien de vroegere feitelijke situatie heeft de nieuwe regeling alleen tot gevolg dat het optreden van de gemeente- en agglomeratieraad bij de inkohiering van omslagbelastingen werd afgeschaft.

Artikel 3, § 3, van de wet bepaalt wat in de kohieren zoal moet worden opgenomen: de naam van de gemeente, van de provincie, van de agglomeratie of van de federatie, de naam en voornamen of «firmanaam» van de belastingsschuldige en zijn adres, de verordening op grond waarvan de belasting wordt geheven, het belastbare feit, «de te innen belasting en het feit waarvoor zij verschuldigd is», «de grondslag en het bedrag van de belasting»⁶³, het belastingjaar, «het artikelnummer»⁶⁴, de datum van de uitvoerbaarverklaring⁶⁵, de betalingstermijn, de termijn waarbinnen de belastingplichtige een bezwaar kan indienen en de benaming en het juiste adres van «de instantie die bevoegd is om (het) te ontvangen»⁶⁶.

Vervolgens worden de kohieren uitvoerbaar verklaard door de provinciegouverneur⁶⁷, die ze «onverwijld» moet verzenden aan de met de inning belaste ontvanger⁶⁸.

die evenwel uitsluitend tot de Brusselse gemeenten en de gemeenten met een bijzondere taalregeling is gericht (bijzondere wet van 8 augustus 1980, art. 7, laatste lid), blijkt dat dit ook de interpretatie van de minister van Binnenlandse Zaken is. In dezelfde zin F. AMERIJCKX, *loc. cit.*, 491.

⁶¹ Zij zijn derhalve nog steeds uitermate geschikt voor de belasting van toestanden of regelmatig weerkerende gebeurtenissen.

⁶² «Invordering bij wege van kohieren is bijvoorbeeld uitgesloten voor de rechten op de afgifte van bouw- of verkavelingsvergunningen, enz.» (*Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 1, toelichting bij het wetsvoorstel, 4; *cf. eveneens ibid.*, 357, 1985-86, nr. 2, commissieverslag, 2).

⁶³ Het verschil tussen de laatste vermeldingen is niet helemaal duidelijk.

⁶⁴ Een kohier draagt niet één artikelnummer, maar is *ingedeeld* in «artikelen», telkens één per belastingplichtige. Bedoeld is derhalve de vermelding, in het kohier, van de respectieve artikelnummers van de belastingplichtigen.

⁶⁵ Deze vermelding kan er pas op het ogenblik van of na de uitvoerbaarverklaring aan toegevoegd worden.

⁶⁶ Hier is kennelijk veeleer aan het aanslagbiljet — het «uittreksel» uit het kohier — dan aan het kohier zelf gedacht (*infra*, nr. 13).

⁶⁷ Meteen is de bestendige deputatie uitgeschakeld voor de uitvoerbaarverklaring van de belastingkohieren van de gemeenten en federaties van gemeenten (oud art. 137 Gem. W.; art. 48, § 3, W. 26 juli 1971).

13. De invordering van kohierbelastingen wordt ingezet met een aanslagbiljet, dat «zonder kosten»⁶⁹ naar de belastingplichtige — die belastingsschuldige geworden is — moet worden gestuurd, op straffe van verval binnen zes maanden vanaf de uitvoerbaar verklaring van het kohier. Het aanslagbiljet moet alle gegevens van het kohier bevatten⁷⁰. Dit is weliswaar niet op straffe van nietigheid voorgeschreven, maar het lijkt weinig twijfel dat deze gegevens alle substantieel zijn, aangezien ze kennelijk in het belang van de belastingsschuldige zijn opgelegd, en het hem meer bepaald mogelijk moeten maken de belasting te betalen of desnoods te betwisten. Aangezien deze vorm van rechtsbescherming uiteraard niet voorgeschreven is bij contante belastingen, moet ook hierom deze speciale soort belastingen als een restrictief te interpreteren uitzondering op de regel worden beschouwd.

14. Bij de contante belastingen komt niet veel vestiging kijken, of, anders gezegd, ligt de vestiging in de invordering besloten. Zij worden immers zonder meer geïnd tegen afgifte van een kwitantie, van een plaat, van een onderscheidingsteken of van een vignet, d.i. naarmate de belastbare feiten zich voordoen. Op de vestiging van contante belastingen wordt derhalve geen administratief toezicht uitgeoefend.

15. Ten slotte bepaalt artikel 10 van de wet van 23 december 1986 zeer algemeen dat de regels betreffende de invordering, de verwijl- en moratoire interesten, de vervolgelingen, de voorrechten, de wettelijke hypotheek en de verjaring inzake rijksinkomstenbelastingen toepasselijk zijn op de lokale belastingen. Dit is uiteraard vooral van belang voor het geval de belastingsschuldige het vertikt zijn belasting (tijdig) te betalen.

Meteen is ook hier de ten doel gestelde harmonisering bereikt, en werd het complete arsenaal dwangmaatregelen van de nationale fiscus ter beschikking gesteld van zijn lokale collega, waarbij zelfs de twistvraag over de wettelijke hypotheek werd beslecht. Dit betekent echter niet dat de toepassing *mutatis mutandis* van al deze regels op de lokale belastingen steeds even gemakkelijk zal zijn⁷¹.

Aleen voor de vervolgingen, de voorrechten en de wettelijke hypotheek van de provinciebelastingen die van ouds-

⁶⁸ Art. 3, § 2, W. 23 december 1986.

⁶⁹ Zouden er gemeenten op het idee zijn gekomen om daarvoor kosten aan te rekenen, of een belasting te heffen op de afgifte van aanslagbiljetten?

⁷⁰ Art. 4 W. 23 december 1986.

⁷¹ Een beschrijving van alle details zou het bestek van deze bijdrage te buiten gaan. Toch moge opgemerkt worden dat hiermee ook artikel 11 van het K.B. nr. 4 van 22 augustus 1934 toepasselijk is verklaard, naar luid waarvan de aanslagbiljetten voor alle belastingen die in hoofdsom meer dan duizend frank bedragen bij aangetekende brief verzonden moeten worden. Weliswaar wordt dit voorschrift door de nationale fiscus «wegens de muntontwaardiging» niet meer toegepast (*Com. I.B.*, nr. 208/29-31), doch wellicht kan de lokale fiscus daar opnieuw een goede gewoonte van maken. Deze aangetekende verzending is evenmin op straffe van nietigheid voorgeschreven, doch zij is van groot belang voor het — door de fiscus te leveren — bewijs van de «afgifte» van het aanslagbiljet, die immers de bezwaartermijn doet ingaan (*cf. infra*, nr. 26). Bij gebrek aan bewijs daarvan zal een bezwaarschrift immers nooit als laattijdig kunnen worden beschouwd (*cf. Brussel*, 14 april 1987, *F.J.F.*, 1987, 224, met noot).

her door het bestuur van douane en accijnzen worden ingevorderd, blijft alles bij het oude⁷².

III. Geschillen over lokale belastingen

A. Terugblik

16. Vooral inzake het contentieux van de lokale belastingen is de met de wet van 23 december 1986 doorgevoerde hervorming spectaculair, wat moge blijken uit een vergelijking met de vroegere regeling, die hierna eveneens kort wordt geschetst⁷³.

Ook op dit stuk diende een onderscheid te worden gemaakt tussen directe en indirecte belastingen en tussen aandeel- en omslagbelastingen, en bovendien tussen al dan niet «met het patent analoge taksen». Daarentegen werden geschillen over provincie- en andere lokale belastingen praktisch identiek behandeld⁷⁴.

17. Voor de belastingsschuldige was het vooral hier dat het verschil tussen directe en indirecte belastingen zich deed voelen, aangezien geschillen over indirecte belastingen steeds tot de bevoegdheid van de gewone rechtbanken hebben behoord, terwijl de beslechting van het contentieux der directe belastingen van oudsher aan een administratief rechtcollege was toevertrouwd, namelijk aan de bestendige deputatie van de provincieraad.

De verklaring hiervoor schuilt andermaal in de eigen aard van de achttiende-eeuwse directe belastingen, die alle omslagbelastingen waren. Het betwisten door een belastingsschuldige van zijn aandeel in een omslagbelasting zou immers, indien zijn aanspraken gegrond werden bevonden, de ten doel gestelde opbrengst van de belasting in het gedrang brengen, de hele repartitie op de helling zetten en tot een collectieve herziening van het kohier — dat de repartitie bevatte — aanleiding geven, omdat de ontheffingen moesten worden herverdeeld over de andere belastingplichtigen. En precies omdat dit gevolgen zou meebrengen voor een hele reeks belastingplichtigen, werd de beslechting van die individuele betwistingen door de Franse revolutionaire wetgever van meet af aan⁷⁵ toevertrouwd aan het bestuur dat

de repartitie had doorgevoerd of aan zijn hiërarchische overheid, die in voorkomend geval die repartitie — het kohier — konden herzien. Achtereenvolgens waren dit het *directoire de district*, het *directoire de département* en de *conseil de préfecture*, die werden opgevolgd door de Nederlandse *gedeputeerde staten* en de Belgische *bestendige deputatie*⁷⁶.

Dit probleem bestond niet voor de indirecte belastingen, die uiteraard steeds aandeelbelastingen waren, zodat de geschillen daarover eveneens van het begin af zonder bezwaar aan de rechterlijke macht konden worden overgelaten⁷⁷. Het contentieux van de (directe) omslagbelastingen was er trouwens de oorzaak van dat de volksraad in 1831 met artikel 93 van de Belgische Grondwet, naar luid waarvan geschillen over politieke rechten tot de bevoegdheid van de gewone rechter behoren, behoudens de bij de wet gestelde uitzonderingen, in de mogelijkheid van administratieve rechtscollages heeft voorzien⁷⁸.

18. Aan deze *summa divisio* werd nog het onderscheid toegevoegd tussen al dan niet «met het patent analoge taksen», zij het slechts voor de naamloze vennootschappen en de commanditaire vennootschappen op aandelen. Het «patentrecht» was destijds een indiciair berekende, directe belasting die geheven werd naar aanleiding van het verlenen van een vergunning — het «patent» — om een handel, ambacht of beroep uit te oefenen⁷⁹. «Met het patent analoge taksen» waren derhalve belastingen die rechtstreeks geheven werden op het uitoefenen van een beroep, een nijverheid of een handel, zoals de belasting op brouwerijen, steenkoolmijnen enz., onafhankelijk van het daarmee behaalde profijt. In de praktijk is dit onderscheid evenmin gemakkelijk te maken⁸⁰.

19. *Directe* lokale belastingen konden worden betwist met een gemotiveerd bezwaarschrift bij de bestendige deputatie⁸¹. De bezwaartermijn bedroeg drie maanden, te rekenen vanaf de datum van het aanslagbiljet⁸², behalve voor gemeentelijke omslagbelastingen, waarvoor hij was vastgesteld op één maand⁸³. Voor een betwisting van deze laatste belastingen was bovendien voorafgaande betaling vereist⁸⁴. De bestendige deputatie deed doorgaans uitspraak aan de hand van de stukken. Alleen inzake gemeentelijke omslag-

res, en matière de contributions, de travaux publics et de commerce, et à la suppression des cours, tribunaux et juridictions d'ancienne création» (*Pas.*, 1789-90, 359).

⁷⁶ Inzake directe *rijks*belastingen werd de bestendige deputatie door de wet van 30 juli 1881 vervangen door de directeur der directe belastingen (thans artt. 267 e.v. W.I.B.).

⁷⁷ Art. 2 van het decreet van 6-11 september 1790.

⁷⁸ Cf. over dit alles onze studie *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, *op. cit.*, 50-53 en 155-158.

⁷⁹ Vgl. het in 1983 ingevoerde «vergunnings- of patentrecht» voor het verstrekken van sterke drank (W. 28 december 1983, *B.S.*, 30 december 1983).

⁸⁰ Volgens DE CLIPPEL en VAN FRAEYENHOVEN, die een staaltje bieden van de grillige rechtspraak daaromtrent, komt dit neer op het bepalen van het geslacht der engelen (*loc. cit.*, 463).

⁸¹ W. 22 juli 1865, art. 1; voor omslagbelastingen van de gemeenten en de agglomeraties of federaties: art. 136 (oud) Gem. W., resp. art. 4, § 2, K.B. 30 mei 1972.

⁸² W. 5 juli 1871, art. 8.

⁸³ Art. 136 (oud) Gem. W.; art. 4, § 2, K.B. 30 mei 1972.

⁸⁴ Art. 136 (oud) *in fine* Gem. W.

⁷² Art. 10, tweede lid, W. 23 december 1986.

⁷³ Voor alle details raadplege men M. FEYE en C. CARDYN, *op. cit.*, 185-225; K. MEES, *loc. cit.*, 63/1-72/1; A. VANHOLDER en R. VEKEMAN, *loc. cit.*, 42-58; L. BOEYNAEMS, «Vormvereisten bij bezwaar, beroep en cassatieberoep inzake lokale belastingen», *Fiskofoon*, 1982, 2-6.

⁷⁴ Naar luid van artikel 13 van de wet van 5 juli 1871 werden de geschillen over *directe provinciebelastingen* beslecht overeenkomstig de regelen van het contentieux der directe rijksbelastingen. Evenwel werden de latere wijzigingen aan deze rijksfiscale procedure — inzonderheid de vervanging van de bestendige deputatie door de (nationale) gewestelijke of provinciale directeur der directe belastingen — niet doorgetrokken tot de provinciale belastingen (art. 40 W. 30 juli 1881), zodat deze algemene regel elk belang had verloren, en verstaan moest worden als «de regels van de rijksfiscale geschillenprocedure zoals zij bestonden aan de vooravond van de hervorming van 1881», d.i. de procedure die van kracht was voor de gemeentelijke directe belastingen. Voor de agglomeratie- en federatiebelastingen moest eveneens, op enkele details na, de regeling inzake gemeentebelastingen worden toegepast (artt. 3-4 K.B. 30 mei 1972).

⁷⁵ Art. 1 van het decreet van 6-11 september 1790 «relatif à la forme de procéder devant les autorités administratives et judiciaires

belastingen moest de betrokken raad worden gehoord⁸⁵. Aangezien de deputatie daarbij geschillen over subjectieve (politieke) rechten beslechtte, en derhalve als (administratief) rechtscollege optrad⁸⁶, hadden haar beslissingen gezag van gewijsde en dienden zij formeel te worden gemotiveerd⁸⁷.

20. Hoger beroep kon alleen worden ingesteld tegen de beslissingen van de bestendige deputaties inzake «taksen analoog met het patent», en dan nog uitsluitend wanneer de belastingplichtige een naamloze vennootschap of een commanditaire vennootschap op aandelen was⁸⁸. Dit beroep werd ingesteld door een verklaring ter griffie van het provinciebestuur, die aangezegd moest worden aan de tegenpartij, ofwel door een aan de tegenpartij betekend exploit, waarvan het afschrift op de provinciale griffie moest worden neergelegd, dit alles binnen een maand na de kennisgeving bij aangetekende brief van de beslissing van de bestendige deputatie⁸⁹. Het werd gebracht voor het hof van beroep van de plaats waar de belasting was of moest worden betaald⁹⁰. De procedure was nogal summier geregeld met de artikelen 4 tot 7 van de wet van 22 juni 1877, zij het dat voor het overige toepassing kon worden gemaakt van het gemene procesrecht⁹¹.

21. Tegen de beslissing in enige aanleg gewezen door de bestendige deputatie, of tegen het arrest van het hof van

beroep, naar gelang van het geval, kon een voorziening in cassatie worden ingesteld, binnen een maand te rekenen van de betekening van de beslissing van de bestendige deputatie of van de uitspraak van het arrest van het hof van beroep, met een verklaring ter provinciale griffie of met een tot het hof gericht gemotiveerd verzoekschrift. De voorziening moest binnen tien dagen betekend worden aan de verweerder in cassatie. In geval van cassatie verwees het hof de zaak naar een andere deputatie, respectievelijk naar een ander hof van beroep⁹². Merkwaardig was nog dat bij de cassatieprocedure soms toepassing gemaakt werd van regelen van het Wetboek van Strafvordering⁹³, voornamelijk om historische redenen in verband met de taakverdeling binnen het Hof van Cassatie⁹⁴, en wegens de procedurele gelijkenis van een voorziening tegen beslissingen van de bestendige deputatie met een voorziening in strafzaken, die immers beide worden ingesteld met een loutere verklaring ter griffie, en niet gemotiveerd hoeven te zijn⁹⁵.

22. *Indirecte* lokale belastingen konden slechts worden betwist overeenkomstig het gemene recht, meer bepaald door verzet tegen de vervolging van de belasting⁹⁶, of door terugvordering van de onverschuldigd betaalde belasting met toepassing van de artikelen 1235 en 1376-1381 B.W., steeds bij de gewone rechter⁹⁷.

B. Het bezwaar bij de bestendige deputatie

23. Met de wet van 23 december 1986 werd ook op het stuk van de geschillen eenheid gebracht door in de eerste plaats het onderscheid tussen directe en indirecte belastingen op te heffen. Dit noopte de wetgever er uiteraard toe te kiezen tussen een administratief rechtscollege en de gewone rechter, en hij heeft geopteerd voor de regeling die tot dusver slechts inzake directe belastingen gold: voortaan beslecht de bestendige deputatie van de provincieraad alle geschillen over lokale belastingen die door de lokale besturen zelf worden ingevorderd⁹⁸, zowel over kohierbelastingen als over «contante» belastingen⁹⁹.

⁹² W. 22 januari 1849, art. 4; W. 22 juni 1865, art. 2; W. 22 juni 1877, artt. 8 e.v.; Ger. W. art. 609, 5°.

⁹³ O.a. art. 420bis Sv., naar luid waarvan de eiser in cassatie geen memories meer mag indienen méér dan twee maanden sedert de dag waarop de zaak op de algemene rol is ingeschreven.

⁹⁴ Tot bij de inwerkingtreding van de wet van 25 februari 1954 werden alle zaken die de openbare orde raakten of die geen burgerlijke zaken waren aan de tweede kamer van het Hof toebedeeld, die om dezelfde reden hoofdzakelijk strafzaken behandelde.

⁹⁵ Cf. *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 418-419 en 425.

⁹⁶ Verzet tegen het dwangbevel met dagvaarding van het lokaal bestuur voor de rechtbank, of verweer tegen de dagvaarding.

⁹⁷ Oudere rechtspraak sloot deze laatste mogelijkheid uit, zodat wanneer de indirecte belasting was betaald, de belastingplichtige geen verweer meer had (o.a. Cass., 20 november 1885, *Pas.*, 1885, I, 5, met concl. Melot; 27 oktober 1886, *Pas.*, 1886, I, 348, met concl. Mesdach de ter Kiele; 25 november 1886, *Pas.*, 1887, I, 6; 16 december 1886, *ibid.*, 27). Bij de totstandkoming van de wet van 23 december 1986 bleken sommige senatoren dezelfde mening te zijn toegedaan (*Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 3, commissieverslag, 10; *contra: ibid.*, nr. 1, toelichting bij het wetsvoorstel, 4). Cf. hieromtrent *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 495-496.

⁹⁸ Bij de totstandkoming van de wet van 23 december 1986 was de wetgever — o.i. ten onrechte — eveneens van mening dat be-

⁸⁵ Art. 136 (oud) Gem. W.; art. 4, § 2, K.B. 30 mei 1972.

⁸⁶ Cass., o.a. 13 oktober 1965, *Pas.*, 1966, I, 204, *J.T.*, 1965, 721, *R.W.*, 1965-66, 1261; 19 oktober 1965, *Pas.*, 1966, I, 235, *Rev. Fisc.*, 1967, 467; 22 november 1966, *Arr. Cass.*, 1967, 480; 7 april 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 719, *J.T.*, 1970, 377, *J. Prat. Dr. Fisc.*, 1970, 259, *Rev. Fisc.*, 1970, 531; 28 mei 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 970, *J.T.*, 1971, 594, *J. Prat. Dr. Fisc.*, 1971, 205, *Rev. Fisc.*, 1972, 25; 19 juni 1975 (2 arresten), *J.D.F.*, 1976, 24 en 25; 15 januari 1976, *Pas.*, 1976, I, 549; 27 oktober 1977, *Pas.*, 1978, I, 250; 31 oktober 1977, *J.D.F.*, 1978, 55; 8 september 1983, *Arr. Cass.*, 1983-84, 18, *R.W.*, 1983-84, 2123; 28 november 1986, *R.W.*, 1986-87, 2027, *Fiskale Koerier*, 1987, 142; *R.v.St.*, 18 mei 1978, nr. 18.982, *Kerrinckx, Arr. R.v.St.*, 1978, 664.

⁸⁷ Meestal wordt aangenomen dat dit rechtstreeks voortvloeit uit artikel 97 Grondwet (bijvoorbeeld, recent, Cass., 23 januari 1987, *R.W.*, 1986-87, 2106). In zijn principearrest van 9 oktober 1959 (*Arr. Cass.*, 1960, 115, *Pas.*, 1960, I, 170, telkens met concl. R. Hayoit de Termicourt; *J.T.*, 1960, 413, met noot C.C.) had het Hof nochtans duidelijk gemaakt dat de motiveringsverplichting die voor de hoven en de rechtbanken is verwoord in art. 97 Grondwet, een algemeen rechtsbeginsel is, want «onafscheidbaar van de opdracht tot berechting van een geschil». Het is derhalve het algemeen rechtsbeginsel, en niet art. 97 Grondwet dat toepasselijk is op de administratieve rechtscolleges. Anders zou de met dezelfde grondwetsbepaling voorgeschreven openbaarheid van de uitspraak die, althans volgens hetzelfde arrest van het Hof van Cassatie, géén algemeen rechtsbeginsel is, en derhalve uitsluitend geldt voor «de hoven en de rechtbanken», óók toepasselijk zijn op de administratieve rechtscolleges, *quod non*.

⁸⁸ Artt. 1 en 14 W. 22 juni 1877; art. 603, 3°, Ger. W. De *ratio legis* hiervan was dat deze belasting, en uitsluitend voor deze belastingplichtigen, hoog kon oplopen en ingewikkelde berekeningen vergde, die slechts door een «feitenrechter», en derhalve niet door het Hof van Cassatie konden worden nagezien. Cf. *Pasin.*, 1877, 119, (eerste) voetnoot 1; 119-120, (tweede) voetnoot 1.

⁸⁹ W. 22 juni 1877, artt. 2-3.

⁹⁰ Art. 632 Ger. W.

⁹¹ Art. 2 Ger. W.

Bij de tostandkoming van de wet werd deze keuze op geen enkel ogenblik toegelicht of verantwoord. Kennelijk was men van oordeel dat de speciale procedure voor de bestendige deputatie inzake directe belastingen meer voordelen of waarborgen bood dan de gemeenrechtelijke procedure voor de gewone rechter inzake indirecte belastingen, zodat men de tweede door de eerste heeft vervangen en niet omgekeerd. Dit is echter niet zo vanzelfsprekend¹⁰⁰.

24. Het bezwaar bij de bestendige deputatie moet schriftelijk worden ingediend, derhalve met een «bezwaarschrift», dat bovendien gemotiveerd moet worden¹⁰¹, d.w.z. de redenen of «bezwaren» moet uiteenzetten waarom de betwiste belasting de reclamant niet aanstaat. Zoals voorheen wordt aan dit voorschrift kennelijk voldaan wanneer het bezwaarschrift de deputatie in staat stelt het geroepen geschil te onderzoeken en te beslechten, zodat in de eerste plaats vermeld moet worden tegen welke belasting precies wordt gereclameerd. Aangezien de bestendige deputatie, eveneens zoals voorheen, geschillen zal moeten beslechten, en derhalve de rechterlijke functie blijft uitoefenen, verricht zij geen opportuniteits- maar een legaliteits-toezicht. Dit betekent dat de aan te voeren bezwaren juridische bezwaren moeten zijn, moeten steunen op de «onrechtmatigheid» van de belasting en meteen op een schending van de subjectieve rechten van de belastingschuldige.

25. Vervolgens moet het bezwaarschrift «overhandigd of per post verzonden worden», maar alleen voor het bezwaar tegen contante belastingen is uitdrukkelijk bepaald dat dit «aan de bestendige deputatie» moet geschieden¹⁰². Voor de kohierbelastingen volgt dit uit de omstandigheid dat «bij de bestendige deputatie» bezwaar kan worden ingediend¹⁰³. Ook kan wellicht worden afgeleid uit artikel 3, § 3, 9°, en artikel 4, laatste lid, van de wet, naar luid waarvan het aanslagbiljet melding moet maken van de benaming en het juiste adres van de instantie die bevoegd is om het bezwaar te ontvangen, dat het bezwaarschrift moet worden bezorgd

zwaren tegen (lokale) opcentiemen en aanvullende belastingen, die géén betrekking hebben op de (nationale) grondslag daarvan, maar op de geldigheid van de lokale belastingverordening, niet door de (nationale) belastingdirecteur, maar door de bestendige deputatie moeten worden beslecht, net zoals bezwaren tegen door de lokale besturen zelf ingevorderde belastingen. Daarom handhaafde hij art. 1 van de wet van 22 juni 1865 en art. 8 van de wet van 5 juli 1871, waardoor in het algemeen de bevoegdheid van de bestendige deputatie is bepaald om uitspraak te doen over de bezwaarschriften inzake (lokale) directe belastingen (*Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 3, commissieverslag, 13).

⁹⁹ Artt. 5 en 9 W. 23 december 1986.

¹⁰⁰ Misschien heeft de wetgever de formele omvang van beide regelingen vergeleken, en uit het ontbreken van speciale regels voor de indirecte belastingen afgeleid dat daarvoor nauwelijks een geschillenprocedure bestond. Hij heeft echter uit het oog verloren dat daarbij het tot in de details, met een compleet (gerechtelijk) wetboek geregeld gemene recht kon worden toegepast. Daarmee vergeleken is het bijzonder procesrecht inzake directe belastingen niet veel zaaks: de kleren van de directe belastingen zijn de kleren van een keizer... Cf. *Behoorlijke rechtsbedeling* ..., *op. cit.*, 524-533.

¹⁰¹ W. 23 december 1986, art. 5, tweede lid; art. 9, § 1.

¹⁰² Art. 9, § 1, W. 23 december 1986. In de praktijk zal dit afgeven wel begrepen moeten worden als «afgeven aan de diensten van de deputatie».

¹⁰³ Art. 5, eerste lid, W. 23 december 1986.

aan (de diensten van) de bestendige deputatie die op het aanslagbiljet is vermeld. Niettemin werd er in de senaatscommissie enige tijd geredetwist over de mogelijkheid een bezwaarschrift tegen gemeentebelastingen in te dienen bij de bestendige deputatie door bemiddeling van het gemeentebestuur. De discussie werd afgerond met de wens dat de burger niet het slachtoffer zou worden van de nalatigheid van het schepencollege dat in sommige gevallen het bezwaar niet tijdig zou verzenden aan de deputatie¹⁰⁴. Een gewaarschuwd man geldt voor twee...

Ten slotte ligt voor de hand dat de bevoegde bestendige deputatie die is van de provincieraad van de provincie die de belasting heeft geheven, of waartoe de gemeente of de agglomeratie behoort, zodat de wetgever evenmin heeft gedacht aan een expliciete territoriale bevoegdheidsregeling.

In geval van verzending van het bezwaarschrift is een aangetekende brief niet vereist, doch dit zal uiteraard nuttig zijn voor het bewijs van de tijdigheid van het bezwaarschrift. Weliswaar moet in alle gevallen een ontvangstbewijs worden afgegeven¹⁰⁵, doch daarmee is niet gezegd dat dit onmiddellijk bij ontvangst van het bezwaarschrift geschiedt¹⁰⁶.

26. De bezwaartermijn werd voor alle belastingen eenvormig op drie maanden gebracht¹⁰⁷, waardoor het laatste procedurele belang van het onderscheid tussen aandeel- en omslagbelastingen is weggenomen. Voor kohierbelastingen vangt de termijn aan op het ogenblik van de «afgifte van het aanslagbiljet»¹⁰⁸, voor «contante» belastingen op het ogenblik van de betaling van de belasting¹⁰⁹. De «afgifte van het aanslagbiljet» is niet hetzelfde als «de datum van het aanslagbiljet»¹¹⁰, zodat het uitgangspunt van de bezwaartermijn in feite het ogenblik is waarop het aanslagbiljet aan of bij de belastingschuldige wordt afgegeven door de post. Hiervoor werd reeds gezegd dat betwistingen hieromtrent slechts kunnen worden vermeden indien de aanslagbiljetten aangetekend worden verzonden, waartoe de ontvanger formeel trouwens verplicht is indien het bedrag van de belasting meer dan duizend frank bedraagt¹¹¹.

Voor het overige kunnen de klassieke principes van de termijnberekening worden toegepast, zodat de bezwaartermijn aanvangt daags na¹¹² de bestelling door de post van het aanslagbiljet, en, aangezien hij in maanden is bepaald,

¹⁰⁴ *Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 3, blz. 8-9.

¹⁰⁵ Art. 5, laatste lid, W. 23 december 1986.

¹⁰⁶ Cf. *Parl. St. Senaat*, 357, 1985-86, nr. 2, commissieverslag, 3, waarbij de minister van Binnenlandse Zaken nog verklaarde: «De openbare besturen moeten niet permanent met allerlei pietluttigheden lastig gevallen worden zodat het hen onmogelijk gemaakt wordt hun taak naar behoren uit te voeren.»

¹⁰⁷ «Deze termijn is korter dan voor de rijksbelastingen, maar het is een traditionele termijn en hij schenkt voldoening» (*Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 1, toelichting van het wetsvoorstel, 3).

¹⁰⁸ Art. 5, tweede lid, *in fine*, W. 23 december 1986.

¹⁰⁹ Art. 9, § 1, eerste lid, *in fine*, W. 23 december 1986. Het ziet ernaar uit dat met dit laatste onrechtstreeks werd bereikt dat contante belastingen slechts kunnen worden betwist nadat zij werden betaald, tenzij bezwaarschriften toegelaten zouden worden die werden ingediend vooraleer de bezwaartermijn een aanvang nam...

¹¹⁰ Vgl. art. 272 W.I.B.

¹¹¹ *Supra*, nr. 15.

¹¹² Art. 52 Ger. W.

«van de zoveelste tot de dag vóór de zoveelste» moet worden berekend¹¹³. Zo ook wordt de termijn geschorst in geval van overmacht: *contra non valentem agere non currit praescriptio*.

Vóór het verstrijken van deze termijn moet het bezwaarschrift zijn «overhandigd», «afgegeven» of «per post verzonden». In tegenstelling tot hetgeen geldt inzake directe rijksbelastingen¹¹⁴ moet een per post verstuurd bezwaarschrift derhalve niet binnen de termijn ter bestemming zijn aangekomen.

27. Ook op het stuk van de rechtspleging voor de bestendige deputatie is de wet van 23 december 1986 bijzonder beknopt. Alleen wordt voorgeschreven dat de bestendige deputatie uitspraak doet binnen zes maanden na aflevering van het ontvangstbewijs, bij met redenen omklede beslissing, waarvan aan de belastingplichtige kennis wordt gegeven bij ter post aangetekende brief¹¹⁵.

28. De beslissingstermijn van zes maanden is een interessante nieuwigheid¹¹⁶. Jammer genoeg is er geen enkele sanctie aan verbonden, zodat hij in feite neerkomt op een niet-bindende aanbeveling. Dit werd bij de totstandkoming van de wet herhaaldelijk in het licht gesteld, doch zonder gevolg: men vreesde dat zes maanden voor sommige ingewikkelde geschillen niet haalbaar zouden zijn¹¹⁷.

29. De motiveringsverplichting van haar kant is niet nieuw, aangezien zij tevoren reeds zonder meer voortvloeide uit de rechterlijke opdracht van de bestendige deputatie. De motiveringsverplichting is immers een van de zeldzame beginselen van behoorlijke rechtsbedeling die door de rechtspraak als algemene rechtsbeginselen worden erkend,

zodat zij geldt voor alle rechters en rechtscolleges¹¹⁸, derhalve ook voor de administratieve rechtscolleges, inzonderheid voor de bestendige deputatie van de provincieraad wanneer die geschillen beslecht¹¹⁹.

30. Voor het overige bewaart de wet van 23 december 1986 het stilzwijgen over de rechtspleging die voor de bestendige deputatie in acht moet worden genomen¹²⁰. Samen met de opheffing van de vroegere procedurebepalingen¹²¹ heeft dit tot gevolg dat een aantal — zij het beperkte — waarborgen voor de partijen zijn weggefallen. Zo is onder meer het voorschrift opgeheven van artikel 136 van de Gemeentewet dat de deputatie ertoe noopte de gemeente te horen over een bezwaar tegen omslagbelastingen.

Weliswaar moet de bestendige deputatie, als rechtscollege, het algemeen rechtsbeginsel van het «recht op verdediging» naleven, doch dit is bijzonder vaag. Bovendien kan daarvan door de wetgever gemakkelijk worden afgeweken door anders of zelfs niets te beslissen¹²². Ook bevat de Provinciewet enkele algemene regels voor de besluitvorming van de bestendige deputatie¹²³, doch deze zijn geschreven met het oog op de uitoefening van de administratieve, en niet van de rechterlijke functie¹²⁴. Processuele waarborgen voor de partijen bij een geschil zijn daarin niet te vinden. Dit is precies het grootste bezwaar dat tegen de administratieve rechtscolleges kan worden aangevoerd, aangezien zij meestal niet speciaal op hun rechtsprekende taak zijn ingesteld, zodat vooral de toepassing van de beginselen van behoorlijke rechtsbedeling vaak te wensen overlaat¹²⁵. Ook bij de totstandkoming van de wet van 23 december 1986 werd gepleit voor een uitbreiding van de waarborgen van de partijen¹²⁶. Daarop is bij die gelegenheid evenwel niet ingegaan.

31. Deze leemte werd echter gedeeltelijk aangevuld door artikel 6 van de wet van 6 juli 1987 «tot wijziging van sommige bepalingen van de Provinciewet». Daarmee werd immers een nieuw artikel 104bis in de Provinciewet ingevoegd, dat in een notedop de procedure beschrijft die door

¹¹³ Art. 54 Ger. W.

¹¹⁴ *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 287.

¹¹⁵ Art. 6, laatste lid, W. 23 december 1986.

¹¹⁶ Zij is te danken aan een amendement van — alweer — volksvertegenwoordiger De Beul, die van oordeel was dat de uitspraak van de deputatie over de betwiste belasting, zowel in het belang van de reclamant als van de fiscus, aan een voldoende ruime maar strikte termijn moest worden gebonden (*Parl. St. Kamer*, 446, 1985-86, nr. 2). De aanneming van dit amendement door de Kamer heeft een tweede behandeling van het wetsontwerp door de Senaat tot gevolg gehad.

¹¹⁷ *Parl. St. Kamer*, 446, 1985-86, commissieverslag, 5-6; *Parl. Hand. Kamer*, 23 juli 1986, 1699; *Parl. St. Senaat*, 357, 1985-86, nr. 2, commissieverslag, 2 en 4. In de kamercommissie was ook nog voorgesteld het stilzwijgen van de bestendige deputatie met een verwerping van het bezwaar gelijk te stellen, zodat de zaak rechtstreeks voor het hof van beroep kon worden gebracht (*Parl. St. Kamer*, 446, 1985-86, nr. 4, amendement-Daras, 2). De volksvertegenwoordigers Galle en Vangronsveld voelden meer voor een impliciete *inwilliging* van het bezwaar (*ibid.*, nr. 5, commissieverslag, 5-6). Het amendement-Daras werd verworpen bij staking van stemmen, waarna het amendement-De Beul zonder verdere discussie werd aangenomen (*ibid.*). Opgemerkt moge worden dat artikel 14, tweede lid, W. R.v.St., het stilzwijgen van een administratieve overheid, die verplicht is te beschikken, en die bij het verstrijken van een termijn van vier maanden te rekenen vanaf de haar daartoe door een belanghebbende betekende aanmaning geen beslissing heeft genomen, met een afwijzende beslissing gelijkstelt, waartegen beroep tot nietigverklaring kan worden ingesteld bij de Raad van State. Dit «beroep wegens nalaten» vindt echter geen toepassing op de uitoefening van de jurisdictionele functie (C. LAMBOTTE, *De Raad van State*, 1984, 158).

¹¹⁸ Voor de hoven en de rechtbanken van de rechterlijke macht in organieke zin is zij verwoord in art. 97 Grondwet.

¹¹⁹ Cf. *supra*, nr. 17.

¹²⁰ Bij de parlementaire voorbereiding van de wet van 23 december 1986 werd nog gezegd dat de bezwaarschriften, zoals voorheen, zullen worden onderzocht door de provinciale administratie (*Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 1, toelichting bij het wetsvoorstel, 3).

¹²¹ Art. 11, § 1, W. 23 december 1986.

¹²² Cf. *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 93-98.

¹²³ O.a. art. 122 Prov. W., als gewijzigd door art. 10 van de wet van 6 juli 1987, naar luid waarvan de gouverneur zorg draagt voor het voorafgaand onderzoek van alle zaken die niet van provinciaal belang zijn.

¹²⁴ Een uitzondering daarop vormt het nieuwe zesde lid van art. 104 Prov. W., als ingevoegd door art. 5 van de wet van 6 juli 1987 (*infra*, nr. 34).

¹²⁵ Inz. de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechter, «eerlijke» en openbare behandeling en beslechting van de zaak binnen een redelijke termijn, met gemotiveerde en openbaar gemaakte beslissingen. Cf. *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 518-533.

¹²⁶ Cf. *Parl. St. Kamer*, 446, 1985-86, nr. 4, 2, amendement-Daras, nr. 8, tweede en derde lid (met als toelichting: «Er moet toch een minimumgarantie bestaan voor de rechten van de verdediging»); *Parl. Hand. Kamer*, 23 juli 1986, 1699.

de bestendige deputatie moet worden toegepast wanneer zij een rechtsprekende taak uitoefent, en die goeddeels werd gedistilleerd uit de procedureregeling van de afdeling administratie van de Raad van State. Wegens haar beknoptheid is deze bepaling het waard om geciteerd te worden :

«In alle gevallen waarin de bestendige deputatie een rechtsprekende taak uitoefent :

1° geschiedt de behandeling schriftelijk, behoudens de bevoegdheid van de bestendige deputatie om partijen op te roepen en te horen ;

2° voert de bestendige deputatie rechtstreeks briefwisseling met de aan haar rechtsmacht onderworpen overheden en besturen ; zij is gerechtigd omtrent de zaken waarover zij zich uit te spreken heeft, door die overheden en besturen alle bescheiden en inlichtingen te doen overleggen ;

3° geschiedt de behandeling op tegenspraak ; partijen en hun advocaten zijn gerechtigd ter griffie van de provincie inzage te nemen van het dossier en een memorie in te dienen ;

4° beveelt de bestendige deputatie, indien er aanleiding is tot getuigenverhoor, dat dit wordt afgenomen hetzij op haar terechtzitting, hetzij door diegene van haar leden die zij daartoe aanstelt, zulks overeenkomstig artikel 25, tweede tot vijfde lid, van de op 12 januari 1973 gecoördineerde wetten op de Raad van State ;

5° is de terechtzitting openbaar, tenzij zulks gevaar mocht opleveren voor de orde of de zeden ; in dat geval wordt dit door de bestendige deputatie bij gemotiveerde beslissing verklaard ;

6° wordt ter terechtzitting door een lid van de bestendige deputatie een uiteenzetting van de zaak gegeven, waarna partijen en hun advocaten hun mondelinge opmerkingen naar voren kunnen brengen ;

7° wordt iedere tussen- of eindbeslissing met redenen omkleed en wordt ze uitgesproken in openbare terechtzitting ; die beslissing vermeldt de naam van de verslaggever en van de aanwezige leden.

(...)¹²⁷.

De Koning regelt de procedure»¹²⁸.

¹²⁷ Het tweede lid van het nieuwe art. 104bis Prov. W. heeft het over de termijnen voor het instellen van beroepen bij de bestendige deputatie. Aangezien hier de aangelegenheid door een meer speciale wet is geregeld — artt. 5 en 9 W. 23 december 1986 — heeft dit lid geen belang voor de beroepen inzake lokale belastingen.

¹²⁸ In het regeringsontwerp was slechts voorgesteld dat de rechtspleging voor de bestendige deputatie, wanneer zij als eigenlijke rechtsmacht «zit», aan de partijen de waarborgen zou bieden die nodig zijn voor de verdediging van hun rechten. Een in ministerraad overlegd koninklijk besluit zou de te volgen procedure bepalen, uitgaande van het procedurereglement van de Raad van State (*Parl. St. Kamer*, 781, 1983-84, nr. 1, ontwerp van wet, 9). De regering wenste niet in te gaan op de suggestie van de Raad van State om in de Provinciewet zelf een regeling op te nemen (*ibid.*, advies van de Raad van State, 6, met verwijzing naar een tekstvoorstel van 15 juli 1980), aangezien zij het niet raadzaam vond deze aangelegenheid voor één enkel administratief rechtscollege te regelen (*ibid.*, memorie van toelichting, 3). Het tekstvoorstel van de Raad van State werd evenwel fluks overgenomen in een amendement van volksvertegenwoordiger De Beul (*ibid.*, nr. 5, 2), en met grote meerderheid in de kamercommissie aangenomen (*ibid.*, nr. 12, 17).

Aldus wordt, in enkele regels, de bestendige deputatie onderworpen aan praktisch alle beginselen van behoorlijke rechtsbedeling : «eerlijke behandeling» — hoor en wederhoor, «gelijke wapens», recht van verdediging¹²⁹ — en openbare behandeling van de zaak, motivering en openbaarmaking van de uitspraak. Alleen de «redelijke termijn» binnen welke de deputatie uitspraak moet doen, wordt nog in het midden gelaten, doch zoals hiervoor gezegd komt de wet van 23 december 1986 daaraan zelf (gedeeltelijk) tegemoet.

Tevoren waren deze principes slechts terug te vinden, naar gelang van het geval, in algemene rechtsbeginselen¹³⁰, in de Grondwet en — door hun toepassing — in het Gerechtelijk Wetboek en in het Wetboek van Strafvordering¹³¹, in artikel 6.1 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens¹³², en in artikel 14.1 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten¹³³. Alleen de eerste waren tevoren ongetwijfeld op de bestendige deputatie toepasselijk wanneer zij een rechterlijke taak vervulde, doch dit leverde niet veel op, aangezien alleen de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechter, het recht van verdediging en de motiveringsverplichting in de Belgische rechtspraak zijn erkend als algemene rechtsbeginselen, die derhalve voor alle rechters gelden. Bovendien kunnen zij door de wetgever vrij gemakkelijk worden beperkt of terzijde geschoven¹³⁴. Aan de laatste drie rechtsbronnen is de deputatie tot dusver steeds ontsnapt, door een restrictieve interpretatie van hun werkingssfeer¹³⁵. Dank zij het nieuwe artikel 104bis van de Provinciewet hebben de twistvragen daarover ten aanzien van de bestendige deputatie veel van hun belang verloren.

32. Artikel 104bis van de Provinciewet moet weliswaar nog door de Koning in detail worden uitgevoerd^{135bis}. Een van de leemten die daarbij zullen moeten worden aangevuld, is het ontbreken van een verwittiging van de tegenpartij, voor zover dit de gemeente of de agglomeratie is, dat een beroep is ingesteld, waarin evenmin door de wet van 23 december 1986 is voorzien. De tegenpartij heeft immers eveneens het recht gekregen om zich te verdedigen, wat impliceert dat zij ervan op de hoogte moeten worden gebracht dat een bezwaar is ingediend.

In afwachting van dit uitvoeringsbesluit tot regeling van de procedure lijkt het aangewezen dat de bestendige deputatie de gemeente of de agglomeratie op de hoogte brengt

¹²⁹ Cf. *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 70-73 en 83-88.

¹³⁰ Voor alle rechters en rechtscolleges, d.w.z. bij de uitoefening van de *rechterlijke functie*.

¹³¹ Telkens voor de rechterlijke macht in organieke zin, dit zijn *de hoven en de rechtbanken* (art. 30 Grondwet).

¹³² Voor «het vaststellen van burgerlijke rechten en verplichtingen» en «het bepalen van de gegrondheid van een strafvervolging».

¹³³ Voor «het vaststellen van rechten en verplichtingen in een *rechtsgeding*» en «het bepalen van de gegrondheid van een strafvervolging».

¹³⁴ *Supra*, nr. 30.

¹³⁵ *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 95-131.

^{135bis} De auteur heeft geen rekening kunnen houden met het inmiddels verschenen K.B. van 17 september 1987 (*B.S.*, 29 september 1987) betreffende de procedure voor de bestendige deputatie in de gevallen waarin deze een rechtsprekende taak vervult. Zijn bijdrage was toen reeds gezet (woord red.).

van het instellen van het bezwaar, met toepassing van het hiervoor geciteerde artikel 104*bis*, 2°, van de Provinciewet.

33. Alleen inzake provinciale belastingen scheidt dit geen probleem, aangezien de deputatie zelf een orgaan van de Provincie is. Dit doet evenwel de vraag rijzen wie bij dergelijke gevallen als tegenpartij van de reclamant moet optreden. Formeel gezien is dit de rechtspersoon provincie, en naar luid van het (nieuwe) vijfde lid, *in fine* van artikel 106 van de provinciewet, eveneens ingevoegd met de wet van 6 juli 1987¹³⁶, worden de rechtsgedingen van de provincie als eiser of als verweerder gevoerd namens de bestendige deputatie, ten verzoeken van haar voorzitter¹³⁷.

Dit heeft tot gevolg dat de bestendige deputatie nu ook nog formeel partij zou worden bij de geschillen over provinciale belastingen, en derhalve nog méér dan vroeger rechter is in eigen zaak¹³⁸... Kortom, met een letterlijke toepassing van artikel 6 van de wet van 6 juli 1987, dat de gouverneur bijvoorbeeld toestaat om een memorie in te (laten) dienen en ter terechtzitting zijn mondelinge opmerkingen naar voren te (laten) brengen, zou het centrale probleem van de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de bestendige deputatie, als administratief rechtscollege inzake geschillen over provinciebelastingen, nog scherper worden gesteld.

34. Opgemerkt moge nog worden dat door artikel 5 van de wet van 6 juli 1987¹³⁹ een nieuwe regeling werd ingevoerd voor de besluitvorming van de bestendige deputatie in geval van staking van stemmen. Vroeger werden dan de afwezige leden of desnoods een provincieraadslid opgeroepen om tot een besluit te kunnen komen. Voortaan zal in een dergelijk geval het voorstel verworpen zijn, behalve wanneer de deputatie een rechtsprekende functie uitoefent, en de stem van de voorzitter doorslaggevend is¹⁴⁰.

35. Bij het beslechten van geschillen over lokale belastingen zal de bestendige deputatie ongetwijfeld, en zoals voorheen, rechterlijke macht in materiële of functionele zin uitoefenen. Zij kan derhalve niet beschouwd worden als een (fiscale) administratieve overheid, die het huiswerk van het

bestuur moet overdoen: zij kan alleen uitspraak doen over het aanhangig gemaakte geschil, in zoverre de reclamant daar belang bij heeft.

Toch heeft de wetgever het nuttig gevonden te preciseren dat de bestendige deputatie de betwiste belasting niet kan vermeerderen¹⁴¹. Kennelijk is dit geschied naar analogie met artikel 276, tweede lid, W.I.B., als gewijzigd door de wet van 16 maart 1976¹⁴², waarin aan de (nationale) directeur der belastingen, wanneer hij uitspraak doet over bezwaarschriften inzake directe rijksbelastingen, verbod werd opgelegd om belastingssupplementen te heffen of eventueel toegestane ontheffingen te compenseren met naar aanleiding van het bezwaar ontdekte tekorten.

Daar was dit verbod echter bijzonder op zijn plaats. In de rechtspraak was immers gaandeweg de overtuiging gegroeid dat de directeur, in het belang van een wettelijke verdeling van de belasting over diegenen die moeten bijdragen in de lasten van de overheidshuishouding, de aanslag van ambtswege moest verbeteren in al zijn onderdelen, niet alleen in het voordeel van de belastingplichtige maar ook in het voordeel van de fiscus. Voor dit laatste werd aangenomen dat de directeur der directe belastingen niet alleen een jurisdictionele maar ook een administratieve taak vervulde, zodat hij het door een reclamatie aangebrachte geschil regelmatig te buiten ging, en er niet voor terugschrok het werk van zijn ondergeschikten te verbeteren, ook in het voordeel van de schatkist, zelfs buiten de aanslagtermijn, meestal tot grote verrassing van de reclamant. Door de wet van 16 maart 1976 werd derhalve bevestigd dat ook de belastingdirecteur, wanneer hij een geschil beslecht, een werkelijke rechter is en niets meer, zodat hij geen uitspraak mag doen *ultra petita*¹⁴³.

Bij geschillen over lokale belastingen was deze twistvraag reeds eerder in dezelfde zin opgelost¹⁴⁴, precies omdat er in het contentieux van de meeste van die belastingen¹⁴⁵ wél een organieke scheiding bestaat tussen de fiscus, d.i. het lokaal bestuur, en de administratieve rechter, d.i. de bestendige deputatie, zodat ook de functionele scheidslijn gemakkelijker te trekken was. Dank zij artikel 6, tweede lid, van de wet van 23 december 1986 bestaat daarover thans geen twijfel meer.

36. De andere kant van die jurisdictionele medaille — ambtshalve onderzoek van de onwettigheden van de aanslag in het voordeel van de belastingsschuldige — werd door de wetgever eveneens uitdrukkelijk in herinnering gebracht: artikel 6, eerste lid, van de wet van 23 december 1986 bepaalt dat de bestendige deputatie moet nagaan of de betwiste belasting verschuldigd is, en de vermindering moet bevelen van het bedrag dat ten onrechte is ingekohierd¹⁴⁶, wat ruimer is dan «uitspraak doen over de aangevoerde bezwaren»¹⁴⁷. Ook hiermee wordt in wezen een stelregel

¹³⁶ Voorheen art. 124, laatste lid, Prov. W.

¹³⁷ D.i. de gouverneur, een van de leden van de deputatie of, voor Brabant, de vice-gouverneur (nieuw art. 104 Prov. W., eerste en tweede lid, als vervangen door art. 5 van de wet van 6 juli 1987).

¹³⁸ Zij was het reeds in materiële zin, aangezien zij tevoren reeds uitspraak moest doen, zonder formeel als partij op te treden, over geschillen inzake provinciebelastingen waarvan de uitkomst haar per hypothese ten zeerste aanbelangt. Dezelfde klok werd geluid door volksvertegenwoordiger Daras bij de totstandkoming van de wet van 23 december 1986 (cf. *Parl. Hand. Kamer*, 23 juli 1986, 1699). Inzake geschillen over gemeentebelastingen rijst van oudsher een gelijkaardig probleem, aangezien de deputatie — voortaan haar voorzitter, de gouverneur — de kohieren uitvoerbaar verklaarde. Vroeger diende de deputatie ook nog de gemeentelijke belastingverordeningen goed te keuren, doch dit werd afgeschaft door de wet van 3 december 1984 (*B.S.*, 22 december 1984). In de praktijk leidde dit alles echter niet tot een opmerkenwaardige vooringenomenheid van de deputatie. Echter, *justice must not only be done, it must also be seen to be done*.

¹³⁹ Nieuw zesde lid van art. 104 Prov. W.

¹⁴⁰ De *ratio legis* daarvan is het vermijden van rechtswegering (*Parl. St. Kamer*, 781, 1983-84, nr. 1, memorie van toelichting, 2-3).

¹⁴¹ Art. 6, tweede lid.

¹⁴² Cf. de toelichting bij het wetsvoorstel, *Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 1, 3-4.

¹⁴³ Cf. *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 310-311.

¹⁴⁴ Cf. M. FEYE en C. CARDYN, op. cit., 199-200.

¹⁴⁵ Een uitzondering zijn de provinciebelastingen.

¹⁴⁶ Ook dit geldt *mutatis mutandis* voor de geschillen over continue belastingen (art. 9, § 2, W. 23 december 1986).

¹⁴⁷ Vgl. art. 276, eerste lid, W.I.B.

van het administratief contentieux bevestigd, die door het Hof van Cassatie terecht op de bestendige deputatie wordt toegepast¹⁴⁸. Aangezien het fiscaal recht, zoals alle takken van het publiekrecht, de openbare orde raakt, moet de rechter van het bestuursgeschil ambtshalve controleren of het niet is geschonden, d.i. de verschuldigdheid van de belasting nagaan, zij het dat hij daarbij binnen de grenzen van het geschil moet blijven dat bij hem is aangebracht: de belasting, in de mate dat ze bij hem werd betwist¹⁴⁹.

Dit heeft tot gevolg dat het debat voor de bestendige deputatie niet noodzakelijk tot de in het bezwaarschrift aangevoerde bezwaren beperkt zal blijven. Ook de bezwaarindener zelf kan nieuwe grieven formuleren, zelfs na het verstrijken van de bezwaartermijn. Immers, indien de bestendige deputatie van ambtswege de wettigheid van de belasting moet nagaan, is er niets dat de reclamant belet de deputatie te signaleren wat er zoal aan die belasting schort.

37. De wetgever heeft niets gezegd over de gevolgen van de nieuwe regeling voor de toepassing van de gemeenrechtelijke procedure van verzet of verweer bij de gewone rechter tegen de vervolging van de belasting, de enige vorm van (onrechtstreekse) rechtsbescherming die inzake indirecte belastingen ter beschikking van de belastingsschuldige stond. De kans is groot dat het procesrecht niet langer meer zal kunnen worden aangewend om zich te verdedigen tegen de inning van onwettige belastingen, net zoals dit van oudsher uitgesloten wordt geacht inzake directe belastingen, precies wegens het bestaan van een bijzonder en rechtstreeks beroep, dat bovendien binnen een bepaalde termijn moet worden ingesteld¹⁵⁰. Het ziet er naar uit dat alleen de onwettigheden van de vervolging zelf¹⁵¹ nog bij de gewone rechter kunnen worden aangeklaagd.

C. De voorziening bij het hof van beroep

38. Door de wet van 23 december 1986 werd ook de tweede aanleg bij het hof van beroep uitgebreid tot alle lokale belastingen¹⁵². Meteen behoort ook het procedurele onderscheid tussen gewone belastingen en «met het patent analoge takken» tot het verleden.

Op de rechtsmacht van het hof van beroep werd echter een beperking *ratione summae* aangebracht: alleen «voor zover de waarde van de aanvraag ten minste 10.000 fr. bedraagt» kan hoger beroep worden ingesteld, waarbij de

¹⁴⁸ Cass., 30 september 1969, *Arr. Cass.*, 1970, 121: «De bestendige deputatie waarbij aanhangig is een bezwaar tegen een directe gemeentebelasting neemt kennis van alle betwistingen waartoe de aanslag aanleiding geeft; geen enkele wettelijke bepaling beperkt haar bevoegdheid tot de in het bezwaar aangevoerde grieven»; in dezelfde zin: 13 juni 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1091; 19 juni 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1114; 9 juni 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 1127; 29 januari 1979, *Arr. Cass.*, 1978-79, 605; 15 januari 1982, *Arr. Cass.*, 1981-82, 616, *F.J.F.*, 1982, 144; 28 november 1986, *R.W.*, 1986-87, 2027.

¹⁴⁹ *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 312-315.

¹⁵⁰ O.i. ten onrechte, cf. *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 467-486.

¹⁵¹ Ontstentenis van geldige uitvoerbare titel of onregelmatigheden in de vervolgingsprocedure, d.i. een onwettige *inning*, en niet de (wettige) *inning* van een onwettige *belasting*.

¹⁵² Art. 7, W. 23 december 1986; nieuw art. 603, 3°, Ger. W.

Koning werd toegestaan dit bedrag aan te passen bij een in ministerraad overlegd besluit¹⁵³. In de andere gevallen doet de bestendige deputatie uitspraak in laatste aanleg, en kan tegen haar beslissingen rechtstreeks een cassatievoorziening worden ingesteld¹⁵⁴. De bedoeling daarvan was uiteraard te vermijden dat het hof overstelpt wordt met onbelangrijke geschillen¹⁵⁵, waarbij echter uit het oog werd verloren dat door het repetitief karakter van de meeste belastingen een klein geschil na verloop van jaren hoog kan oplopen...

39. Voor de formaliteiten, de termijnen en de rechtspleging van dit beroep schrijft artikel 7, tweede lid, van de wet van 23 december 1986 zoder meer voor dat de regeling inzake rijksinkomstenbelastingen moet worden toegepast. Deze regeling, die betrekking heeft op de «voorziening»¹⁵⁶ bij het hof van beroep tegen beslissingen van de gewestelijke of provinciale directeurs inzake geschillen over directe rijksbelastingen, is terug te vinden in de artikelen 278 tot 286 en 293 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen¹⁵⁷.

Hoewel dit niet uitdrukkelijk werd bepaald in de wet van 23 december 1986 zelf¹⁵⁸, heeft de wetgever bedoeld dat deze regeling *mutatis mutandis* zou worden toegepast op het beroep tegen de beslissingen van de bestendige deputaties inzake lokale belastingen¹⁵⁹. Anders zou bijvoorbeeld het verzoekschrift tot hoger beroep tegen de beslissingen van de bestendige deputatie betekend moeten worden aan de directeur der directe belastingen¹⁶⁰, wat onzinnig zou zijn, aangezien hij met de zaak niets te maken heeft, en er evenmin passend of nuttig gevolg aan kan geven.

40. De transpositie van de bepalingen van het wetboek is echter niet zo simpel als op het eerste gezicht wel lijkt. Appelen kunnen nu eenmaal niet gemakkelijk bij peren worden geteld. De moeilijkheid schuilt hierin dat er bij geschillen over directe rijksbelastingen geen organieke scheiding bestaat tussen de (nationale) fiscus en de (administratieve) rechter die in eerste instantie de bezwaarschriften beslecht, met name de directeur. Kortom, ook de directeur is

¹⁵³ Artt. 7, eerste lid, en 9, § 2, W. 23 december 1986. In het oorspronkelijke voorstel was geen drempel bepaald, net zoals dit ook inzake rijksinkomstenbelastingen niet het geval is. In de senaatscommissie werden achtereenvolgens de bedragen van 3.500 fr., 15.000 fr., 5.000 fr. en 10.000 fr. voorgesteld, waarvan het laatste ten slotte werd aangenomen. En een door sommigen voorgestane automatische indexering van dit bedrag werd uiteindelijk overgelaten aan de discretie van de Koning (*Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 3, 7-8).

¹⁵⁴ *Infra*, nr. 48.

¹⁵⁵ In de kamercommissie waren zes van de vijftien leden het daarmee niet eens (cf. *Parl. St. Kamer*, 446, 1985-86, nr. 4, amendement-Daras; *ibid.*, nr. 5, commissieverslag, 6).

¹⁵⁶ Meestal wordt angstvallig vermeden dit rechtsmiddel «hoger beroep» te noemen. Materieel gezien is dit ongetwijfeld de juiste naam, aangezien de directeur der directe belastingen bij het beslechten van bezwaren, net zoals de bestendige deputatie, als rechter optreedt en de jurisdictionele functie uitoefent. Het hof van beroep is derhalve de tweede rechter van de zaak (cf. *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 413-415).

¹⁵⁷ Voor alle details raadplege men *ibid.*, 344-413.

¹⁵⁸ Vgl. art. 9, § 2, W. 23 december 1986.

¹⁵⁹ In die zin de toelichting bij het wetsvoorstel, *Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 1, 4-5.

¹⁶⁰ Art. 279 W.I.B.

tegelijk rechter en partij, en dit komt in tweevoudig opzicht tot uiting bij de regeling van de voorziening bij het hof van beroep tegen zijn beslissingen.

Allereerst kent de procedureregeling van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen aan de directeur in beide hoedanigheden procedurele rechten en plichten toe. Deze kunnen niet zonder meer worden overgeplant op de bestendige deputatie, aangezien deze bij de hier besproken geschillen over lokale belastingen dezelfde «tweelachtigheid» slechts vertoont wanneer zij bezwaren inzake provinciebelastingen beslecht¹⁶¹, terwijl er bij geschillen over gemeente- of agglomeratiebelastingen een duidelijk onderscheid bestaat tussen de rechter van het geschil, d.i. de bestendige deputatie, en de (lokale) fiscus, d.i. de gemeente of de agglomeratie, die voor de bestendige deputatie, net zoals de belastingschuldige, als «externe» partij optreedt en meteen ook het recht op beroep geniet. Voor de toepassing van de regeling van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen op de voorziening tegen de beslissingen van de bestendige deputatie kan men derhalve niet zomaar de notie «directeur» vervangen door «bestendige deputatie». Geval per geval moet nagegaan worden of de rechter is bedoeld, dan wel de fiscus, zodat zij respectievelijk moet worden vertaald door «bestendige deputatie» of «lokaal bestuur».

41. Vervolgens, en om dezelfde reden, gaat het systeem van de voorziening bij het hof van beroep inzake directe rijksbelastingen ervan uit dat alléén de belastingschuldige over dit rechtsmiddel beschikt¹⁶². Dit heeft tot gevolg dat de directeur der belastingen, wanneer hij geïndiceerd wordt als fiscus, d.i. in zijn hoedanigheid van belanghebbende partij, steeds de verweerder is, en de belastingschuldige steeds de eiser. Deze hypothese gaat bij het hier besproken contentieux eveneens slechts op voor de geschillen over provinciebelastingen. Het lijkt immers ondenkbaar dat de bestendige deputatie, ten verzoeken van de gouverneur¹⁶³, hoger beroep zou aantekenen tegen haar eigen beslissingen inzake provinciale belastingen, net zoals het uitgesloten is dat de (nationale) fiscus een voorziening instelt tegen de directeursbeslissingen¹⁶⁴. Bij de geschillen over gemeentelijke en agglomeratiebelastingen daarentegen komt het recht van beroep ongetwijfeld ook toe aan het lokaal bestuur¹⁶⁵, zodat de notie «directeur» in de regeling van het Wetboek der Inkomstenbelastingen, indien zij gebruikt wordt in de betekenis van *verweerder*, soms vertaald zal moeten worden door «belastingschuldige», of, meer algemeen, door «tegenpartij».

42. Een dergelijk «vertaalprobleem» doet zich om te beginnen voor bij de toepassing van artikel 279 W.I.B., naar luid waarvan de voorziening bij het hof van beroep ingesteld wordt bij een in persoon of door een advocaat opge-

maakt verzoekschrift dat ter griffie van het hof van beroep¹⁶⁶ wordt afgegeven en bij gerechtsdeurwaardersexploot wordt betekend aan de *directeur der belastingen*. Hier is de directeur immers in zijn dubbele hoedanigheid bedoeld: hij moet verwittigd worden van de voorziening als rechter, opdat hij het dossier aan het hof van beroep kan bezorgen¹⁶⁷, en als fiscus, zodat hij zich kan verweren. Een betekening van de voorziening inzake lokale belastingen aan de *bestendige deputatie* volstaat derhalve alleen voor een voorziening inzake provinciale belastingen, en dan nog uitsluitend indien zij is ingesteld door de belastingschuldige. Wanneer daarentegen een voorziening wordt ingesteld inzake gemeente- of agglomeratiebelastingen, moeten de verzoekschriften veiligheidshalve, en ter vrijwaring van het recht op verdediging, ook betekend worden aan het lokaal bestuur, respectievelijk aan de belastingschuldige, naargelang de voorziening van de belastingschuldige of van het lokaal bestuur uitgaat.

De woorden «aan de directeur der belastingen» in artikel 279 W.I.B. moeten derhalve begrepen worden als «aan de bestendige deputatie én aan de tegenpartij, voor zover dit niet de provincie is». Vaak zal dan ook een dubbele betekening vereist zijn. Gelukkig bepaalt artikel 293 W.I.B. dat de deurwaarders de te betekenen exploitanten bij aangetekende brief mogen verzenden, en dat de kosten en de lonen der deurwaarders geregeld worden zoals in strafzaken...

43. Dezelfde moeilijkheid moet worden opgelost bij de toepassing van de regeling van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen voor de samenstelling van het dossier voor het hof van beroep¹⁶⁸. Immers, alléén in het geval van beroep tegen een beslissing van de bestendige deputatie inzake provinciebelastingen kan in de betreffende bepalingen van het wetboek de notie «directeur der belastingen» zonder meer worden gelezen als «bestendige deputatie», terwijl zij bij geschillen over gemeente- of agglomeratiebelastingen verstaan moet worden als «bestendige deputatie» of «geïntimeerde»¹⁶⁹, naargelang in het wetboek de eerste rechter of de verweerder voor het hof van beroep is bedoeld.

Zo moet de directeur, naar luid van artikel 281 W.I.B., onmiddellijk na ontvangst van de betekening van het beroep, een eensluidend verklaarde uitgifte van de bestreden beslissing, alsmede alle stukken met betrekking tot de bewijzing ter griffie van het hof van beroep neerleggen, en dit op dezelfde dag bij ter post aangetekende brief aan de eiser ter kennis brengen. Hier moet «directeur» ongetwijfeld door (diensten van de) «bestendige deputatie» worden vertaald, aangezien artikel 281 W.I.B. de eerste rechter viseert, die immers de enige is die een expeditie van de bestreden beslissing kan afleveren en over het dossier van de rechtspleging in eerste aanleg beschikt.

¹⁶¹ *Supra*, nr. 33.

¹⁶² *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 344-345.

¹⁶³ Art. 106, (nieuw) vijfde lid, Prov. W.

¹⁶⁴ Hoewel destijds aangenomen werd dat de gouverneur cassatieberoep kon instellen tegen de beslissingen van zijn deputatie over provinciebelastingen (A. Vanholder en R. Vekeman, *loc. cit.*, 55).

¹⁶⁵ Artikel 7, W. 23 december 1986 bepaalt, zeer algemeen, «(...) tegen de beslissing van de bestendige deputatie (kan) beroep worden ingesteld».

¹⁶⁶ Van de plaats waar de belasting is of moet worden betaald (art. 632 Ger. W.). In art. 7, eerste lid, van de wet van 23 december 1986 wordt de territoriale bevoegdheid van het hof vastgeknoopt aan de plaats waar de belasting is *geheven*. Voor geschillen over lokale belastingen komt dit op hetzelfde neer, aangezien de lokale besturen de belastingen die zij zelf invorderen nooit elders laten betalen.

¹⁶⁷ Art. 281, eerste lid, W.I.B.

¹⁶⁸ Artt. 281-284 W.I.B.

¹⁶⁹ D.i. het lokaal bestuur óf de belastingschuldige.

Vervolgens bepaalt artikel 283 W.I.B. dat de directeur het recht heeft om ter griffie van het hof van beroep inzake te (doen) nemen van het dossier en van de eventuele nieuwe stukken van de eiser, en memories, stukken of bescheiden af te geven die hij als antwoord meent te moeten voordragen. Hier is onmiskenbaar de verweerder voor het hof van beroep bedoeld, zodat «de directeur» naar gelang van het geval begrepen moet worden als «de gemeente, de agglomeratie of de belastingschuldige».

44. In het systeem van de rijksinkomstenbelastingen hoeft het verzoekschrift waarmee het geschil voor het hof van beroep wordt gebracht, niet te worden gemotiveerd. Voldoende is dat de eiser laat blijken dat hij een voorziening instelt en waartegen, waardoor hij meteen wordt geacht zijn bij de directeur aangevoerde bezwaren te herhalen¹⁷⁰. Ook dit principe gaat niet helemaal op bij het hoger beroep inzake lokale belastingen, aangezien tegen de beslissingen van de bestendige deputatie inzake gemeente- en agglomeratiebelastingen ook beroep kan worden aangetekend door de lokale fiscus, die destijds per hypothese geen bezwaarschrift heeft ingediend. Voor hem zal het recht op beroep derhalve meebrengen dat hij zijn verzoekschrift moet motiveren, en de redenen opgeven waarom de beslissing van de deputatie hem niet aanstaat, net zoals de belastingplichtige tevoren in zijn bezwaarschrift zijn grieven tegen de belasting moest uiteenzetten¹⁷¹.

45. Uiteraard heeft ook de eiser-belastingschuldige er alle belang bij het debat op een efficiënte en voor iedereen nuttige manier in te leiden, en reeds in zijn verzoekschrift te preciseren waarom hij geen vrede kan nemen met de bestreden beslissing, d.i. de redenen opgeven waarom en in welke mate hij zijn oorspronkelijke bezwaren tegen de belasting handhaaft. In dit verband rijst in het rijksfiscaal contentieux van oudsher de beruchte twistvraag over de «nieuwe bezwaren», die met de wet van 16 maart 1976 (gedeeltelijk) haar beslag heeft gekregen in artikel 278, tweede lid, W.I.B., naar luid waarvan de eiser aan het hof van beroep bezwaren mag voorleggen die noch in het bezwaarschrift werden geformuleerd, noch ambtshalve door de directeur werden onderzocht, voor zover zij een overtreding van de wet of een schending van de op straf van nietigheid voorgeschreven procedurevormen inroepen. Deze bepaling wordt meestal restrictief begrepen als zouden voortaan nieuwe «juridische» bezwaren mogelijk zijn geworden, terwijl voor het hof van beroep geen nieuwe *feitelijke* betwistingen mogen worden aangevoerd¹⁷².

De transpositie daarvan op het lokaal fiscaal contentieux kan eveneens problemen veroorzaken. Op het eerste gezicht lijkt deze regel reeds geen toepassing te kunnen vinden wanneer de beslissing van de bestendige deputatie wordt aangevochten door de lokale fiscus. Deze heeft immers per hypothese nooit «oude» bezwaren aangevoerd tegen de belasting, en moet noodzakelijkerwijze tegen de beslissing van de deputatie kunnen opkomen met al hetgeen daarin

verkeerd is gebeurd. Daartegen kan echter worden ingebracht dat hij zich voor de deputatie heeft kunnen verdedigen, zodat de notie «nieuwe bezwaren» in artikel 278 W.I.B. te zijnen opzichte moet worden begrepen als «nieuwe verweermiddelen».

Er is echter een andere reden waarom de «nieuwe bezwaren»-regeling van artikel 278 W.I.B. geen toepassing schijnt te kunnen vinden in het lokaal fiscaal contentieux. Naar luid van artikel 6 van de wet van 23 december 1986 moet de deputatie immers ambtshalve nagaan of de betwiste belasting verschuldigd is¹⁷³, en door het nieuwe artikel 104bis van de Provinciewet werd haar daartoe een ruime onderzoeksmacht gegeven¹⁷⁴. Indien zij nagelaten heeft dit te doen heeft zij artikel 6 van de wet van 23 december 1986 geschonden, en een daarop gebaseerd middel tegen haar beslissing, ongeacht of het van de belastingplichtige of van de lokale fiscus uitgaat, is hoe dan ook een juridisch zwaar dat door de mazen van artikel 278 W.I.B. glipt.

46. Opgemerkt moge ten slotte nog worden dat de voorzieningstermijn van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen veertig dagen bedraagt, te rekenen van de kennisgeving van de beslissing aan «belanghebbende»¹⁷⁵.

Inzake rijksinkomstenbelastingen is dit steeds de belastingschuldige, aangezien alleen hij een voorziening kan instellen. Voor een voorziening inzake gemeente- of agglomeratiebelastingen is dit noodzakelijk de belastingschuldige óf de lokale fiscus, naargelang wie van beiden beroep instelt tegen de beslissing van de bestendige deputatie. Hier rijst een nieuw probleem: noch de wet van 23 december 1986, noch het nieuwe artikel 104bis van de Provinciewet voorzien in een betekening van de beslissing van de bestendige deputatie aan het lokaal bestuur...¹⁷⁶. Ook hier is derhalve een aanvullende regeling van de procedure voor de bestendige deputatie nodig.

Maar ook daaraan moet voorlopig een mouw worden gepast. Zo kan wellicht worden afgeleid uit artikel 280 W.I.B., naar luid waarvan de beroepstermijn aanvangt op het ogenblik van «de kennisgeving aan de belanghebbende» van de bestreden beslissing, dat de bestendige deputatie, op wiens beslissing deze bepaling onrechtstreeks toepasselijk is verklaard, haar beslissing ook ter kennis moet brengen van het lokaal bestuur. Dit kan ook van de deputatie worden verwacht op grond van het contradictoire karakter van haar rechtspleging¹⁷⁷. Hoe dan ook, zolang deze kennisgeving niet heeft plaatsgevonden, kan haar beslissing ten opzichte van de lokale fiscus niet in kracht van gewijsde treden: aangezien de voorzieningstermijn niet aanvangt, kan hij evenmin verstrijken.

47. Van deze termijn kan ten slotte nog worden gezegd dat hij relatief kort is. Vanaf de aanbieding door de post van de beslissing van de bestendige deputatie heeft de eiser in beroep hoogstens veertig dagen de tijd om zich te beraden, zijn raadsman te raadplegen, het verzoekschrift op te

¹⁷⁰ *Behoorlijke rechtsbedeling ...*, op. cit., 349.

¹⁷¹ Een gelijksoortige redenering was destijds ontwikkeld over de noodzakelijke motivering van het bezwaarschrift inzake directe rijksbelastingen, toen dit in (de Nederlandse tekst van) het W.I.B. nog niet uitdrukkelijk was voorgeschreven (*ibid.*, 291).

¹⁷² Cf. voor alle details, *ibid.*, 385-404.

¹⁷³ *Supra*, nr. 36.

¹⁷⁴ *Supra*, nr. 31.

¹⁷⁵ Art. 280 W.I.B.

¹⁷⁶ Vgl. art. 276, derde lid, W.I.B. Dit was destijds wel voorgeschreven met de (opgeheven) wetten van 22 juni 1877 (art. 2, laatste lid) en 22 januari 1849 (art. 4, *implicite*).

¹⁷⁷ Art. 104bis, 3°, Prov. W.

(laten) stellen en te laten betekenen aan de deputatie, eventueel ook nog aan de tegenpartij, en exploit of exploten en het verzoekschrift neer te leggen ter griffie van het hof van beroep. Dit is evenwel enkele dagen meer dan de vroegere beroepstermijn inzake «taksen analoog met het patent», die destijds één maand bedroeg¹⁷⁸.

D. De voorziening in cassatie

48. Tegen het arrest van het hof van beroep, of tegen de beslissing van de bestendige deputatie, ingeval het hof van beroep *ratione summae* onbevoegd is omdat «de waarde van de aanvraag geen 10.000 frank bereikt», kunnen de belastingplichtige en de (lokale) fiscus zich ook nog in cassatie voorzien¹⁷⁹. Krachtens artikel 7, tweede lid, van de wet van 23 december 1986 geldt ook hiervoor voortaan de regeling van de directe rijksbelastingen, die is opgenomen in de artikelen 287 tot 293 W.I.B.¹⁸⁰.

49. Opnieuw moet worden vastgesteld dat deze procedure niet is aangepast aan alle gevallen die zich inzake het contentieux der lokale belastingen kunnen voordoen. Meer bepaald gaat het wetboek ervan uit dat de voorziening in cassatie steeds tegen het arrest van het hof van beroep is gericht, terwijl inzake lokale belastingen soms ook rechtstreeks een voorziening kan worden ingesteld tegen de beslissingen van de bestendige deputatie. Wanneer in het laatste geval de voorschriften van het wetboek — die dwingend zijn en de openbare orde raken, en waarvan de naleving door het Hof van Cassatie ambtshalve wordt gecontroleerd — letterlijk worden toegepast, zou een merkwaardige situatie ontstaan, die alweer niet werd opgemerkt bij de totstandkoming van de wet.

Zo moet het cassatieberoep naar luid van artikel 289 W.I.B. ingesteld worden door afgifte van een verzoekschrift¹⁸¹ ter griffie van het hof van beroep, binnen een termijn van drie maanden te rekenen van de kennisgeving van het arrest, bij een ter post aangetekende brief door de griffie (van het hof van beroep) gedaan, een en ander op straffe van verval. Dezelfde bepaling schrijft voor dat vervolgens het verzoekschrift, het exploit van de betekening, de stukken die eiser daar eventueel aan toegevoegd heeft, het proceduredossier alsmede alle andere met de betwisting verband houdende stukken die ter griffie liggen van het hof van beroep, onmiddellijk aan de griffie van het Hof van Cassatie toegezonden worden met een eensluidend verklaard afschrift van de ter zake genomen beslissingen. De toepassing van deze regels op een cassatievoorziening tegen de beslissingen in laatste aanleg van de bestendige deputatie is volslagen zinloos indien «het hof van beroep» niet eveneens begrepen wordt als «de bestendige deputatie». Het hof van beroep heeft met de hele zaak immers niets te maken gehad. Meteen kan aangenomen worden dat de provinciale griffie impliciet verplicht werd de in laatste aanleg gewezen

beslissingen van de bestendige deputatie met een aangetekende brief ter kennis te brengen van alle partijen, en niet alleen van de belastingschuldige¹⁸², zodat ook voor de gemeente of de agglomeratie¹⁸³ de termijn ingaat om zich in cassatie te voorzien.

Maar wellicht is deze doorgedreven vorm van «overeenkomstige» toepassing te riskant, in afwachting van de cassatierechtspraak daaromtrent, of van het herstel door de wetgever van zijn vergetelheid. Wie dit niet aandurft, doet er derhalve goed aan artikel 289 W.I.B. zowel letterlijk als in «vertaalde» versie toe te passen. Hij loopt dan wel het risico dat het hof toepassing zou maken van de regel «pourvoi sur pourvoi ne vaut»¹⁸⁴...

50. Zo ook bepaalt artikel 292 W.I.B., voor het geval dat het Hof van Cassatie de bestreden beslissing vernietigt, dat de zaak naar een ander hof van beroep wordt verwezen. De zaak wordt dan voor dit hof gebracht zonder andere formaliteit dan de verzending van het dossier naar de griffie van dit hof door de zorgen van de hoofdgriffier van het Hof van Cassatie. Gelet op de bevoegdheid *ratione summae* van het hof van beroep bij geschillen over lokale belastingen zal ook deze bepaling anders moeten worden gelezen wanneer het Hof beslissingen vernietigt van de bestendige deputatie die in laatste aanleg werden gewezen. Deze zaken zullen derhalve naar een andere deputatie moeten worden verwezen, zoals voorheen¹⁸⁵.

51. Ten slotte moge erop worden gewezen dat een cassatievoorziening inzake lokale belastingen voortaan niet meer kan worden ingesteld met een verklaring ter griffie van het rechtscollege dat de bestreden beslissing heeft gewezen¹⁸⁶, zoals in strafzaken¹⁸⁷, maar met een verzoekschrift, dat op straffe van nietigheid «een bondige uiteenzetting van de middelen en de aanduiding van de geschonden wetten» moet bevatten¹⁸⁸, en derhalve gemotiveerd moet zijn. Dit zal tot gevolg hebben dat het Hof van Cassatie niet langer ambtshalve zal nagaan of door de bestreden beslissing de rechtsregels die de openbare orde raken of de substantiële of op straf van nietigheid voorgeschreven vormen niet zijn geschonden, evenmin als dit inzake directe rijksbelastingen gebeurt, precies wegens de motiveringsverplichting van de eiser tot cassatie¹⁸⁹. Het laconieke zinnetje «en overwegende dat (uit de regelmatig aan het Hof overgelegde stukken) niet blijkt dat een middel dat de openbare orde raakt, ambtshalve moet worden opgeworpen», zal voortaan niet meer in fiscale arresten van het Hof voorkomen. Wegens dezelfde motiveringsverplichting zal ook een andere eigenaardigheid van de cassatieprocedure in strafzaken — artikel

¹⁷⁸ Cf. *supra*, nr. 27.

¹⁷⁹ Ook hier kan betwijfeld worden of bij geschillen over provinciebelastingen een voorziening kan worden ingesteld door de deputatie, ten verzoeken van de gouverneur, tegen haar eigen, ditmaal in laatste aanleg gewezen beslissingen. In elk geval lijkt het weinig waarschijnlijk dat daaraan behoefte zou bestaan.

¹⁸⁰ Art. 1082, tweede lid, Ger. W.; cf. *Behoorlijke rechtsbedeling* ..., *op. cit.*, 440-441.

¹⁸¹ Art. 4, laatste lid, W. 22 januari 1849.

¹⁸² Art. 4 W. 22 januari 1849; art. 2, W. 22 juni 1865.

¹⁸³ Art. 417 Sv.

¹⁸⁴ Art. 289 W.I.B.

¹⁸⁵ Wat o.i. betwistbaar is (*Behoorlijke rechtsbedeling* ..., *op. cit.*, 425-426).

¹⁷⁸ W. 22 juni 1877, art. 2.

¹⁷⁹ Art. 7, tweede lid, W. 23 december 1986, *implicite*; nieuw art. 609, 5°, Ger. W.

¹⁸⁰ Voor alle details raadplege men *Behoorlijke rechtsbedeling* ..., *op. cit.*, 418-447.

¹⁸¹ En het exploit van de betekening daarvan aan de verweerder in cassatie.

420bis Sv. — niet meer worden toegepast bij het lokaal fiscaal contentieux.

IV. Het overgangsrecht

52. Luidens artikel 12 van de wet van 23 december 1986 treedt de wet in werking vanaf het dienstjaar dat volgt op de datum waarop zij in het *Staatsblad* is bekendgemaakt. Zij zal derhalve toegepast moeten worden bij de vestiging en de invordering van de lokale belastingen van het dienstjaar 1988.

53. De nieuwe regelen inzake de geschillen — de artikelen 5 tot 9 — gelden bovendien reeds voor de «aanslagen» van het dienstjaar 1987, «voor zover de procedure is ingesteld of de gestelde termijnen van beroep niet zijn verstrekken»¹⁹⁰. Dit laatste is niet bijzonder duidelijk. Bedoeld is dat de geschillenregeling ook moet worden toegepast op de reeds voor de bestendige deputatie aanhangig gemaakte gedingen met betrekking tot belastingen van het dienstjaar 1987¹⁹¹. Daarmee is in feite toepassing gemaakt van het algemeen rechtsbeginsel dat wil dat een wijziging van de

bevoegdheid of de rechtspleging van een met een rechtsprekende taak belast orgaan, zij het een rechtbank van de rechterlijke macht of een administratieve rechter, «onmiddellijke uitwerking» heeft, en dat voor de gemeenrechtelijke procedure bevestigd werd in artikel 3 Ger. W.¹⁹². *A fortiori* zal zij ook toepasselijk zijn op de geschillen over de belastingen van het dienstjaar 1987 die nog *niet* aanhangig gemaakt werden bij de bestendige deputatie, *quod plerumque fit*.

54. Bovendien gold de geschillenregeling van de wet van 23 december 1986 in beperkte mate ook voor aanslagen van het dienstjaar 1986. Bij wijze van overgangsmaatregel was immers mogelijk gemaakt dat tegen de beslissingen die de bestendige deputaties over aanslagen van het dienstjaar 1986 zouden hebben genomen vóór de publikatie van de wet, d.i. 12 februari 1987, beroep kon worden agetekend binnen veertig dagen na deze publikatie¹⁹³, d.i. tot uiterlijk 24 maart 1987, wat reeds enige tijd is geleden.

Paul VAN ORSHOVEN
Docent K.U. Leuven

¹⁹⁰ Art. 12, tweede lid, W. 23 december 1986.

¹⁹¹ «Daarentegen moet aan de belastingplichtigen reeds vanaf het lopende jaar het voordeel van de nieuwe rechtsmiddelen worden toegekend. Aangezien deze ten doel hebben de rechten van de verdediging doeltreffender te maken, zou het getuigen van willekeur die bescherming te weigeren aan belastingplichtigen aan wie zij zonder bezwaar kunnen worden verleend» (*Parl. St. Senaat*, 348, 1982-83, nr. 1, toelichting bij het wetsvoorstel, 5).

¹⁹² Opgemerkt zij dat art. 3, Ger. W. daaraan toevoegt, doch uitsluitend voor de gewone rechter, dat een nieuwe bevoegdheidsregeling niet tot gevolg kan hebben dat een zaak onttrokken wordt aan de rechter waarbij zij op geldige wijze aanhangig is gemaakt. Derhalve zullen de reeds voor de hoven en rechtbanken ingeleide gedingen m.b.t. indirecte lokale belastingen daàr hun beslag moeten vinden.

¹⁹³ Art. 12, derde lid, W. 23 december 1986.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 27 FEBRUARI 1987

Voorzitter: de h. Soetaert

Raadsheer-rapporteur: de h. Rauws

Advocaat-generaal: de h. Declercq

Advocaten: mrs. Tournicourt en Claeys Bouuaert

Inkomstenbelastingen — Bedrijfsuitgave of -last — Begrip.

Ingevolge art. 44 W.I.B. heeft schadevergoeding het karakter van een bedrijfsuitgave of -last, onder meer, wanneer zij verschuldigd is wegens fouten uit hoofde van de uitoefening van een beroep begaan.

S. t/ Belgische Staat

Gelet op het bestreden arrest, op 14 juni 1985 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 44 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen,

doordat het arrest het beroep ten aanzien van de aanslag voor aanslagjaar 1979, inkomsten 1978, ongegrond verklaart op grond dat de schadevergoeding waartoe eiser werd veroordeeld, betrekking heeft op niet toegelaten daden of praktijken, namaking en oneerlijke concurrentie, weliswaar beroepshalve gepleegd, doch die in de gegeven omstandigheden niet noodzakelijk waren voor de uitoefening van zijn beroep,

terwijl artikel 44 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, door te bepalen dat de aftrekbare bedrijfsuitgaven die zijn welke de belastingplichtige tijdens het belastbare tijdperk heeft gedaan of gedragen om belastbare inkomsten te verkrijgen of te behouden, inhoudt dat er noodzakelijkerwijze een verband moet bestaan tussen de uitgave of de handeling die de uitgave veroorzaakt enerzijds en de belastbare inkomsten anderzijds, doch niet dat er een verband van noodzakelijkheid moet bestaan tussen de uitgave en de belastbare inkomsten (met andere woorden dat zonder de uitgave het verkrijgen van de belastbare inkomsten niet mogelijk geweest zou zijn), en de handeling van inbreuk op een tekening of model van een concurrent noodzakelijkerwijze geschiedt in de uitoefening van de beroepswerkzaamheid die bestaat in de vervaardiging en verkoop van rolluiklinten; zodat het arrest niet zonder schending van de arti-

kelen 97 van de Grondwet en 44 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen kan beslissen dat de schadevergoeding waartoe eiser was veroordeeld, betrekking heeft op niet toegelaten praktijken, weliswaar beroepshalve gepleegd, doch die in de gegeven omstandigheden niet noodzakelijk waren voor de uitoefening van zijn beroep en dus geen aftrekbare bedrijfsuitgave vormt in de zin van artikel 44 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen (schending van de artikelen 44 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen en 97 van de Grondwet):

Overwegende dat het arrest vaststelt: dat eiser veroordeeld werd tot betaling van een schadevergoeding van 150.000 frank wegens namaak en ongeoorloofde mededinging, omdat hij, na deponering door een derde van een handelsmerk voor het vervaardigen en verkopen van persienelint, zelf een rolluiklint met gelijkaardige kenmerken op de markt had gebracht; dat de totale door eiser betaalde som, gerechtelijke interesten en kosten inbegrepen, 228.170 frank bedroeg;

Overwegende dat, ingevolge artikel 44 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, schadevergoeding het karakter van een bedrijfsuitgave of -last heeft, onder meer, wanneer zij verschuldigd is wegens fouten uit hoofde van de uitoefening van het beroep begaan;

Overwegende dat het arrest beslist dat de door eiser betaalde schadevergoeding, vermeerderd met de gerechtelijke interesten en de kosten, geen bedrijfsuitgave of -last is omdat zij betrekking heeft op daden die weliswaar door eiser uit hoofde van het door hem uitgeoefende beroep werden verricht, maar die voor de uitoefening van zijn beroep niet noodzakelijk waren;

Dat het arrest aldus de beslissing niet naar recht verantwoordt;

Dat het middel in zoverre gegrond is;
(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 27 MAART 1987

Voorzitter-rapporteur: de h. Janssens
Advocaat-generaal: de h. Declercq
Advocaten: mrs. Houtekier en Bützler

Wegverkeer — Gevaarsbord A 23 — Draagwijdte.

Het in acht nemen van het gevaarsbord A 23, dat een plaats aanduidt waar speciaal veel kinderen komen, betekent niet noodzakelijk dat een overigens aan de plaatselijke verkeersomstandigheden aangepaste snelheid niet behouden mag worden.

L. en H. t/ J.

Gelet op het bestreden arrest, op 9 januari 1985 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

(...)

Over het tweede middel: schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 5 en 66 van het koninklijk besluit van 1

december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer,

doordat het arrest de oorspronkelijke vordering tot schadevergoeding van de eisers ongegrond verklaart en hen solidair veroordeelt tot betaling van de kosten op grond: dat uit de gegevens van het strafdossier niet kan worden afgeleid dat het voertuig van verweerder een aan de plaatselijke verkeersomstandigheden onaanpaste snelheid ontwikkelde; dat anderzijds het gevaarsbord A 23 op 25 meter afstand van de Elzenstraat verweerder bij afwezigheid van kinderen niet noopte tot vermindering van zijn snelheid zolang zijn snelheid naar plaatsomstandigheden niet overdreven was,

terwijl, (...)

tweede onderdeel, het gevaarsbord A 23 een plaats aanduidt «waar speciaal veel kinderen komen» en, als duidelijk gevaarsbord, aan de bestuurder, en dus ten deze aan verweerder, een specifieke voorzichtigheidsplicht oplegt welke dient te worden nageleefd ongeacht het feit dat er werkelijk «de visu» kinderen aanwezig en/of op te merken zijn; het arrest bijgevolg niet wettelijk kon beslissen dat, zolang zijn snelheid naar plaatsomstandigheden niet overdreven was, «bij afwezigheid van kinderen», verweerder ingevolge dit gevaarsbord A 23 niet gehouden was tot vermindering van zijn snelheid, zegge tot een bijzonder voorzichtigheidsplicht (schending van de artikelen 5 en 66 van het koninklijk besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer):

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat artikel 5 van het Wegverkeersreglement de weggebruikers oplegt de verkeersborden in acht te nemen, terwijl het gevaarsbord A 23 een plaats aanduidt waar speciaal veel kinderen komen;

Dat het in acht nemen van het gevaarsbord A 23 niet noodzakelijk beduidt dat een overigens aan de plaatselijke verkeersomstandigheden aangepaste snelheid niet mag behouden worden;

Overwegende dat het hof van beroep impliciet doch zeker en tevens wettelijk oordeelt dat de waarneembare aanwezigheid van een of meer kinderen de weggebruiker moet aanzetten tot meer voorzichtigheid dan de loutere aanwezigheid van het gevaarsbord zonder dat een of meer kinderen waarneembaar zijn;

Dat het onderdeel faalt naar recht;
(...)

HOF VAN CASATIE

3e KAMER — 30 MAART 1987

Eerste voorzitter: de h. Châtel
Raadsheer-rapporteur: de h. Marchal
Advocaat-generaal: de h. Lenaerts
Advocaat: mr. Nelissen Grade

Vonnissen en arresten — Motivering — Tegenstrijdigheid.

De omstandigheid dat een later arrest strijdig is met een

eerder arrest, brengt niet mee dat het eerdere arrest een tegenstrijdigheid bevat. Dezelfde omstandigheid brengt ook niet mee dat het latere arrest een redengeving bevat die gelijkstaat met gebrek aan motivering in de zin van art. 97 Grondwet.

Vennootschap naar Frans recht S. t/ V.

Gelet op de bestreden arresten, op 13 november 1985 en 9 april 1986 door het Arbeidshof te Gent gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1315, 1322, 1341, 1349, 1353 van het Burgerlijk Wetboek, 870 van het Gerechtelijk Wetboek, 12 en 101 van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten,

doordat het arbeidshof, na in het arrest van 13 november 1985 te hebben vastgesteld dat, om aanspraak te kunnen maken op een uitwinningsvergoeding, minstens één jaar tewerkstelling als handelsvertegenwoordiger vereist is, en vervolgens de overlegging van een aantal stukken te hebben bevolen op grond dat «het dagboek dat thans in hoger beroep door (verweerder) wordt voorgebracht en door hemzelf werd samengesteld ter zake geen voldoende bewijswaarde kan hebben», in het arrest van 9 april 1986 het hoger beroep van verweerder gegrond verklaart in zoverre het gericht is tegen de beslissing van de eerste rechter houdende afwijzing van de vordering van verweerder tot betaling van een uitwinningsvergoeding en eiseres veroordeelt tot betaling van een uitwinningsvergoeding van 112.341 frank, te vermeerderen met interesten en kosten, op grond: dat de partijen «geen enkel stuk waarvan de mededeling werd bevolen» overleggen; dat eiseres zich «ten onrechte beroept op de loonstaten om daaruit te kunnen afleiden dat (verweerder) geen recht heeft op een uitwinningsvergoeding»; dat «niets belet dat een handelsvertegenwoordiger uitsluitend tegen een vast loon wordt vergoed en uit het feit dat de loonstaten geen betaling van commissieloon vermelden, ook niet kan worden afgeleid wanneer (verweerder) als handelsvertegenwoordiger is beginnen te arbeiden»; dat eiseres «blijkbaar geen gevolg wenst te geven aan de overlegging van stukken die de inhoud van het dagboek van verweerder zouden ontzenuwen, wat nochtans gemakkelijk had gekund door een eenvoudige overlegging van een factuurboek betreffende de periode vanaf juni 1980»; dat eiseres de echtheid van dit boek niet betwist, maar eenvoudig beweert, «zonder voorlegging van enig stuk, dat (verweerder) pas in maart 1981 als handelsvertegenwoordiger is beginnen te werken»; dat het «in deze omstandigheden (aangewezen lijkt), geloof te hechten aan het dagboek waaruit blijkt dat (verweerder) sedert 1 juni 1980 onafgebroken als handelsvertegenwoordiger heeft gewerkt en een cliënteel heeft aangebracht gedurende meer dan een jaar», *terwijl*, eerste onderdeel, het tegenstrijdig is te oordelen, enerzijds, in het arrest van 13 november 1985, dat het dagboek van verweerder «geen voldoende bewijswaarde kan hebben», en, anderzijds, in het arrest van 9 april 1986, na te hebben vastgesteld dat door geen van de partijen bijkomende stukken werden neergelegd, dat het in het licht van de omstandigheden «aangewezen lijkt geloof te hechten aan het dagboek»; evengoemde arresten derhalve door een tegenstrijdigheid in de motieven zijn aangetast hetgeen

gelijkstaat met een afwezigheid van motieven (schending van artikel 97 van de Grondwet);

(...)

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het onderdeel neerkomt op de bewering dat het arrest van 9 april 1986 een beslissing inhoudt die tegenstrijdig is met een beslissing die in het arrest van 13 november 1985 voorkomt;

Overwegende dat de omstandigheid dat een later arrest strijdig is met een eerder arrest, niet meebrengt dat het eerdere arrest een tegenstrijdigheid bevat;

Dat dezelfde omstandigheid ook niet meebrengt dat het latere arrest een redengeving bevat die gelijkstaat met gebrek aan motivering in de zin van artikel 97 van de Grondwet;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 28 APRIL 1987

Voorzitter: de h. Boon

Raadsheer-rapporteur: de h. Vervloet

Advocaat-generaal: de h. D'Hoore

Advocaat: mrs. van Hecke

Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Ouders — Grondslag — Bewijslast.

Het vermoeden van aansprakelijkheid dat art. 1384, tweede lid, B.W. ten aanzien van de ouders voor hun minderjarige kinderen instelt, berust hetzij op een fout in de opvoeding, hetzij op een fout in het toezicht, zonder dat echter de aanvoering van beide fouten vereist is.

H. t/ G. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 10 september 1986 gewezen door het Hof van Beroep te Gent, jeugdkamer;

Over het eerste middel, schending van de artikelen 1384, als gewijzigd door de wet van 6 juli 1977, 1315 van het Burgerlijk Wetboek, 870 van het Gerechtelijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest, na vastgesteld te hebben dat eiser geen fout in het toezicht kan verweten worden nu zijn zoon niet onder zijn bewaring was gesteld, desondanks eiser burgerlijk aansprakelijk verklaart voor de door zijn minderjarige zoon gepleegde misdrijven,

terwijl eiser had betoogd dat hij de feiten niet heeft kunnen beletten en zulk een betoog het door artikel 1384, laatste lid, van het Burgerlijk Wetboek vereiste tegenbewijs vormt:

Overwegende dat het middel niet preciseert waarin de schending van artikel 97 van de Grondwet bestaat;

Overwegende dat het vermoeden van aansprakelijkheid dat artikel 1384, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek ten aanzien van de ouders voor hun minderjarige kinderen

instelt, berust hetzij op een fout in de opvoeding, hetzij op een fout in het toezicht, zonder dat echter de aanvoering van beide fouten vereist is;

Overwegende dat het arrest eiser civielrechtelijk aansprakelijk verklaart voor zijn minderjarige zoon op grond dat «de fout in de opvoeding ter zake duidelijk bewezen is»;

Dat het arrest, zonder schending van artikel 1384, laatste lid, van het Burgerlijk Wetboek, beslist dat eiser het vermoeden ingesteld door het tweede lid van dat artikel, wat de fout in de opvoeding betreft, niet weerlegt door enkel te stellen dat hij de feiten niet heeft kunnen beletten, ook al is het juist, naar het oordeel van de appelrechter, «dat aan (eiser) geen fout in het toezicht kan verweten worden nu zijn zoon niet onder zijn bewaring was gesteld»;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het tweede middel: schending van artikel 1384 van het Burgerlijk Wetboek, als gewijzigd door de wet van 6 juli 1977,

doordat het arrest, na vastgesteld te hebben dat eiser sinds minstens tien jaar geen contacten meer had met zijn zoon, desondanks eiser burgerlijk aansprakelijk stelt voor door zijn minderjarige zoon in 1984 gepleegde misdrijven, zulks op grond dat reeds uit die misdrijven blijkt dat iets verkeerd is gelopen met de opvoeding;

terwijl de periode van tien jaar die verlopen is tussen de echtscheiding en het toevertrouwen van de hoede aan de moeder op zichzelf aantoonde dat er geen causaal verband bestaat tussen de gegeven opvoeding en de gepleegde misdrijven;

Overwegende dat het arrest zijn beslissing niet alleen op de in het middel aangegeven redenen laat steunen; dat het eerst zegt: «Iedere ouder dient, ook in het geval van scheiding, zich van zijn zelfs beperkt ouderlijk gezag behoorlijk te kwijten en alle passende initiatieven te nemen om aan de opvoeding mee te werken of om een eventueel delinquent gedrag van zijn kind te voorkomen of te verhelpen»; dat het arrest vervolgens vaststelt: «(Eiser) geeft in dit verband volmondig toe dat hij sinds minstens tien jaar geen contacten meer had met zijn zoon en dat hij zich de opvoeding van zijn zoon helemaal niet heeft aangetrokken. Uit niets blijkt dat (eiser) verhinderd werd omgang te hebben met zijn zoon, dat hem elke tussenkomst in de opvoeding werd ontnomen of dat hij in de onmogelijkheid is geweest zijn vaderlijke plichten uit te oefenen»; dat het arrest oordeelt dat «de fout in de opvoeding ter zake duidelijk bewezen is» en dat eiser het hem toegelaten tegenbewijs niet heeft geleverd;

Dat het arrest zodoende de beslissing dat eiser civielrechtelijk aansprakelijk is voor zijn minderjarige zoon, naar recht verantwoordt;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 19 MEI 1987

Voorzitter: de h. Vervloet

Raadsheer-rapporteur: de h. Holsters

Advocaat-generaal: de h. Declercq

Advocaat: mr. Dassesse

Wetten, decreten en besluiten — Bekendmaking — Spoorwegen — Algemeen reglement.

Het «Algemeen Reglement toepasselijk op de reizigers en de personen aanwezig in de instellingen van de spoorweg» van de N.M.B.S., dat in het Belgisch Staatsblad bij wijze van gewone vermelding is bekendgemaakt hoewel het belang heeft voor de meerderheid van de burgers, heeft in het Rijk geen verbindende kracht verkregen en is geen wet in de zin van art. 608 Ger. W.

N.M.B.S. t/ V.

Gelet op het bestreden vonnis, op 11 juni 1986 op verwijzing in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Turnhout;

Gelet op het arrest van het Hof van 25 februari 1986;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 11 van het Algemeen Reglement toepasselijk op de reizigers en de personen aanwezig in de instellingen van de spoorweg, genomen ter uitvoering van de artikelen 13 tot 16 van de wet van 25 augustus 1891 op de vervoerovereenkomsten, als gewijzigd bij de wet van 3 juli 1964, 16 van de wet van 23 juli 1926 houdende oprichting van de N.M.B.S., 1134, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet en uit de miskennis van het beschikingsbeginsel,

doordat het bestreden vonnis, na te hebben aangenomen dat het N.M.B.S.-reglement onmiskenbaar op legitiem rechtsgeldige wijze werd uitgevaardigd en gepubliceerd zodat het volwaardige rechtskracht heeft alsmede dat de feiten, zijnde plaatsgenomen en zelfs gereisd te hebben in een rijtuig der Nationale Maatschappij van Belgische Spoorwegen zonder in het bezit te zijn van een regelmatig plaatsbewijs of er een te hebben genomen, geacht moeten worden bewezen te zijn en dat er derhalve in de persoon van verweerster principieel en theoretisch een vergoedingsverplichting aanwezig is, niettemin beslist dat eiseres geen aanspraak kan maken op de gevorderde biljetprijs van 135 frank en a fortiori evenmin op de bijkomende vergoedingen (vast recht en bijkomend forfaitair bedrag van telkens 600 frank) nu die vergoedingsverplichting slechts aanwezig is voor zover de feiten aan eiseres schade hebben berokkend en deze schade in casu niet genoegzaam bewezen werd,

(...)

Wat het eerste en het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat naar luid van artikel 13 van de wet van 25 augustus 1891 op de vervoerovereenkomst (titel VIIbis van boek I van het Wetboek van Koophandel) de vervoerovereenkomst wordt gesloten tegen de prijzen en tegen de voorwaarden van de tarieven en de reglementen die wette-

lijk bekendgemaakt zijn; dat naar luid van artikel 14 van dezelfde titel de tarieven die de vervoerprijzen en -voorwaarden van de spoorwegen bevatten in het Belgisch Staatsblad worden bekendgemaakt;

Overwegende dat het «Algemeen Reglement toepasselijk op de reizigers en de personen aanwezig in de instellingen van de spoorweg» en de latere wijzigingen daarvan steeds werden bekendgemaakt in de vorm van een gewone vermelding in het Belgisch Staatsblad;

Overwegende dat naar luid van artikel 6, eerste lid, van de wet van 31 mei 1961 betreffende het gebruik der talen in wetgevingszaken, het opmaken, bekendmaken en inwerkingtreden van wetten en verordeningen, koninklijke en ministeriële besluiten verbindend zijn in het gehele Rijk de tiende dag na die van hun bekendmaking, tenzij zij een andere termijn bepalen;

Dat, overeenkomstig artikel 56, § 1, vierde lid, van de wetten op het gebruik van de talen in bestuurszaken, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 18 juli 1966, de koninklijke en ministeriële besluiten, in de regel, integraal in het Belgisch Staatsblad worden bekendgemaakt; dat zij nochtans, wanneer zij geen belang hebben voor de meerderheid van de burgers, bij uittreksel mogen worden bekendgemaakt of het voorwerp zijn van een gewone vermelding in het Belgisch Staatsblad; dat onder «besluit dat belang heeft voor de meerderheid van de burgers» in de zin van laatstvermelde wettelijke bepaling, moet worden verstaan het besluit dat een hele categorie van in dezelfde feitelijke omstandigheden verkerende burgers betreft;

Overwegende dat daaruit volgt dat het N.M.B.S.-reglement in kwestie, dat in het Belgisch Staatsblad bij wijze van gewone vermelding is bekendgemaakt hoewel het belang heeft voor de meerderheid van de burgers, in het Rijk geen verbindende kracht heeft verkregen en geen wet is in de zin van artikel 608 van het Gerechtelijk Wetboek;

Dat het eerste en het derde onderdeel van het middel mitsdien niet ontvankelijk zijn;

(...)

NOOT—Zie Cass., 12 december 1985, *R.W.*, 1985-86, 2918.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

9e KAMER — 4 DECEMBER 1986

Voorzitter: de h. Bellemans

Raadsheren: de hh. Maréchal en Delvoie

Advocaten: mrs. Rummens loco De Mey en Coelis loco Carre

Verzekering — Motorrijtuigen — Verjaring — Stuiting — Onderhandelingen.

Er zijn onderhandelingen in de zin van art. 10 W. 1 juli 1956 geweest, wanneer er tussen de benadeelde en de verzekeraar briefwisseling is geweest en niet alleen maar een eenzijdig verzoek tot regeling, die briefwisseling de rechten van de benadeelde betrof en de verzekeraar, door aan de benadeelde te berichten dat hij, alvorens een beslissing te

nemen, het strafdossier wenst in te zien, niet alleen de indruk wekt dat hij de aanspraak van de benadeelde in behandeling neemt en daardoor ook de indruk dat hij een regeling overweegt, maar bovendien de verwachting wekt dat hij na inzage van het strafdossier zijn houding zal bepalen.

Belgische Staat t/ N.V. Z.

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering van appelland ertoe strekt vergoeding te verkrijgen voor de schadelijke gevolgen van een verkeersongeval (in casu schade aan het wegdek) dat zich voordeed op 11 januari 1980; dat geïntimeerde noch de verantwoordelijkheid van haar verzekerde, die trouwens op strafgebied veroordeeld werd bij definitief arrest van dit hof van 1 april 1982, noch de gevorderde bedragen betwist, maar reeds voor de eerste rechter en in limine litis de exceptie van verjaring opwierp gebaseerd op artikel 10 van de wet van 1 juli 1956 omdat de oorspronkelijke vordering ingesteld werd op 13 juni 1983, d.i. meer dan drie jaar na de datum van het ongeval;

Overwegende dat appelland de eerste rechter ten grievenduidt dat hij deze exceptie heeft aangenomen en bijgevolg de vordering als verjaard en dus ontoelaatbaar heeft afgevoerd;

Overwegende dat appelland zich beroept op de stuiting van de verjaring ingevolge onderhandelingen tussen hemzelf en geïntimeerde, terwijl de geïntimeerde het bestaan van onderhandelingen in de zin van artikel 10 van de wet van 1 juli 1956 betwist;

Overwegende dat appelland zich meer bepaald beroept op twee brieven van geïntimeerde, gedateerd 8 oktober en 22 december 1980, waarin geïntimeerde antwoordt enerzijds op een aangetekend schrijven van appelland aan de verzekerde van geïntimeerde (van 12 september 1980) en anderzijds op een herinneringsbrief van appelland aan geïntimeerde zelf (van 20 december 1980); dat in de eerste brief van 8 oktober 1980, geïntimeerde aan appelland liet weten: «Alvorens een beslissing te nemen omtrent de verantwoordelijkheid wensen wij inzage te nemen van het strafdossier», hetgeen in de tweede brief, van 22 december 1980, werd herhaald: «Zoals vermeld in onze brief van 8 oktober 1980 wensen wij inzage te nemen van het strafdossier alvorens een beslissing te nemen»;

Overwegende dat ter zake op de vraag of die briefwisseling een «onderhandeling tussen de verzekeraar en de benadeelde uitmaakt in de zin van artikel 10 van de wet op de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorvoertuigen, bevestigend dient te worden geantwoord;

Overwegende trouwens dat de term «onderhandelingen» in de ruime zin moet worden opgevat, als begrijpende elke briefwisseling of mondelinge bespreking over de rechten van de benadeelde;

Overwegende dat er in casu onbetwistbaar briefwisseling is geweest en niet enkel een eenzijdig verzoek tot regeling waarop de verzekeraar niet geantwoord heeft; dat de briefwisseling eveneens onbetwistbaar de rechten van de benadeelde, in casu appelland betrof (zie, in de brief van 8 oktober 1982 de vraag van de verzekeraar tot het verkrijgen van een gedetailleerde schadeopgave); dat ten slotte, door in casu aan de benadeelde te berichten dat hij, alvorens een beslissing te nemen, inzage wenst te nemen van het straf-

dossier, de verzekeraar bij de benadeelde niet alleen de indruk verwekt de aanspraak van de benadeelde in behandeling te nemen en daardoor ook de indruk dat de verzekeraar een regeling overweegt, maar ook, en daarenboven bij de benadeelde de verwachting verwekt dat de verzekeraar zelf op de zaak zal terugkomen om, na inzage van het straf-dossier, standpunt te nemen; dat de verzekeraar aldus als het ware voor zichzelf een (weliswaar onbepaalde) termijn van respijt, een uitstel negocieert om over de aanspraak van de benadeelde stelling te nemen;

Overwegende dat het antwoord van de verzekeraar de benadeelde redelijkerwijze aanleiding geeft een rechtsvordering vooralsnog achterwege te laten gedurende de door de verzekeraar afgedwongen tijd om de aanspraak te «overwegen»;

Overwegende dat de stelling van geïntimeerde dat de term «onderhandeling» in de zin van de wet vereist dat de verzekeraar te kennen heeft gegeven dat hij bereid is tot regeling over te gaan, niet bijgevallen kan worden; dat immers, om te weten wanneer een antwoord van de verzekeraar op de aanspraak van de benadeelde van die aard is dat het aan de benadeelde de indruk geeft dat de verzekeraar de regeling van het ongeluk overweegt en de benadeelde bijgevolg vermag aan te nemen «in onderhandeling te zijn», het noodzakelijk doch voldoende is dat de benadeelde, gelet op dit antwoord, niet behoeft aan te nemen dat de verzekeraar een regeling zonder meer uitsluit (Benelux-Gerechtshof 5 juli 1985, *R.W.*, 1985-86, 231);

Overwegende dat nu door de uitwisseling van berichten tussen benadeelde en verzekeraar in de periode van 12 september 1980 tot 22 december 1980 onderhandelingen tot stand kwamen, de op 13 juni 1983 ingestelde vordering niet verjaard kan zijn;

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

13e KAMER — 1 DECEMBER 1986

Voorzitter: mevr. G. Bourgeois

Advocaten: mrs. Speyer en Verrijken

Overeenkomst — Leasing — Benoeming deskundige — Kort geding — Vordering tegen de leasinggever.

Een leasingovereenkomst is bij uitstek een drie-partijen-verhouding: leasinggever, leasingnemer en leverancier. Aan de rechter in kort geding komt het niet toe de preciese juridische verhouding tussen deze partijen te beslechten en te oordelen dat de leasinggever niet moet betrokken worden bij het deskundig onderzoek van het geleaste materieel. De geoorloofdheid van de overdracht der contractuele rechten door de leasinggever en de daarbij horende exonerationbedingen moet door de rechter ten gronde worden beoordeeld.

P.V.B.A. P. t/ N.V. F. e.a.

Overwegende dat appellante aanvoert dat de bestreden beschikking ten onrechte eerste geïntimeerde buiten zake

heeft gesteld en dat de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Turnhout aldus een beslissing ten gronde heeft genomen waartoe hij niet bevoegd was;

Overwegende dat appellante bij overeenkomst van 29 augustus 1985 aan de N.V. B. de opdracht gaf tot het bouwen van een computergestuurde freesmachine voor de prijs van 1.570.000 fr. exclusief BTW; dat bepaalde betalingsmodaliteiten met akkoord van de leasingmaatschappij werden overeengekomen; dat op dezelfde dag een overeenkomst met betrekking tot een financieringshuur werd gesloten tussen appellante en eerste geïntimeerde; dat de algemene voorwaarden van het financieringshuurcontract onder meer de volgende bedingen bevat: «F. heeft het materiaal speciaal met het oog op de verhuring aangekocht en dit op gespecificeerde aanwijzing van de huurder. De levering vindt plaats na akkoord over het materiaal tussen de leveranciers en/of fabrikant enerzijds en de huurder anderzijds en op risico en kosten van de huurder. De leveringsvoorwaarden en de leveringstijd dienen goedgekeurd te worden door F. De huurder zal afstand doen van alle verhaal t.o.v. F. in geval van laattijdige levering. Bij de levering zal de huurder aan F. of aan een gevolmachtigde een getekend document overhandigen waarin de ontvangst van het materiaal bevestigd wordt; dat het volledig is, geleverd werd in perfecte staat en dat het materiaal overeenstemt met wat overeengekomen werd in het contract van financieringshuur. F. beschouwt het materiaal als ontvangen zonder enige beperking als de huurder dit document niet binnen vijf dagen na ontvangst van het materiaal aan F. heeft teruggestuurd» (art. 2), en «F. staat alle waarborgen en/of alle rechten die zij van de fabrikant en/of leverancier ontvangt aan de huurder af. Het niet naleven van de garantie door de fabrikant/leverancier is voor rekening van de huurder. De huurder ontslaat F. van alle verantwoordelijkheid inzake deze garantie. Hij kan geen enkele actie ondernemen tegen F. betreffende de staat waarin het materiaal zich bevindt. Deze afstand van verhaal en recht omvat tevens de verborgen gebreken. De huurder kan eveneens niets ondernemen tegen F. inzake de kwaliteit, het functioneren en het rendement van het gehuurde materiaal» (art. 4);

Overwegende dat uit de door appellante overgelegde telexen en brieven zowel gericht aan de heer P., bestuurder van eerste geïntimeerde als aan de N.V. B. blijkt dat de freesmachine te laat werd geleverd en dat ze herhaaldelijk niet naar behoren heeft gewerkt;

Overwegende dat eerste geïntimeerde opwerpt dat zij slechts met appellante door een leasingovereenkomst is verbonden en dat zij niet met de N.V. B. is verbonden; dat zij ontkent dat er een drie-partijenovereenkomst bestaat en zij dan ook niet wenst tussen te komen in het geschil tussen de koper en de verkoper van de freesmachine; dat appellante door de gevraagde bindendverklaring zich wenst te onttrekken aan haar financiële verplichtingen voortspruitend uit de leasingovereenkomst;

Overwegende dat het spoedeisend karakter van de zaak niet wordt betwist;

Overwegende dat partijen niet betwisten dat zij een zogenaamde finance leasing hebben afgesloten, die onder het K.B. nr. 55 van 10 november 1967 tot regeling van het juridisch statuut der ondernemingen gespecialiseerd in financieringshuur, valt;

Overwegende dat de rechter in kort geding kennis mag

nemen van de grond van de zaak en rekening mag houden met de schijnbare rechten van de partijen zonder hun rechtspositie onherroepelijk vast te stellen;

Overwegende dat de leasing essentieel een financieringsmethode is, die een beroep doet op mechanismen van het huurcontract of tenminste die niet werkt met een eigendomscontract van materieel ten behoeve van de leasingnemer (appellante); dat de leasinggever (eerste geïntimeerde) over een eigendomstitel van het gehuurd object beschikt en dit object ter beschikking stelt van de leasingnemer in de vorm van een huurovereenkomst tegen periodieke betalingen die op een zuiver financiële wijze berekend zijn; dat de symbiose van huur en financiering trouwens het essentiële kenmerk van de leasing uitmaakt (I. Verougstraete, «Privaatrechtelijke aspecten van finance leasing in België», *T.P.R.*, 1973, 742); dat aldus leasing een drie-partijenovereenkomst is (W. Van Gerven, *Beginselen van Belgisch privaatrecht*, XIII, Handels- en economisch recht, deel I, *Ondernemingsrecht*, 1975, nr. 50, p. 430; L. De Keyser, «Onbenoemde overeenkomsten en roerende leasing», in *Bijzondere overeenkomsten, Actuele problemen*, red., J.H. Herbots, 1980, nr. 14, p. 454; Y. Merchiers, «Overzicht van rechtspraak 1977-1981, Bijzonder en afwijkend handelsrecht», *T.P.R.*, 1982, 785, nr. 153; J.H. Herbots, D. Clarysse en J. Werckx, «Overzicht van rechtspraak, bijzondere overeenkomsten, 1977-1982», *T.P.R.*, 1985, 1238, nr. 420);

Overwegende dat eerste geïntimeerde, die erkent dat de finance leasing valt onder het K.B. nr. 55 van 10 november 1967, niet ernstig kan opwerpen dat zij geen eigenaar zou zijn van de freesmachine; dat immers het eigendomsrecht van de leasinggever als een voldoende zekerheid in de financieringshuur werd beschouwd zodat een verder beroep op andere zakelijke zekerheden overbodig werd (A. De Caluwé en G. Bogaert, «Eigendomsrecht bij leasing», *R.W.*, 1981-82, nr. 3, 2131); dat ook art. 2 van de algemene voorwaarden op het eigendomsrecht van eerste geïntimeerde wijst;

Overwegende dat te dezen geen betwisting bestaat over de levering van de freesmachine; dat de argumenten van appellante met betrekking tot de goedkeuring van de levering door eerste geïntimeerde, bepaald in art. 2 van de algemene voorwaarden irrelevant zijn;

Overwegende dat eerste geïntimeerde een beroep doet op het exoneratiebeding, vervat in art. 4 van de algemene voorwaarden, om buiten zake te worden gesteld, daar zij als financieringsorganisme allerlei uitrustingsgoederen van verschillende aard financiert en zij niet de nodige technische kennis heeft noch de vereiste bevoegdheid en specialisatie om te oordelen over de door haar te financieren goederen; dat het een gevaarlijk precedent zou uitmaken wanneer een financieringsmaatschappij zou worden gemengd in betwistingen die de leasingnemer meent te hebben tegenover zijn verkoper;

Overwegende weliswaar dat eerste geïntimeerde al haar waarborgen en rechten die zij van de fabrikant en/of leverancier ontvangt, aan appellante heeft afgestaan; dat deze laatste inroept dat dit exoneratiebeding indruist tegen de openbare orde, minstens tegen dwingende wetgeving, daar eerste geïntimeerde de vorderingen, inherent aan het eigendomsrecht niet kan noch mag overdragen aan de leasingnemer, appellante;

Overwegende dat de rechter in kort geding niet mag beslissen of een exoneratiebeding in een overeenkomst tussen partijen afgesloten al dan niet rechtsgeldig is; dat dit probleem door de rechter ten gronde moet worden opgelost;

Overwegende dat in het kader van deze procedure mag worden aangenomen dat eerste geïntimeerde volgens de overeenkomst van 29 augustus 1985 blijkbaar eigenaar is van de freesmachine; dat zij in die hoedanigheid, ongeacht de betwiste exoneratieclausule, moet worden betrokken in het deskundigenonderzoek met betrekking tot de eventuele gebreken van dit werktuig;

(...)

NOOT—Zie en vgl.: Hof Brussel, 19 november 1986, *T.B.H.*, 1987, 504; Voorz. Kh. Leuven, 27 mei 1986, *T.B.H.*, 1987, 456; Voorz. Kh. Brussel, 3 februari 1987, *T.B.H.*, 1987, 549; D. Van der Mosen en M. Van Dievoet, «De overdracht van verhaalsrecht in financiële leasingovereenkomsten», *T.B.H.*, 1987, 458 e.v.; J. Verbist, «Einde van de symbiose tussen de leasingovereenkomst en de daardoor gefinancierde koopovereenkomst?», *T.B.H.*, 1987, 507 e.v. Door deze auteurs wordt de stelling verdedigd dat de leasinggever rechtsgeldig zijn contractuele rechten uit de koopovereenkomst met de leverancier (ontbindingsrecht, nietigheidsvordering) kan overdragen op de leasingnemer. Deze overdracht met de daarbij horende exoneraties zou beantwoorden aan de economische realiteit waarbij de leasingmaatschappij uitsluitend als kredietverstrekker moet worden beschouwd die als zekerheid weliswaar (fiduciair) eigenaar blijft van het geleaste materiaal. De overdracht van de contractuele rechten zou dan ook impliceren dat de leasinggever die rechten niet meer zelf kan uitoefenen.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

7e KAMER — 4 SEPTEMBER 1987

Voorzitter: de h. Bijl

Raadsheren: de hh. Rozie (rapporteur) en L. Van Gelder

Advocaat-generaal: mevr. Van Leuven

Advocaten: mrs. Van Heesch en Spies

Overspel — Verval van strafvordering — Burgerlijke vordering.

Het verval van de strafvordering door een opheffingswet ingevolge art. 2, tweede lid, Sw. is niet te beschouwen als een geval waarop de vernietigingen van de artt. 159 en 191 Sv. toepasselijk zijn.

Het verval van de strafvordering ingevolge een opheffingswet heeft geen weerslag op de rechtsmacht van het strafgerecht betreffende de burgerlijke vordering die regelmatig aanhangig werd gemaakt voor het strafgerecht.

E. t/ Van B.

Op strafrechtelijk gebied

Overwegende dat tijdens het beraad, meer bepaald op 12 juni 1987, in het Belgisch Staatsblad de wet van 20 mei 1987 verschenen is waardoor de artikelen 387 en 390 van

het Strafwetboek inzake overspel opgeheven werden; dat voornoemde wet, bij ontstentenis van enige bepaling betreffende de inwerkingtreding ervan, bindende kracht heeft verkregen vanaf de tiende dag na die van haar bekendmaking in het Belgisch Staatsblad, dat is op 22 juni 1987; dat als gevolg hiervan het misdrijf van overspel thans niet meer bestaat zodat de strafvordering ten aanzien van beklagde Van B. vervallen dient te worden verklaard; dat het verval van de strafvordering door een opheffingswet ingevolge artikel 2, tweede lid, Sw. niet te beschouwen is als een geval waarop de vernietigingen van de artikelen 159 en 191 Sv. toepasselijk zijn;

Op burgerrechtelijk gebied

Het recht op schadevergoeding

Overwegende dat de wet die een misdrijf opheft, krachtens artikel 2, tweede lid, van het Strafwetboek, retroactief moet worden toegepast; dat deze retroactieve werking evenwel slechts geldt ten aanzien van de strafvordering;

Overwegende dat het recht op schadevergoeding wegens krenking van een rechtmatig belang door miskening van de verplichting tot getrouwheid, gegrond op artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek en ontstaan door en op het tijdstip van de foutieve gedraging van overspel, niet aangetaast wordt door de latere gebeurtenis, namelijk de enkele wetswijziging waardoor het overspel geen misdrijf meer oplevert, evenwel met handhaving van de artikelen 213 en 229 van het Burgerlijk Wetboek en met toevoeging van artikel 1016bis Gerechtelijk Wetboek;

De uitoefening van het recht op schadevergoeding

Overwegende dat, overeenkomstig de artikelen 3 en 4 van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, de burgerlijke partij haar rechtsvordering tot herstel van de schade veroorzaakt door het misdrijf, terzelfder tijd als de op dat ogenblik ontvankelijke strafvordering aanhangig heeft gemaakt door zich op 26 januari 1987 ter terechtzitting van de correctionele rechtbank burgerlijke partij te stellen;

Overwegende dat een pas later tot stand gekomen verval van de strafvordering — zoals reeds vermeld — geen weerslag heeft op de rechtsmacht van het strafgerecht betreffende de burgerlijke rechtsvordering; dat dit algemeen beginsel in de wetgeving trouwens reeds toepassing vindt inzake overlijden van de verdachte en verjaring van de strafvordering (artikelen 20 en 27, eerste lid, van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering), terwijl de rechtsleer en de rechtspraak het verder uitgewerkt hebben respectievelijk in geval van amnestie en gezag van het strafrechtelijk gewijsde (Constant J., *Précis de droit pénal*, blz. 690-691, nr. 728; Antwerpen, 25 juni 1980, *Pas.*, 1981, II, 1, en Luik, 25 april 1986, *Jur. Liège*, 1986, 663);

Overwegende bovendien dat, ingevolge de uitspraak van de eerste rechter op burgerrechtelijk gebied, de burgerlijke partij het recht verkregen heeft om in hoger beroep haar eis andermaal door een strafgerecht te laten onderzoeken; dat aan dit verkregen recht van de burgerlijke partij geen afbreuk kan worden gedaan door een later van kracht geworden wet waarbij het misdrijf, waarin de burgerlijke rechtsvordering haar oorsprong vindt, opgeheven werd; dat de tegenovergestelde oplossing tot het onaanvaardbaar gevolg zou leiden dat, het regelmatig ingestelde hoger beroep ten spijt, het bestreden vonnis niet meer gewijzigd zou kunnen

worden in het voordeel van de partij die door het vonnis van de eerste rechter in haar belangen geschaad werd;

Overwegende dat het hof dan ook gehouden is te statuëren over de burgerlijke rechtsvordering, aanhangig gemaakt door het hoger beroep van de burgerlijke partij E.;

Overwegende dat, niettegenstaande de huiszoeking zelf geen resultaten heeft opgeleverd en beklagde de feiten blijft ontkennen, getuige W. onmiddellijk aan de politie verklaard heeft dat hij met beklagde Van B., die hij reeds twee à drie jaar kent, in de maand mei van 1986 regelmatig geslachtsbetrekkingen onderhouden heeft; dat dezelfde verklaring door de getuige onder eed bevestigd werd ter terechtzitting van het hof van 30 april 1987; dat op grond hiervan het hof van oordeel is dat de feiten die aan de beklagde verweten worden alle elementen bevatten van het misdrijf van overspel, als bepaald in de inmiddels opgeheven artikelen 387 en 390 van het Strafwetboek;

Overwegende dat het bewezen is dat de burgerlijke partij door deze feiten een morele schade heeft geleden die in billijkheid begroot kan worden op één frank;

(...)

NOOT—*Het verval van de strafvordering*

1. De voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering vermeldt slechts twee oorzaken van verval van de strafvordering, nl. de dood van de verdachte en de verjaring. De wetgever heeft desbewust alle andere redenen van verval uit hoofdstuk IV van de wet van 17 april 1878 geweerd, daar hij van oordeel was dat deze beter in afzonderlijke wetten werden behandeld (J. Thonissen, *Travaux préparatoires du Code de procédure pénale*, 45).

2. Het is evident dat er benevens de dood van de verdachte en de verjaring nog talrijke andere oorzaken van verval van de strafvordering bestaan: amnestie, het gezag van gewijsde, de klachtafstand (in geval van klachtmisdrijven), de transactie en de minnelijke schikking, en ten slotte de opheffing van de Strafwet.

3. De artikelen 159 en 191 Sv. gaan ervan uit dat het feit «noch een wanbedrijf, noch een overtreding oplevert», artikel 212 van hetzelfde wetboek vermeldt een enigszins andere versie en maakt gewag van «een feit dat door geen enkele wet wordt beschouwd als wanbedrijf of overtreding», maar bij nader toezien gaat het hier slechts om een gebrek aan eenvormige vertaling van de Franse tekst.

4. Welke ook de oorzaak van het verval van de strafvordering mocht zijn, de artt. 159, 191 en 212 Sv. maken geen onderscheid wanneer ze bepalen dat de strafrechter de beklagde ontslaat van strafvervolgning.

Het wil ons voorkomen dat het hof ten deze met enige schroom de vernietiging van het onderzoek, de dagvaarding en alles wat erop gevolgd is tegemoetzag. Het kon echter volstaan met artikel 212 Sv. toe te passen: hier was geen sprake van enige vernietiging zoals voorgeschreven door de artt. 159 en 191.

5. Wat de burgerlijke vordering betreft, hier besliste het hof o.i. terecht dat het strafgerecht bevoegd blijft om over de schadevergoeding te oordelen op voorwaarde dat de burgerlijke vordering regelmatig aanhangig was gemaakt bij het strafgerecht vóór de opheffing van de Strafwet (B. Spriet en A. Vandeplas, «Echtbreuk zonder overspel», *R.W.*, 1987-88, 93).

A. Vandeplas

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

15e KAMER — 1 JUNI 1987

Voorzitter: de h. Albers

Advocaten: mrs. De Keulenaer loco Diercxsens, Van Gelder loco Deprez en Van Raemdonck loco Lecoutre

1. Hinder — Omgevallen boom — 2. Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Zaken — Gebrek — Omgevallen boom.

1. *Schade veroorzaakt door een omgevallen boom is nooit een overlast die tot het toelaatbare moet worden beperkt, maar een totale last die totaal moet worden vermeden.*

2. *Enig gebrek van een boom die omgevallen is bij een wind met snelheid van 118 km/uur, kan niet afgeleid worden uit het feit zelf dat de boom omviel.*

N.V. B. en De P. t/ N.

Overwegende dat de vordering strekt tot veroordeling van verweerder om aan eerste eiseres 73.724 fr. en aan tweede eiser 65.702 fr. te betalen als vergoeding van schade veroorzaakt door een omgevallen boom;

Abnormale burenhinder

Overwegende dat eisers schadevergoeding vorderen aanvankelijk op grond van art. 544 van het Burgerlijk Wetboek, omdat het omvallen van de boom op het pand van tweede eiser, abnormale burenhinder zou hebben veroorzaakt;

Overwegende dat abnormale, d.i. ontoelaatbare burenhinder een overlast is, wat impliceert dat sommige, uit nabuurschap voortvloeiende hinder moet worden geduld, maar niet de hinder die de maat van gewone ongemakken overstijgt; dat die overlast een compensatie, niet de volledige vergoeding, ten gunste van de benadeelde rechtvaardigt;

Overwegende dat het er inzake burenhinder dus op aankomt uit te maken of een bepaalde genotsstoornis de gewone maat overtreft, zoals overdreven lawaai, stank, belemmering van uitzicht e.d.;

Overwegende dat schade veroorzaakt door een omgevallen boom nooit een overlast is, die tot het toelaatbare moet worden beperkt, maar een totale last die totaal moet worden vermeden; dat m.a.w. tweede eiser niet een zekere mate van schade aan zijn huis (bv. een paar gebroken pannen of een stuk vernielde goot) door het omvallen van de boom moet dulden, en enkel voor de overige schade compensatie kan vorderen;

Overwegende, subsidiair, dat in de door de rechtsleer geciteerde voorbeelden en door de rechtspraak behandelde gevallen, schade door een omgevallen boom nooit voorkomt als een tot abnormale burenhinder behorende gebeurtenis;

Overwegende bijgevolg dat er in casu geen sprake is van abnormale burenhinder, en de vordering op basis van artikel 544 van het Burgerlijk Wetboek als ongegrond dient te worden afgewezen (zie voor dit alles: Rb. Antwerpen, 19 mei 1983, *R.W.*, 1986-87, 550).

Gebrek van de zaak

Overwegende dat het voor de toepassing van artikel

1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek vereist is dat de benadeelde (tweede eiser) een gebrek van de zaak bewijst (*T.P.R.*, 1980, 1228);

Overwegende dat het gebrek mag worden afgeleid uit de abnormale gedraging zelf van de zaak, mits de benadeelde aantoonde dat het ongeval niet aan een andere, vreemde oorzaak kan worden toegeschreven (*T.P.R.*, 1980, 1240; Cass., 11 oktober 1984, *R.W.*, 1985-86, 869);

Overwegende dat eisers niet bewijzen dat het omvallen van de boom niet aan enige vreemde oorzaak kan worden geweten; dat er ten tijde en in de streek van het ongeval een wind woei met een snelheid van 33 m/s of 118 km/uur;

dat eisers het niet waar maken dat het uitgesloten is dat de boom door die zware stormwind geveld werd; het tegendeel is praktisch zeker;

Overwegende derhalve dat eisers een eventueel gebrek van de boom niet mogen afleiden uit het feit zelf dat hij omviel;

dat zij een eventueel intrinsiek gebrek van de boom (verrotting, onvoldoende worteling, onvoldoende snoeiing e.d.) niet op een andere manier bewijzen, noch aanbieden te bewijzen;

Overwegende dat een windsnelheid van 33 m/s, zoals in casu, overeenkomt met windkracht 12 op de schaal van Beaufort, wat orkaan en verwoestende werking betekent; dat bij windkracht 9 à 10 reeds bomen worden ontworteld (*Winkler Prins Encyclopaedie*, 1954, v° «wind»); dat het dan zonder meer duidelijk is dat de boom omviel, niet door een (onbewezen) intrinsiek gebrek, maar door een vreemde oorzaak, nl. overmacht; dat verweerder dus geen gebrekkelijke zaak onder zijn bewaring had, en hij vrijuit gaat;

(...)

ARBEIDSRECHTBANK TE MECHELEN

1e KAMER — 18 MAART 1987

Voorzitter: de h. Duys

Rechtters in sociale zaken: de hh. Huybrechts en Hermans

Advocaat: mr. Nelis

Ondernemingsraad — Sociale verkiezingen — Werknemersafgevaardigde — Verkiesbaarheid — Veiligheidschef.

De wet vestigt geen onverenigbaarheid tussen de functie van veiligheidschef en de hoedanigheid van personeelsafgevaardigde in de ondernemingsraad.

L.B.C. t/ N.V. S., N.C.K. en L.

Overwegende dat blijkens de termen van het verzoekschrift het verzoek ertoe strekt voor recht te doen zeggen dat L., kaderlid en veiligheidschef, geen kandidaat kan zijn voor een kaderzetel in de ondernemingsraad van de N.V. S. en bijgevolg afgevoerd moet worden van de lijst nr. 4 ingediend door de Nationale Confederatie van het Kaderpersoneel.

Overwegende dat de voorwaarden waaraan de werknemers moeten voldoen om als afgevaardigden van het perso-

neel verkiesbaar te zijn, worden bepaald in art. 19 van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven;

Dat L. voldoet aan alle in die bepaling gestelde voorwaarden nl.: hij is ouder dan 18 jaar; hij maakt geen deel uit van het leidinggevend personeel en is geen huisarbeider; hij is sedert ten minste zes maanden tewerkgesteld in de onderneming; hij heeft de pensioengerechtigde leeftijd niet bereikt;

Dat op grond van die bepaling er slechts één onverenigbaarheid is, nl. dat de werknemer geen deel mag uitmaken van het leidinggevend personeel en geen huisarbeider mag zijn;

Dat aan art. 19 van de wet van 20 september 1948 geen andere voorwaarden kunnen worden toegevoegd, zonder schending van de wet (Cass., 16 april 1984, *J.T.T.*, 1985, 100);

Dat de wet geen enkele onverenigbaarheid instelt tussen de hoedanigheid van veiligheidschef en die van personeelsafgevaardigde in de ondernemingsraad;

Dat ook het algemeen reglement voor arbeidsbescherming geen enkele uitdrukkelijke bepaling inhoudt die beide hoedanigheden onverenigbaar zou maken, al zouden er eventueel feitelijke of deontologische onverenigbaarheden kunnen ontstaan na de verkiezing van de kandidaat, waarvoor in de onderneming zelf maatregelen kunnen worden getroffen indien mocht blijken dat de verkozen kandidaat zijn taak van veiligheidschef niet in volledige onafhankelijkheid uitvoert;

Dat deze taken echter essentieel verschillend zijn van de opdrachten in de ondernemingsraad;

Dat de ondernemingsraden hoofdzakelijk tot taak hebben, binnen de perken van de op de onderneming toepasselijke wetten, collectieve overeenkomsten of beslissingen van de paritaire commissies:

— advies uit te brengen en alle suggesties of bezwaren te kennen te geven over alle maatregelen die de arbeidsorganisatie, de arbeidsvoorwaarden en het rendement van de onderneming zouden kunnen wijzigen,

— van het ondernemingshoofd economische en financiële informatie te ontvangen,

— adviezen of verslagen uit te brengen die de verschillende standpunten weergeven die in hun midden tot uiting kwamen betreffende iedere kwestie van economische aard die onder hun bevoegdheid valt,

— het arbeidsreglement op te maken of te wijzigen,
— de in geval van afdanking en aanwerving van arbeiders te volgen algemene criteria te onderzoeken,

— te zorgen voor de toepassing van elke algemene bepaling die de onderneming, zowel op sociaal gebied als ten opzichte van de vaststelling der criteria betreffende de verschillende graden van beroepskwalificatie, aanbelangt,

— de data van de jaarlijkse verlofdagen te bepalen,
— alle maatschappelijke werken te beheren die door de onderneming worden ingesteld voor het welzijn van het personeel,

— alle maatregelen te onderzoeken die geschikt zijn om de ontwikkeling van de geest van samenwerking tussen het ondernemingshoofd en zijn personeel te bevorderen;

Dat, terwijl eventueel nog zou kunnen worden aangenomen dat de cumulatie van de hoedanigheden van veiligheidschef en afgevaardigde van het personeel in het veilig-

heidscomité tot problemen zou kunnen leiden, dit minder het geval is voor de cumulatie van de hoedanigheid van de veiligheidschef en werknemersafgevaardigde in de ondernemingsraad, maar dat dit gegeven niet kan uitgelegd worden als een bijkomende wettelijke verkiesbaarheidsvoorwaarde;

(...)

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Justitie E.G. (6e Kamer), 11 juni 1987

Europese Gemeenschappen — Vrij verkeer van goederen, vrij verrichten van diensten en gemeenschappelijk vervoerbeleid — Nationale bepalingen betreffende de maximumhoogte van voertuigen of aanhangwagens.

De Politierechtbank te Harelbeke heeft een prejudiciële vraag gesteld betreffende de uitlegging van de verdragsbepalingen betreffende het vrije verkeer van goederen, het vrij verrichten van diensten en het gemeenschappelijk vervoerbeleid, om te kunnen beoordelen of de toepassing van nationale maatregelen inzake de toegestane maximumhoogte van voertuigen of aanhangwagens met die bepalingen verenigbaar is.

Deze vraag is gerezen in een strafzaak tegen J. B., die er van wordt verdacht op de openbare weg een voertuig te hebben bestuurd dat de toegestane maximumhoogte overschreed, en tegen de onderneming M., als burgerrechtelijk aansprakelijke partij.

In België wordt geen enkel voertuig dat, beladen, meer dan vier meter hoog is, tot het wegverkeer toegelaten.

Verdachten betoogden dat de betrokken vrachtwagen in Frankrijk krachtens de aldaar geldende wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften tot het wegverkeer was toegelaten en dat in die omstandigheden het gemeenschapsrecht in de weg stond aan de toepassing van de Belgische bepalingen inzake de maximumhoogte van voertuigen.

Daarop heeft de politierechtbank de behandeling van de zaak geschorst en het Hof verzocht om een prejudiciële beslissing over de vraag, of een bepaling in een regeling van een Lid-Staat, die voor alle op het grondgebied van een Lid-Staat rijdende voertuigen of aanhangwagens een maximumhoogte van vier meter voorschrijft, terwijl deze maximumhoogte in andere Lid-Statens niet bestaat, verenigbaar is met de verdragsbepalingen betreffende het vrije verkeer van goederen, het vrij verrichten van diensten en het gemeenschappelijk vervoerbeleid.

Het Hof stelt vast dat het gemeenschapsrecht niet eraan in de weg staat, dat op voertuigen die in een andere Lid-Staat zijn ingeschreven, een nationale regeling wordt toegepast die, in overeenstemming met richtlijn nr. 85/3, een maximumhoogte van vier meter voorschrijft voor alle voertuigen of aanhangwagens die op het nationale grondgebied tot het wegverkeer zijn toegelaten, ook wanneer die maximumhoogte niet wordt opgelegd door de wettelijke regeling van de Lid-Staat van inschrijving.

De nationale rechter wenst eveneens te vernemen, of een regeling van een Lid-Staat zoals die welke thans in geding is, verenigbaar is met de verdragsbepalingen betreffende het vrije verkeer van goederen.

Opgemerkt moet worden dat een eventuele belemmering van het vrije goederenverkeer tussen de Lid-Staten niet het gevolg is van de toepassing als zodanig van nationale bepalingen betreffende de maximumhoogte van de voertuigen die de goederen vervoeren, maar van de verschillende grenswaarden die in de wettelijke regelingen van de Lid-Staten zijn vastgelegd.

Het blijkt dat richtlijn nr. 85/3 tot doel heeft, in de sector internationaal vervoer de nationale wettelijke regelingen waarvan de dispariteit het vrije goederenverkeer binnen de Gemeenschap ken belemmeren, nader tot elkaar te brengen.

Onder deze omstandigheden is de toepassing van een nationale wettelijke regeling die in overeenstemming is met de door de gemeenschapsrichtlijn vastgestelde grenswaarde, niet te beschouwen als een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking in de zin van artikel 30 EEG-Verdrag.

Het Hof heeft voor recht verklaard :

«De verdragsbepalingen betreffende het vrije verkeer van goederen, het vrij verrichten van diensten en het gemeenschappelijk vervoerbeleid moeten aldus worden uitgelegd, dat zij niet eraan in de weg staan, dat op voertuigen die in een andere Lid-Staat zijn ingeschreven, een nationale regeling wordt toegepast die, in overeenstemming met richtlijn nr. 85/3, een maximumhoogte van vier meter voorschrijft voor alle voertuigen of aanhangwagens die op het nationale grondgebied tot het wegverkeer zijn toegelaten, ofschoon dit maximum in de Lid-Staat van inschrijving niet wordt opgelegd.»

(Zaak 241/86 — Strafzaak tegen B. e.a. — Verwijzingsbeschikking van Pol. Harelbeke)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 2 maart 1987

Werkloosheid — Recht op uitkeringen — Verlaten van passende dienstbetrekking om een andere te aanvaarden — Verlaten van passende dienstbetrekking zonder wettige reden — Onderscheid.

«Overwegende dat het middel de stelling dat het arbeidshof (Arbh. Gent, afd. Brugge, 23 mei 1985) ter zake de artikelen 134 en 135 van het Werkloosheidsbesluit van 20 december 1963 toepasselijk moest verklaren, enkel afleidt uit de beschouwing dat het arrest ter zake artikel 150, § 1, van hetzelfde besluit toepasselijk heeft verklaard, hetgeen noodzakelijk zou insluiten dat verweerder een passende dienstbetrekking heeft verlaten, hetgeen op zijn beurt zou insluiten dat hij zijn werk heeft verlaten zonder wettige reden en derhalve werkloos is geworden door zijn eigen schuld of toedoen in de zin van artikel 134 van het genoemde Werkloosheidsbesluit ;

«Overwegende dat artikel 150, eerste lid, van het Werkloosheidsbesluit van 20 december 1963 toepassing vindt wanneer de werknemer een passende dienstbetrekking heeft verlaten om een andere te aanvaarden, onverschillig of hij

dat heeft gedaan om een wettige of om een onwettige reden ; dat artikel 134, tweede lid, aanhef en onder 1°, daarentegen alleen kan worden toegepast wanneer de werknemer een passende dienstbetrekking heeft verlaten zonder wettige reden, welke door de rechter wordt beoordeeld onder meer met inachtneming van het wettelijk begrip 'passende dienstbetrekking' ;

«Dat uit de enkele omstandigheid dat de werknemer de vereisten voor toepassing van de in artikel 150, eerste lid, van het Werkloosheidsbesluit bepaalde maatregel vervult, derhalve niet kan worden afgeleid dat hij ook de vereisten voor toepassing van artikel 134, tweede lid, aanhef en onder 1°, vervult ;

«Dat het middel faalt naar recht.»

(Voorzitter-rapporteur : de h. Soetaert — Advocaat-generaal : de h. Lenaerts — Advocaat : mr. Simont — In de zaak : R.V.A. t/ R.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 2 maart 1987

Werkloosheid — Recht op uitkeringen — Als werkzoekende ingeschreven zijn en blijven — Bereidheid een passende dienstbetrekking te aanvaarden — Onbeschikbaarheid voor de algemene arbeidsmarkt — Ontzegging van het recht op uitkeringen — Ingangsdatum.

De administratieve beslissing waarbij de werkloze vanaf 14 januari 1982 van het recht op werkloosheidsuitkeringen wordt uitgesloten, werd gegrond op de overweging dat de werkloze op die datum ongeldig opnieuw ingeschreven werd als werkzoekende, aangezien ze ook toen onbeschikbaar was wegens kinderlast. Het bestreden arrest (Arbh. Gent, afd. Brugge, 26 september 1985) beslist enerzijds dat, aangezien de kinderlast geen zwaar beletsel vormde, er onbeschikbaarheid was voor de algemene arbeidsmarkt en een uitsluiting van 26 weken diende te worden toegepast, en anderzijds dat, aangezien de administratieve beslissing, aangezien ze niet genomen werd binnen veertien werkdagen na het laatste verhoor, uitwerking had de maandag volgend op de kennisgeving, dit is op 21 juni 1982.

Het arrest wordt, in zoverre het, steunend op artikel 131 van het Werkloosheidsbesluit, de uitsluiting op 21 juni 1982 laat ingaan, op de volgende gronden vernietigd :

«Overwegende dat, luidens artikel 131, § 1, eerste lid, van het koninklijk besluit van 20 december 1963, de werkloze, om op werkloosheidsuitkering aanspraak te kunnen maken, geldig als werkzoekende ingeschreven moet zijn en blijven en dat aan die voorwaarde niet voldoet de werkloze die niet bereid is elke passende dienstbetrekking te aanvaarden ;

«Dat, krachtens artikel 133, vierde lid, geacht wordt niet bereid te zijn elke passende dienstbetrekking te aanvaarden, de werkloze die, voor de hervatting van de arbeid zulkdanig voorbehoud maakt dat hij onbeschikbaar wordt voor de algemene arbeidsmarkt ;

«Dat luidens hetzelfde vierde lid, indien de beslissing waarbij het recht op uitkering wordt ontzegd, niet wordt genomen binnen veertien werkdagen na de dag waarop de inspecteur kennis heeft van de toestand van onbeschikbaarheid, zij eerst uitwerking heeft vanaf de maandag die volgt

op de kennisgeving ervan; dat deze bepaling enkel het geval beoogt waarin de werkloze als werkzoekende is ingeschreven en hem een dienstbetrekking wordt aangeboden;

«Overwegende dat het arrest, door het vierde lid van artikel 133 van het Werkloosheidsbesluit toe te passen, niet alleen op de administratieve beslissing waarbij verweerster onbeschikbaar voor de algemene arbeidsmarkt werd bevonden ten gevolge van een weigering om een aanbod van een passende dienstbetrekking te aanvaarden, maar ook op de beslissing waarbij verweerster krachtens artikel 131 van hetzelfde besluit met ingang van 14 januari 1982 van werkloosheidsuitkering werd uitgesloten op grond dat uit nader onderzoek was gebleken dat zij van toen af niet regelmatig was ingeschreven, de genoemde wettelijke bepalingen schendt.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Soetaert — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaat: mr. Simont — In de zaak: R.V.A. t/ S.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 2 maart 1987

Werkloosheid — Recht op uitkeringen — Terugvordering van werkloosheidsuitkeringen — Cumulatie met andere sociale-zekerheidsuitkeringen — Koloniaal pensioen — Beperking van terugvordering uitgesloten.

«Overwegende dat artikel 210, eerste lid, van het koninklijk besluit van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid bepaalt: 'Elke onrechtmatig ontvangen som dient te worden terugbetaald. Wanneer het evenwel vaststaat dat de werkloze te goeder trouw werkloosheidsuitkering ontvangen heeft waarop hij geen recht had, wordt de terugvordering beperkt tot de laatste honderdvijftig dagen van onverschuldigde toekenning. Deze beperking wordt niet in acht genomen in geval van (...) cumulatie van werkloosheidsuitkering met een andere uitkering toegekend krachtens een regeling van sociale zekerheid';

«Overwegende dat het arrest vaststelt dat verweerder een rustpensioen geniet krachtens artikel 9 van het koninklijk besluit van 21 mei 1964 tot coördinatie van de wetten betreffende het personeel in Afrika, met aanvang op 28 mei 1966, en dat hij op 1 juli 1977 aanvraag deed om werkloosheidsuitkering zonder van dat pensioen aangifte te doen;

«Overwegende dat een pensioen als voormeld een uitkering is, toegekend krachtens een regeling van sociale zekerheid in de zin van artikel 210 van het Werkloosheidsbesluit; dat ingevolge deze bepaling onwettige cumulatie van zodanig pensioen met werkloosheidsuitkering aanleiding geeft tot terugvordering, met uitsluiting van de beperking tot de laatste honderdvijftig dagen;

«Dat het arrest, door niettemin die beperking toe te staan, de genoemde wettelijke bepaling schendt.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Soetaert — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaat: mr. Simont — In de zaak: R.V.A. t/ V.)

NOOT—Het bestreden arrest, Arbh. Antwerpen, 3 december 1984, is gepubliceerd in *R.W.*, 1986-87, 612.

Hof van Cassatie (3e Kamer), 16 maart 1987

Arbeidsovereenkomst — Einde — Ontslag — Dringende redenen — Aanvoering van verscheidene feiten — Taak van de rechter — Verwerping van een feit — Verplichting de dringendheid van de andere feiten te onderzoeken.

Vernietiging van een arrest, op 21 mei 1986 door het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge, gewezen:

«Overwegende dat de eiseressen in hun verzoekschrift tot hoger beroep erop wezen dat de in de ontslagbrief aangevoerde dringende redenen niet alleen de door verweerder te laat ingediende werkverslagen waren, maar ook 'dat (verweerder) negatieve kritiek ten opzichte van de directie verspreidt onder zijn collega's en cliënteel, en er bij hen geen geheim van maakt dat hij ernaar streeft een opzeggingsvergoeding te krijgen'; dat zij, na te hebben gesteld dat 'de laattijdige rapportering zonder meer vaststaat', aanboden 'de overige feiten, waarvan melding gemaakt in de ontslagbrief, te bewijzen door getuigen, voor zoveel als nodig';

«Overwegende dat het arbeidshof oordeelt dat het te laat indienen van werkverslagen niet als dringende reden in aanmerking komt, en beslist dat verweerder onwettig wegens dringende redenen ontslagen werd;

«Overwegende dat, wanneer verscheidene feiten als dringende reden worden aangevoerd, de rechter die oordeelt dat een feit niet in aanmerking komt, niettemin verplicht is na te gaan of de overblijvende feiten voldoende zijn om een dringende reden te vormen;

«Overwegende dat het arbeidshof door de in het middel aangehaalde redengeving zijn beslissing niet naar recht verantwoordt.»

(Voorzitter: de h. Soetaert — Raadsheer-rapporteur: mevr. Baeté-Swinnen — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaten: mrs. Bützler en De Gryse — In de zaak: N.V. V. en N.V. D. t/ V.)

NOOT—Zie Cass., 27 juni 1983, *Arr. Cass.*, 1982-83, nr. 597, *R.W.*, 1983-84, 1921.

Hof van Cassatie (3e Kamer), 16 maart 1987

Pensioenen zelfstandigen - Administratieve beslissing — Feit of element dat zich na de administratieve beslissing voordoet en een weerslag kan hebben op de rechten op pensioen — 1. Nieuwe administratieve beslissing — 2. Arbeidsgerecht — Geen kennisneming van later feit of element.

Het bestreden arrest (Arbh. Gent, afd. Brugge, 12 februari 1985) wijst de vordering tot toekenning van een rustpensioen met ingang op 1 januari 1983 af, op grond dat op die datum niet alle voorwaarden waren vervuld, inzonderheid nu eerst op 28 april 1983 de pensioenstorting voor het vierde kwartaal van 1982 waren verricht, dat is na de weigeringsbeslissing van 14 april 1983.

Het cassatiemiddel volgens hetwelk de te late betaling terugwerkende kracht zou hebben, is niet ontvankelijk:

«Overwegende dat, volgens artikel 155, § 1, c, van het

koninklijk besluit van 22 december 1967 houdende algemeen reglement betreffende het rust- en overlevingspensioen der zelfstandigen, het Rijksinstituut van ambtswege een nieuwe beslissing neemt wanneer, onder meer, tussen de dag van de betekening van een administratieve beslissing en de datum waarop in verband met die beslissing een vonnis of een arrest werd geveld door een arbeidsgerecht dat ten gronde uitspraak deed, een feit of een element, dat een weerslag heeft op de rechten van de aanvrager en waarvan de gerechtelijke instantie geen kennis kon nemen, tijdens het geding door de aanvrager werd aangebracht;

«Overwegende dat die bepaling aldus moet worden uitgelegd dat de arbeidsgerechten naar aanleiding van het geschil inzake de betekende administratieve beslissing, zolang het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen niet de voorgeschreven nieuwe beslissing heeft genomen, geen kennis kunnen nemen van een feit of een element dat zich na de administratieve beslissing heeft voorgedaan en een weerslag kan hebben op de rechten op pensioen;

«Overwegende dat eiser, blijkens de vermeldingen van het arrest, voor het arbeidsgerecht opkwam tegen een administratieve beslissing van 14 april 1983 waarbij hem een vervroegd rustpensioen met ingang van 1 januari 1983 was geweigerd omdat zijn recht op rustpensioen, dat blijken moest uit de betaling van bijdragen, niet bewezen was voor de vier kwartalen van het kalenderjaar dat aan 1 januari 1983 voorafging; dat het arrest vaststelt dat dit recht pas vanaf 28 april 1983, dit is na de administratieve beslissing, bewezen was ingevolge de betaling op die datum van de bijdrage voor het vierde kwartaal 1982;

«Dat, nu het bestreden dispositief door die vaststelling naar recht is verantwoord, het middel niet tot cassatie kan leiden en mitsdien niet ontvankelijk is.»

(Voorzitter: de h. Soetaert — Raadsheer-rapporteur: de h. Marchal — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaten: mrs. Nelissen Grade en De Gryse — In de zaak: De J. t/ R.S.V.Z.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 19 maart 1987

Rechterlijk gewijsde — Strafzaken — Veroordeling door de strafrechter wegens onopzettelijke doding — Vordering voor de burgerlijke rechter tot vergoeding van bij hetzelfde ongeval aan goederen veroorzaakte schade.

Ten gevolge van het neerstorten van een rolwagentje van een portaalkraan kwam de kraanmachinist om het leven. De strafrechter besliste dat het ongeval te wijten was aan fouten van de aangestelde van eiseres en van de aangestelde van verweerster. Verweerster heeft eiseres gedagvaard tot vergoeding van schade die bij het ongeval veroorzaakt werd aan goederen. Het bestreden arrest (Hof Bergen, 2 mei 1985) oordeelt dat het tegenstrijdig zou zijn te beslissen dat de fout van de aangestelde van eiseres niet samen met die van de aangestelde van verweerster heeft geleid tot de totstandkoming van alle schade, met inbegrip van die van goederen; het beslist «dat het beginsel van het gezag van gewijsde in strafzaken een dergelijke tegenstrijdigheid ver-

biedt». De drie middelen waarin eiseres inzonderheid schending aanvoert van het algemeen beginsel van het gezag van gewijsde in strafzaken, worden als volgt verworpen:

«Overwegende dat het arrest, met verwijzing naar het beroepen vonnis, vaststelt dat de vordering de vergoeding beoogt van verweersters materiële en commerciële schade 'ten gevolge van het ongeval dat op 26 juni 1973 in haar bedrijf is gebeurd'; dat op die datum 'het wagentje van de portaalkraan zijn rolbaan heeft verlaten en de kraanmachinist Albert C., bij het neerstorten van een hoogte van dertien meter, heeft meegesleurd'; dat de aangestelde van eiseres en de aangestelde van verweerster beiden wegens onopzettelijk doden van die kraanmachinist zijn veroordeeld;

«Dat uit die vermeldingen, die eiseres niet bekritiseert maar integendeel in haar in het derde middel weergegeven conclusie gedeeltelijk bevestigt, blijkt dat hetzelfde ongeval, te weten het neerstorten van het wagentje van de portaalkraan, enerzijds de dood van de kraanmachinist heeft veroorzaakt, en anderzijds de schade aan verweersters goederen;

«Overwegende dat het arrest van 30 juni 1977 van het Hof van Beroep te Bergen, om de aangestelden van eiseres en van verweerster te veroordelen wegens overtreding van de artikelen 418 en 419 van het Strafwetboek, zegt dat het gebrek aan voorzorg en voorzichtigheid, die het ten laste van die aangestelden in aanmerking neemt, 'tot het ongeval en de dodelijke gevolgen ervan' hebben bijgedragen; dat die overweging impliceert dat het neerstorten van het wagentje van de portaalkraan, zonder dat gebrek aan voorzichtigheid en voorzorg, niet zou zijn gebeurd en de kraanmachinist niet zou zijn gedood;

«Overwegende dat het bestreden arrest, nu het vaststaat dat de schade aan de goederen, waarvoor vergoeding wordt gevraagd, aan dat neerstorten is te wijten, niet zonder miskenning van het gezag van gewijsde van het arrest van 30 juni 1977, had kunnen beslissen dat eiseres niet op zijn minst gedeeltelijk aansprakelijk was voor die schade;

«Dat het bestreden arrest, door te beslissen dat over het beginsel van die aansprakelijkheid een einduitspraak erga omnes is geveld, niet aan de aangevoerde dubbelzinnigheden lijdt en geen van de in de eerste twee middelen aangevoerde wetsbepalingen schendt.»

(Voorzitter: de h. Mahillon — Raadsheer-rapporteur: mevr. Charlier — Advocaat-generaal: mevr. Liekendael — Advocaten: mrs. Simont en De Bruyn — In de zaak: N.V. A. t/ P.V.B.A. E.)

NOOT—Vgl. wat de burgerlijke-partijstelling en de rechtstreekse dagvaarding betreft: Cass., 6 oktober 1982, *Arr. Cass.*, 1982-83, nr. 95; 28 oktober 1980, *Arr. Cass.*, 1980-81, 219; 15 maart 1965, *R.W.*, 1966-67, 1607.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 26 maart 1987

Advocaat — Tuchtvervolging — Wettige verdenking — Onttrekking van de zaak aan de raad en verwijzing naar de raad van een ander arrondissement.

Het Hof verwijst in het beschikkende gedeelte van het arrest de zaak naar de raad van een andere balie.

«Overwegende dat een groot aantal leden van de raad van de Orde van Advocaten van de balie te X, hetzij bij die raad tegen eiser klacht hebben ingediend, hetzij over het gedrag van eiser hun mening hebben geuit, hetzij zitting hebben gehad in een wegens vormgebrek vernietigde procedure, hetzij hebben deelgenomen aan de beslissing van 28 mei 1985 die, met toepassing van artikel 1088 van het Gerechtelijk Wetboek, bij het Hof is aangebracht en bij arrest van het Hof van 3 februari 1986 (nr. 7515) is vernietigd, hetzij deel hebben uitgemaakt van de raad waaraan de zaak wegens wettige verdenking is onttrokken bij arrest van het Hof van 3 februari 1986 (nr. 7500);

«Dat die omstandigheden bij eiser een wettige verdenking kunnen doen ontstaan in verband met de strikte onpartijdigheid van die raad om uitspraak te doen over de tegen hem ingestelde tuchtvervolgung.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Mahillon — Advocaat-generaal: de h. Velu — Advocaat: mr. Delahaye — In de zaak: S.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 26 maart 1987

Recht van verdediging — Beslissing gegrond op een niet aangevoerd beding waarover partijen zich niet hebben uitgelaten.

«Overwegende dat de eisers tegen de vordering van verweerster een vordering inbrachten tot vermindering van hun verplichtingen ten belope van 1.378.407 frank, zijnde het bedrag van facturen van de vennootschap S. aan verweerster die ze bij vergissing betaald en vervolgens verdisconteerd had; dat zij zich baseerden op artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek, daar de schuld van de bank, volgens hen, hierin bestond dat zij het tekort van die vennootschap en bijgevolg hun verplichtingen als borg had doen toemen;

«Overwegende dat het arrest, door de aanspraak van de eisers te verwerpen op grond van het beding in het contract van borgstelling waarbij afstand wordt gedaan van de toepassing van artikel 2037 van het Burgerlijk Wetboek, terwijl dat beding niet was aangevoerd en de partijen zich daarover niet hadden uitgelaten, het algemeen rechtsbeginsel van het recht van verdediging miskent.»

(Voorzitter: de h. Mahillon — Raadsheer-rapporteur: de h. Bosly — Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven — Advocaten: mrs. De Bruyn en Van Ommeslaghe — In de zaak: M. t/ N.V.G.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 18 mei 1987

Voorrecht — Kosten tot behoud van de zaak — Voorafbestaande zaak — Schuldvordering van hoofdaannemer op opdrachtgever — Uitvoering van het werk door een onderaannemer die de schuldvordering doet ontstaan in het vermogen van de onderaannemer.

In het bestreden arrest (Hof Gent, 20 november 1985) is aan de orde de vraag of een onderaannemer ten aanzien van de schuldvordering die de gefailleerde hoofdaannemer heeft op de opdrachtgever, het voorrecht voor kosten tot behoud van de zaak kan doen gelden met de bewering dat die schuldvordering een voorafbestaande zaak was tot behoud waarvan het in onderaanneming uitgevoerde werk gestrekt heeft.

«Overwegende dat uit het arrest blijkt dat de gefailleerde in 1980 van I.A.C. opdracht had gekregen een werk uit te voeren bij Charleroi, dat zij op 8 april 1981 haar te innen schuldvorderingen in pand gaf aan verweerster, dat zij op 21 april 1981 met eiseres een overeenkomst van onderaanneming sloot voor het bouwen van drie bruggen en dat zij daarvoor volgens facturen van 12 december 1981 en 5 februari 1982 een tegoed had van 9.304.873 frank;

«Overwegende dat het arrest de aanspraken van eiseres op het voorrecht van artikel 2 van de wet van 3 januari 1958 en op het voorrecht van artikel 20, 4°, van de Hypotheekwet verwerpt; dat het middel tegen de beslissing betreffende dit laatste voorrecht gericht is;

«Overwegende dat eiseres het arrest niet aanvecht in zoverre het beslist dat het voorrecht van artikel 20, 4°, van de Hypotheekwet slechts geldt voor kosten tot behoud van een voorafbestaande zaak; dat het middel neerkomt op de bewering dat de schuldvordering van de gefailleerde op haar opdrachtgever reeds bestond voordat eiseres de drie bruggen bouwde;

«Overwegende dat er vanaf 1980, krachtens de toen met I.A.C. gesloten overeenkomst, voor de gefailleerde rechten tegen I.A.C. bestonden, die uiteindelijk ten gevolge hadden dat de gefailleerde tegen I.A.C. een schuldvordering had tot betaling van de prijs van het door haar uitgevoerde werk, inzonderheid van de bruggen die eiseres voor haar in onderaanneming had gebouwd;

«Dat die schuldvordering met betrekking tot het bouwen van de drie bruggen zich echter niet van meet af, dat is vanaf het sluiten van de overeenkomst tussen de gefailleerde en haar opdrachtgever, in het vermogen van de gefailleerde bevond; dat zij pas in dat vermogen ontstond doordat eiseres in onderaanneming een deel van de opdracht uitvoerde;

«Dat het arrest derhalve de artikelen 1101, 1102, 1134 van het Burgerlijk Wetboek en 20, 4°, van de Hypotheekwet niet schendt door de schuldvordering van de gefailleerde op haar opdrachtgever aan te merken als een niet voorafbestaande zaak.»

(Voorzitter: de h. Soetaert — Raadsheer-rapporteur: de h. Caenepeel — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaten: mrs. Bützler en Nelissen Grade — In de zaak: N.V. O. t/ Faillissement B. en N.V. K.)

NOOT—Zie Cass. fr., 27 oktober 1965, D., 1966, 38, en de noot van raadsheer Bourdon.

BOEKEN

A. BERGMANN en M. FERID, **Internationales Ehe- und Kind-schaftsrecht**, 89ste, 90ste en 91ste aanvulling, Frankfurt, Verlag für Standesamtswesen, 1987.

De 89ste aanvulling brengt een belangrijke uitbreiding van de familierechtelijke documentatie door inlassing van een aantal internationale verdragen. Deze werden ingedeeld in zes categorieën: 1) huwelijk en echtscheiding; 2) jeugdrecht, afstamming, adoptie, voogdij, ouderlijk gezag, ontvoering van kinderen; 3) akten van de burgerlijke stand, naam, legalisatie, consulaire bevoegdheid; 4) nationaliteit, statenlozen en vluchtelingen; 5) levensonderhoud; 6) procedure. In deze eerste inlassing worden 38 overeenkomsten afgedrukt, waardoor een vrij volledig overzicht ontstaat voor de praktijkin die met problemen van vergelijkend en internationaal familierecht wordt geconfronteerd. Het ware aangegeven geweest bij elke overeenkomst de stand van de ratificaties te vermelden. Deze gegevens zullen nu ingelast worden bij de bespreking van de nationale wetgevingen. Verder bevat deze aflevering nog aanvullingen betreffende Ecuador, Gambia, Griekenland, Columbië, Liberia, Paraguay, Soedan en vooral Frankrijk. Voor dit laatste land wordt de materie aangepast aan de wet van 23 december 1985 over het huwelijksvermogensrecht.

De 90ste aanvulling brengt, naast kleinere wijzigingen in de trefwoorden Ivorkust en Haïti, een zeer uitvoerige herwerking van het sovjetrussische familierecht (stand: 31 december 1986).

De 91ste aanvulling wijst op de belangrijke Bulgaarse wet van 28 mei 1985 waardoor een vernieuwd familiewetboek werd ingevoerd. Wijzigingen zijn vooral te noteren in het naamrecht (bv. de mogelijkheid het pseudoniem van de andere echtgenoot als familienaam te voeren), in het afstammingsrecht (bv. geen ontkenning van vaderschap meer na toestemming tot kunstmatige inseminatie), in het adoptierecht (bv. mogelijkheid voor de grootouders om in bepaalde gevallen hun kleinkinderen te adopteren), in het echtscheidingsrecht (bv. ondanks handhaving van het beginsel van de duurzame ontwrichting blijkt het schuldprincipe weer meer betekenis te krijgen). De aflevering bevat nog een aantal wijzigingen m.b.t. Iran, Mexico en Turkije. De bijdrage over Zwitserland werd volledig herwerkt (stand: 31 december 1986) en aangepast aan de wet van 5 oktober 1984 over de hervorming van het huwelijksvermogensrecht die op 1 januari 1988 in werking treedt. Deze wetswijziging voert de volledige gelijkheid van man en vrouw in en neemt een nieuw wettelijk huwelijksvermogensstelsel aan (Errungenschaftsbe-teiliging).

W. Pintens

Liber Amicorum Louk Hulsman, Part One, The criminal justice system as a social problem: an abolitionist perspective, Mededelingen van het juridisch instituut van de Erasmus Universiteit Rotterdam, nr. 36, 1987, 257 blz., 25 fl.

In de serie «Medelingen van het juridisch instituut van de Erasmus Universiteit Rotterdam» verscheen het eerste deel van het liber amicorum Louk Hulsman, waaraan vijftien verschillende auteurs uit Nederland, Frankrijk, België, Duitsland, Canada en het Verenigd Koninkrijk hun medewerking verleend hebben.

Het werk is volledig geschreven rond de doctrinaire stroming waar prof. Hulsman de exponent en actieve pleitbezorger van was, namelijk het «abolitionisme», zijnde de overtuiging dat strafrecht en gerechtelijk apparaat dienen te worden afgeschaft en dat zelfregulering als normerende factor in de plaats zou moeten treden.

Deze radicale houding waartoe hij finaal kwam, is in zijn ogen de enig mogelijke omdat het justitieel systeem zoals het bestaat en uitgebouwd is, logischerwijze nooit een menselijke en rationele manier kan verschaffen om de problemen in de maatschappij die als «misdriften» omschreven worden aan te pakken.

Zelf verwoordde prof. Hulsman zijn ideeën hieromtrent in het boek *Peines perdues. Le système pénal en question*, die hij in 1982 samen met Jacqueline Berat de Celis publiceerde en dat de synthese

vormt van meer dan dertig jaar reflexie en uitdieping van wat van een bijna intuïtieve overtuiging evolueerde tot een rechtstheoretisch en sociaalwetenschappelijk onderbouwde doctrinaire stroming met internationale weerklink en aanhang.

Marc Ancel bijt als auteur de spits af met een bijdrage over enkele belangrijke ontwikkelingen in het denken over vraagstukken van justitiële politiek. Rolf J. de Folter analyseert het werk van Foucault, Mathiesen en Hulsman en maakt een round-up van de gelijknissen en verschillen in hun benadering van het abolitionisme. Lode Van Ostrive bespreekt verschillende elementen van Hulsman's visie op het abolitionisme en plaatst kritische kanttekeningen bij wat hij het zwakke punt in diens theorie vindt, namelijk het onderschatten van de machtsstructuren in de samenleving. Jim Olila en Elly Rood-Pijpers bespreken de diverse vormen van abolitionisme en wijzen op de discrepanties tussen die verschillende stromingen. Sergio Politoff vestigt de aandacht op de intellectuele aantrekkelijkheid van het abolitionisme, maar pleit tevens voor de noodzaak van wettelijke waarborgen voor het individu bij het vinden van oplossingen voor problematische situaties ontstaan door de handhaving van het principe «geen straf zonder schuld». Marees Derksen en Joyce Hes betogen dat de benadering van problematische situaties met een statisch dan wel met een dynamisch maatschappijmodel kan gebeuren. Sebastian Scheerer plaatst het abolitionisme in historisch perspectief. Stephan Quensel stelt een lijst op van de punten van overeenkomst tussen de verschillende criminologische theorieën. Chrisje Brants en Jos Silvis behandelen de huidige justitiële politiek in Nederland en de relevantie van het abolitionisme hierbij. Malcolm Spector en Sharon Batt hebben het over de positie van het slachtoffer. Stijn Hogehuis wijst op een aantal noodzakelijke voorwaarden om een conflict tussen dader en slachtoffer te regelen. Christian Debuyst analyseert de problematiek van het informeel regelen van conflicten. Dennis Chapman gaat de poëtische toer op en analyseert Oscar Wildes «The ballad of Reading Gaol» en de invloed hiervan op de hervormingen in Groot-Brittannië op het domein van leefomstandigheden in de gevangnissen, de doodstraf en het ontdoen van homoseksuele daden van hun strafrechtelijke connotatie. Manuel Kneepkens sluit deze rij van eminente auteurs af met een pleidooi voor de relevantie van emoties in het academisch werk en met een reflexie over de vraag of men eigenlijk wel kan verwachten dat abolitionisme bij de massa's aanslaat.

De bruikbaarheid voor de praktijkjurist is door het onderwerp zelf uiteraard zeer beperkt, maar op rechtstheoretisch vlak is dit een werk dat door de synthese en de confrontatie van diverse opinies tot nadenken stemt en een belangrijke bijdrage kan betekenen in het doctrinair debat over de uitgangspunten waarop ons strafrechtssysteem gebouwd dient te worden.

Luc M. De Schepper

P. VAN DER VORST, (red.), e.a., **Cent ans de droit social belge — Honderd jaar Belgisch Sociaal Recht**, Brussel, Bruylant, 1986, 927 blz.

Ter gelegenheid van de herdenking van de troonrede van Koning Leopold II, gehouden op 9 november 1886, en ter herdenking van het 25-jarig bestaan van de speciale licentie in het sociaal recht die aan de Universit  Libre de Bruxelles (U.L.B.) werd opgericht op initiatief van prof. L. Duchatelet, emeritus sinds 1985 en eerste advocaat-generaal bij het Hof van Cassatie, hebben niet minder dan 38 auteurs, onder de leiding van prof. P. Van der Vorst, een boek geschreven over honderd jaar Belgisch sociaal recht.

De auteurs behoren allen tot het onderwijzend personeel van de speciale licentie in het sociaal recht van de U.L.B. of tot de redactie van *Journal des Tribunaux*. Zij zijn erin geslaagd een boek te schrijven dat afwijkt van een klassiek «liber amicorum».

In een uitvoerig voorwoord schetst P. Van der Vorst het ontstaan van het boek en de persoon van L. Duchatelet, en geeft hij een situatieschets van honderd jaar sociaal recht in België.

Het boek bestaat uit vier grote delen. In het eerste deel worden hoofdzakelijk geschiedkundige feiten beschreven en wordt aandacht besteed aan personen die hun stempel drukten op de sociale geschiedenis. Het tweede deel, dat ongeveer de helft van het boek omvat, behandelt het sociaal recht. Er zijn eerst drie bijdragen

onder de titel Algemeenheden, voorts negen bijdragen over arbeidsrecht, vier over het sociale-zekerheidsrecht, een over sociaal strafrecht en twee over randverschijnselen. Het derde deel, dat zes bijdragen bevat, handelt over de arbeid. Het vierde deel bespreekt allogene inbreng en overzeese invloeden; het omvat vijf bijdragen.

Prof. G. Lyon-Caen van de Universiteit van Parijs schreef als een soort nawoord een bijdrage over «Quel avenir, pour quel droit social?»

Het boek bevat ten slotte nog «Addenda musical (1786 - 1886 - 1986)».

Vier auteurs van de 38 schreven hun bijdrage in het Nederlands.

Enkele bijdragen behandelen actuele problemen uit het sociaal recht, andere beschrijven wordingsgeschiedenissen of ontwikkelingen, nog andere hebben het over de toekomst. Er zijn bijdragen over sociale geschiedenis, culturele verschijnselen, juridische aangelegenheden, menselijke fenomenen, arbeidsfilosofie, arbeidsgeneeskunde, Europese en internationale organisaties, sociale hervormingen.

Het zeer lijvige boek, waarin diverse aspecten van het sociaal recht worden belicht, vormt door zijn opzet een vrij samenhangend geheel, hoewel de lezer ook naar gelang van zijn belangstelling, een keuze uit de bijdragen kan maken.

Gh. Dhayer

BALIE

Openingszitting van de Vlaamse Conferentie te Antwerpen — Toespraak van de stafhouder

Hier volgt de tekst van de toespraak van stafhouder Filip Lambrechts tot de jonge advocaten op de openingszitting van de Vlaamse Conferentie te Antwerpen op 17 oktober 1987:

Een toespraak tot U, jonge advocaten, zou een lofzang kunnen zijn op het beroep, op het succes dat U kan te wachten staan en op de onvervangbare waarde van de onafhankelijke advocatuur.

Laten we echter niet mijmeren over de mogelijkheden, maar spreken over de middelen daartoe.

Op U, jonge advocaten, rust de taak in versneld tempo mee te werken aan het actualiseren van de Balie, d.i. enige achterstand ophalen door zich aan te passen aan de sociaal-economische werkelijkheid van vandaag, en, ons zo voor te bereiden op de nakende sprong in de Europese ruimte.

U dient zich rekenschap te geven van de noodzaak van een grootse aanpak: vormen van associatie of van samenwerking, uitbouwen van de werkmiddelen, verbetering van de werkmethodes, meer opleiding, permanente bijscholing, specialisering, documentatie, informatica, internationale contacten, interdisciplinaire samenwerking, organiseren van de beroepsbelangen en centralisatie van diensten.

Bovendien zal de Balie alles moeten doen wat in haar macht ligt om achterstand in de behandeling van de gerechtszaken te keer te gaan. Een kritische beoordeling ter zake moet allereerst leiden tot onderzoek van het eigen gedrag. Ik denk aan de noodzaak van stiptheid, aan de taak van advies en van procesvermijnd optreden.

Maar hier rijst de vraag, die al zo vaak tot ontmoediging en berusting heeft geleid, of het zin heeft inspanningen te doen, wanneer de overheid in gebreke blijft.

De Balie schaaft zich volledig achter de magistraten die zich recentelijk in niet mis te verstane bewoordingen over de onhoudbare toestand inzake de werking van het gerecht hebben uitgesproken, zoals in de rede van procureur-generaal Krings die het had over de grote achterstand en «een traagheid die zweemt naar rechtswijgering», waardoor «de openbare orde in het gedrang raakt», en over «de noodzaak van kordate ingrepen», of zoals in de rede van procureur-generaal Verheyden die het fundamenteel gebrek aan uitrusting, accommodatie, bijstand, documentatie en personeel bij het gerecht heeft aangeklaagd.

In het rapport van het studiecentrum van politieke instellingen weerklinken dezelfde klachten. Ook citeer ik prof. Storme die spreekt over «de rechtspraak in opspraak» en prof. Van Gerven die stelt dat door de achterstand de geloofwaardigheid van de rechtscollages op het spel staat wat, zo schrijft hij, «voor de pleittende advocaat en voor de magistraat een kwestie van leven of dood is».

De oorzaken zijn meer dan voldoende bekend:

- de benoemingspolitiek;
- lamentabele toestanden inzake gebouwen: in Antwerpen is er de gesel van acht in de stad verspreide lokalities;
- het ontbreken van werkregeling, werkmethodes en werkmiddelen. (Al sedert dertig jaar zijn er duizenden dicteerapparaten operationeel, behalve voor magistraten en griffiers; van computers heeft men hier geen weet, haast ieder scholier maakt zijn huiswerk met behulp van een personal computer, maar de boekhouding van de griffies wordt met kleefzegels gedaan en er moet een moeizame administratieve weg worden gevolgd om het sponsje te krijgen waarmee de zegels bevochtigd worden.)

Iedere poging tot verbetering stuit op de op berusting gerichte bewering dat de geldmiddelen ontbreken... maar voor «justitie» zijn er nooit middelen geweest, ook niet in de tijd van de bestedingsuforie.

In een land waar om de 40 meter een verlichtingspaal staat, waar haast ieder dorp beschikt over een cultuurpaleis, een zwembad, een overbodig park en een te pompeus gemeentehuis, in een land dat zich de gelukkige weelde veroorlooft van wel negentien extreem gesubsidieerde universiteiten, verwacht men niet schrijnende armoede op «justitie».

Een staat die overigens terecht, over alles wat men maar dromen kan beschikt, voor de wetgevende macht en veel meer nog voor de uitvoerende macht (wie berekent eens de kostprijs van de parallelle kabinetten?), is niet geloofwaardig waar wordt gezegd dat er geen gelden *kunnen* zijn voor de rechterlijke macht. Het is een kwestie van prioriteit.

De uitvoerende macht die zo grondig en zo langdurig nalaat de werking van de rechterlijke macht te verzekeren en haar de vereiste middelen te bezorgen, kan ervan verdacht worden de grondwettelijk voorgeschreven scheiding van machten te dwarsbomen.

Door deze ergerlijke toestand wordt het rendement van ons beroep zwaar gehypothekeerd, wat wij niet langer wensen te ondergaan.

Het wapen van de advocaat is de pen en het woord maar niets belet ons er de daad aan toe te voegen: wij willen op deze spijker blijven kloppen tot hij doordringt.

Mijnheer de voorzitter,

Het was niet mijn bedoeling door het beklemtonen van een algemeen ongenoegen het feestelijk karakter van deze dag te drukken... ik wilde alleen hier een thema aanbrengen voor de komende werking van de Vlaamse Conferentie waarbij niet alleen de advocatuur maar ook de hele gemeenschap baat zal hebben.

BERICHTEN

Colloquium te Gent — Collectieve Arbeidsconflicten — Normalisering van de arbeidsbetrekkingen bij collectieve conflicten

De Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen organiseert in samenwerking met het Seminarie voor Sociaal recht R.U.G. op vrijdag 27 november 1987 te Gent/ Sint-Denijs-Westrem, Flanders Expo, Derbystraat 9, een colloquium met het volgende programma:

9.00 u: Verwelcoming door de heer B. Waucquez, voorzitter V.D.P.D. Brussel-Brabant.

9.15 u: Eerste sessie: De juridische benadering van het collectief conflict.

Inleiding: prof. dr. B. Dubois, Seminarie voor Sociaal Recht, R.U.G.

Disputant: de heer J. Mayeur, chargé de cours à l'Institut Supérieur de Commerce St.-Louis de Bruxelles, opdrachthouder bij de Franse Gemeenschap.

Voorzitter: de heer J. Steyaert, raadsheer in sociale zaken in het Arbeidshof te Gent, oud-voorzitter B.V.B.J.

10.15 u: Koffie en schriftelijke vraagstelling.

10.45 u: Tweede sessie: Staking, uitsluiting en de individuele rechtsverhoudingen.

Inleiding: prof. dr. W. Van Eeckhoutte, Seminarie voor Sociaal recht R.U.G.

Disputant: de heer M. Haan, lid V.D.P.D. Antwerpen, n.v. Ebess.

Voorzitter: de heer D. Pissoot, directeur juridische afdeling en human resources department n.v. Henrijean.

11.45 u: Vraagstelling.

12.30 u: Lunch.

14.15 u: Derde sessie: De macro-sociale en economische aspecten van staking en sociale consensus.

Ervaringen uit Nederland door prof. dr. F. Koning, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Het standpunt van de vakbonden door de heer W. Beirnaert, directeur-generaal V.B.O.

Het standpunt van de vakbonden door de heer F. Janssens, voorzitter B.B.T.K.

Voorzitter: de heer ir. J. Medaets, directeur-generaal der Mijnen en sociaal bemiddelaar.

15.30 u: Vraagstelling.

16.00 u: Koffie.

16.30 u: Eindconclusie door de heer E. Dierick, eerste voorzitter van het Arbeidshof te Gent.

Inschrijvingsrecht: 3.500 fr. Inlichtingen: Secretariaat B.V.B.J., Stuiversstraat 8, 1000 Brussel, (tel. 02/512.74.33).

TIJDSCHRIFTEN

Nederlands Juristenblad, 1986

nr. 40, 15 november

Wesseling-Van Gent, E.M., Integratie van kantongerecht en rechtbank en verplichte procesvertegenwoordiging; De Hullu, J., Mensenrechten in het strafrecht: geen last maar een lust; Van Den Brandhof, J.C.E., Administratieve overeenkomsten in het internationaal publiekrecht; Polak, J.M., Parlementariërs zijn geen rechters; Corstens, G.J.M., In memoriam prof. mr. W.H.A. Jonkers; Stienissen, M.G.W.M., Het begrip «hoofdverblijf» in de Vreemdelingenwet; Halterman, Th., Hoofdverblijf en gezinshereniging bij vreemdelingen; Jaime Sau, C. en Fleuren, W., Het begrip «hoofdverblijf» in de Vreemdelingenwet (met naschrift van Andriessen, A. en Wolff, T.); Rechtspraak Hoge Raad (strafkamer en belastingkamer); X., Wetgeving; X., Nieuws: Anonieme verdachte; Vereenvoudiging beroepsprocedures Wet op de Ondernemingsraden; Justitie treedt op tegen «verdedigingswapens»; Bezuiniging op echtscheiding; Politiewet.

nr. 41, 22 november

Hins, A.W., Hugenholtz, P.B., e.a., De Mediawet: oude wijn in lekke zakken; De Groot, H., «Misbruik» en «Kennelijk onbehoorlijk bestuur»; de betekenis van deze termen in de tweede en de derde Misbruikwet; Kortmann, C.A.J.M., Het einde van de wetenschappelijke vrijheid van drukpers?; Fibbe, R.A., Cocaïne in keukenkastje (met naschrift van Vellinga-Schootstra, F.); Jonkers, W.H.A., Kort verslag van de 56e «Deutsche Juristentag», gehouden te Berlijn van 9 tot 12 september 1986; D'Olliveira, U., Hummeling, G., Goddijn, P.T.M. en De Zwaan, L., Zelflevers? (met naschrift van Van Maarseveen, H.); Sorgdrager, I., Taalideologisch doorslaan in paarverband (met naschrift van Van Maarse-

veen, H.); Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer en strafkamer); X., Wetgeving; X., Nieuws: Structuurregeling in coöperaties en onderlinge waarborgmaatschappijen; Belastingontvanger bevoegd faillissement van belastingschuldige aan te vragen; Nieuw stelsel sociale zekerheid vanaf 1 januari 1987 van kracht; Vrijheid van informatie bedreigd door mediamonopolies; Maximale termijn van bewaring moet tien dagen worden; «Dienstmerken» in Benelux wettelijk beschermd; X., Kamervragen: Internationale bijstand in strafzaken.

nr. 42, 29 november

Kapteyn, P.J.G., Vergoeding schade Tsjernobyl — volkenrechtelijke aspecten; Jessurum d'Olliveira, U.H., I.P.R. en Tsjernobyl — privaatrechtelijke aansprakelijkheid voor grensoverschrijdende kernrampen; Hamburger, M.L., De aansprakelijkheidsverzekering in Nederland voor schade door kernongevallen in West-Europa; Van Maanen, G.E., Pleidooi voor een verbetering van de rechtspositie van slachtoffers van kernongevallen; Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer en strafkamer); X., Nieuws: Verdragen van Wenen over kernrampen; Veiligheidsdienst verplicht bij grote industriële bedrijven.

nr. 43, 6 december

Hirsch Ballin, E.M.H., De wet als werktuig van een minister; opmerkingen over de voorgestelde maatregelen 1987-1991 inzake voorzieningen wetenschappelijk onderwijs; Van Leeuwen, C.H.J., Hoever reikt de matigingsarm van de Hoge Raad?; Jessurum d'Olliveira, U., Adviesaanvraag; Maris, C.W., De sfinxen van het Europese recht; Brunner, C.J.H., De rechterlijke macht en de justitiebegroting; Langeveld, S.V., Recht op stukken?; Legemaate, J., De Hoge Raad en de Krankzinnigenwet; Schwanebeck, B.J.J., Gelijktijdige vorderingen tot bewaring en verlengde bewaring; Haak, K.F., Internationaal colloquium 30 jaar C.M.R.; Rechtspraak Hof van Justitie E.G. en Hoge Raad (civiele kamer); X., Wetgeving, X., Nieuws: Kind moet jeugdrechter kunnen inschakelen; Recidive van dienstverleners; Misbruik van voorwetenschap in effectenhandel wordt strafbaar; Afslanking Ministerie van Justitie; Cassatieprocedure wordt verkort; Medische experimenten met mensen; X., Kamervragen; criteria bij naturalisatieverzoeken.

nr. 44, 13 december

De Langen, M., Kinderen zijn ouders een zorg; Eijlander, P.H., De regelgeving geordend? Enkele kanttekeningen bij het eindrapport van de Commissie Wetgevingsvraagstukken «Orde in de regelgeving»; Pessers, D., Dwaasheid, Kaptein, H., Het recht en Rost van Tonningen: over schijnheiligheid en machtenschaiding; Gunning, M., Verslag van het seminar «The politics of custody»; Witteveen, W.J., De retorische pest (reactie 1); Sarolea, H., Democratie en recht (reactie 2); Tilborghs, H.A.F.J., De vanzelfsprekendheid van de staatsrechtbeoefening (reactie 3); Roos, N.H.M., Naschrift bij de reacties; Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer); X., Wetgeving; X., Nieuws: Pensioen weduwe Rost van Tonningen; Parlementaire enquête woningbouwsubsidies; Rechtsbijstand voor politieke gevangenen in Zuid-Afrika en Namibië; X., Kamervragen: Ongelijke behandeling van vrouwelijke ambtenaren voor wie geen of te weinig premie is afgedragen.

nr. 45, 20 december

Kelk, C., Een terugblik op de herdenking van 100 jaar Wetboek van Strafrecht; D'Olliveira, H.U., Een verdragsconflict: het verdrag van New York van 20 februari 1957 betreffende de nationaliteit van de gehuwde vrouw en het verdrag van New York van 18 december 1979 inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen; Fibbe, R.A. en Hangelbroek, W.K.F., Is het Nieuw B.W. sacrosant? Verslag van een poging tot heiligschennis; Ter Brugge, M., Tien jaar Wet Arob: hoe verder?; Jansen, F.M.J., De imperfectie van de perfectie: Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer en strafkamer); S., Wetgeving; X., Nieuws: Antimisbruikwetten op 1 januari 1987 in werking; Dagvaarding vervalt niet meer door indienen van bezwaarschrift; Voorwaardelijke veroordeling en voorwaardelijke invrijheidstelling; Consumentenkrediet; Ongelijke behandeling van vrouwelijke ambtenaren; Ouderlijke zorg; Sociaal-fiscaalnummer; X., Kamervragen: Recht op uitkering verzekeraars bij euthanasie; X., Universitair nieuws: promoties.